ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน พระมนัส ธมฺมรโต (มีมณี) พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน พระมนัส ธมฺมรโต (มีมณี) พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน พระมนัส ธมฺมรโต (มีมณี) พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน

A STUDY OF MOTIVATION ESTABLISHMENT TECHNIQUES

PERCEIVED FROM THE BUDDHA'S

TEACHINGS METHODS

พระมนัส ธมฺมรโต (มีมณี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน

พระมนัส ธมฺมรโต (มีมณี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A STUDY OF MOTIVATION ESTABLISHMENT TECHNIQUES PERCEIVED FROM THE BUDDHA'S TEACHINGS METHODS

PHRA MANAS DHAMMARATO (MEEMANEE)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. ……..

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

....

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ .... ประธานกรรมการ

(พระมหาสุทิตย์ อาภากโร)

.... กรรมการ

(พระมหาวรัญญู วรญฺญู, ดร.)

.... กรรมการ

(ศ.ดร.กาญจนา เงารังษี)

.... กรรมการ

(ผศ.อานนท์ เมธีวรฉัตร)

.... กรรมการ

(ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระมหาวรัญญู วรญฺญู, ดร.	ประธานกรรมการ
	ศ.ดร.กาญจนา เงารังษี	กรรมการ
	ผศ.อานนท์ เมธีวรฉัตร	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน

ผู้วิจัย : พระมนัส ธมฺมรโต (มีมณี)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาวรัญญู วรญฺญู, ดร. ป.ธ.๗, พธ.บ., M.A., Ph.D.

: ศ.ดร.กาญจนา เงารังษี อ.บ., M.A., Ph.D.

: ผศ.อานนท์ เมธีวรฉัตร ป.ธ.๖, ศษ.บ., พธ.บ., กศ.ม.

วันสำเร็จการศึกษา : ๗ มีนาคม ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบและวิธีการสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีสอน เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำมาใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาทฤษฎีและแนวคิดการสร้างแรงจูงใจ ๒) เพื่อศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจที่ปรากฏในพุทธวิธีการสอน ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางประยุกต์ใช้พุทธวิธีวิธีการสร้างแรงจูงใจมาใช้ในสังคม

ผลการศึกษาทฤษฎีและแนวคิด สรุปว่าแรงจูงใจหมายถึง สภาวะที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา โดยอาศัยแรงขับทั้งภายในภายนอกและปัจจัยต่างๆ อีกหลายประการ โดยผู้สร้างแรงจูงใจต้องมีความสามารถในการนำทฤษฎีมาปรับใช้อ่านบุคคลและสถานการณ์ให้ออกพร้อมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม

ผลการศึกษาที่เป็นการวิจัยเชิงเอกสารค้นคว้าจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง ได้พบว่า ก่อนแสดงธรรมทุกครั้ง พระพุทธเจ้าทรงเตรียมความพร้อมของบุคคลทุกชั้นวรรณะที่ทรงโปรดแสดงธรรม โดยสร้างแรงจูงใจให้เกิดความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ได้แก่ การสร้างความศรัทธาให้บุคคลนั้นๆ หรือคณะนั้นๆ มีต่อพระองค์ คำพูดที่โน้มน้าวใจ การแสดงปาฏิหารย์ สื่อการสอน การอุปมาเปรียบเทียบ นิทานชาดกต่างๆ และการแสดงอนุปุพพิกถา

หลักการประยุกต์ใช้แรงจูงใจจากพุทธวิธีสอน คือ สร้างแรงจูงใจเพื่อให้ทุกคนพึ่งตนเองได้ กระตุ้นให้ลงมือกระทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลเปลี่ยนแปลงในชีวิต ไม่เป็นผู้หลงหรือผู้เสพจนขาดสติ มีความเพียรอดทนที่จะฟันฝ่าอุปสรรค์ต่าง ๆ ด้วยตัวของตัวเองจนเกิดผลประโยชน์กับตนเองและสังคมรอบข้าง

Thesis Title : A Study of Motivation Establishment Techniques Perceived form the Buddha's Teachings methods

Researcher : Phra Manas Dhammarato (Meemanee)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Waranyu Waranyu Pali VII.,M.A.,Ph.D.

: Prof. Dr.Kanchana Ngourungsi B.A.,M.A.,Ph.D.

: Asst. Prof. Anond Metheevarachatra Pali VI., B.A., B.Ed., M.Ed.

Date of Graduation : 7 March 2011

Abstract

There are 3 purposes for this study of motivation establishment following the Buddha's Technique of Teaching: 1) to study the related theories and concepts on motivation establishment; 2) to study the motivation establishment existing in The Buddha's techniques of teaching; 3) To propose the application of the motivation establishment following the Buddha's techniques of Teaching to the modern society.

The results of the study applying documentary research approach revealed that, before teaching, the Buddha prepared readiness of the audience belonging to every caste and every class. The physical mental motivation establishment of the audience was performed. The Buddha started His teaching by creating faith from the audience by conferring convincing speech, encouraging speech, physical miracle exposure, teaching media application, figurative speech, stories telling and gradual instruction (Annupubbikath)

The principles of motivation establishment following theBuddha's techniques of teaching were listed: creating faith towards the Buddha among the audience; clarifying the doctrine until the audience was inspired and convinced to perform practice; understanding of materialism and consumerism; realizing merits and demerits of usefulness and unusefulness; and visioning the strategies of self practice in order to apply them correctly while leading life. The suggestion included the advantages of those techniques for the true society development and utilization

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตในการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย	๔
๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๘ วิธีการดำเนินการวิจัย	๘
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ ๒ ทฤษฎีและแนวคิดการสร้างแรงจูงใจ	๙
๒.๑ ความหมายของแรงจูงใจ	๙
๒.๒ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจ ลักษณะและข้อสังเกต	๑๐
๒.๒.๑ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจ	๑๐
๒.๒.๒ ลักษณะของผู้ได้รับการจูงใจ	๑๒
๒.๒.๓ ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับแรงจูงใจ	๑๓
๒.๓ ประเภทของแรงจูงใจ	๑๔
๒.๔ ทฤษฎีของแรงจูงใจ	๑๖
๒.๔.๑ กลุ่มทฤษฎีเน้นเนื้อหาการจูงใจ	๑๖
๒.๔.๒ กลุ่มทฤษฎีเน้นกระบวนการของการจูงใจ	๒๔

เรื่อง **หน้า**

๒.๔.๓ ทฤษฎีการเสริมแรงของการจูงใจ	๒๗
๒.๕ แนวคิดการสร้างแรงจูงใจการเรียนรู้	๒๘
๒.๕.๑ การสร้างแรงจูงใจในการเรียน	๒๘
๒.๕.๒ บทบาทของครูเกี่ยวกับการส่งเสริมแรงจูงใจของนักเรียน	๒๙
๒.๖ แนวคิดการสร้างแรงจูงใจการสื่อสาร และการพูดของมนุษย์	๓๑
๒.๖.๑ หลักเกี่ยวกับแรงจูงใจที่นำมาประยุกต์ใช้กับการสื่อสาร	๓๑
๒.๖.๒ การพูดจูงใจ	๓๒
๒.๖.๓ ลักษณะการพูด	๓๕
๒.๖.๔ หลักการพูดเพื่อสร้างแรงจูงใจ	๓๕
๒.๗ แนวคิดการสร้างแรงจูงใจกับการทำงาน	๓๖
๒.๗.๑ ความสำคัญของแรงจูงใจในการทำงาน	๓๖
๒.๗.๒ คำจำกัดความของคำว่างาน	๓๖
๒.๗.๓ ความหมายของแรงจูงใจในการทำงาน	๓๗
๒.๘ แนวคิดเงินกับแรงจูงใจ	๓๘
๒.๘.๑ ทฤษฎี เงินเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเสริมแรงที่มีเงื่อนไข	๓๙
๒.๘.๒ ทฤษฎี เงินเป็นเครื่องล่อใจเงื่อนไข	๓๙
๒.๘.๓ ทฤษฎี “เงินเป็นเครื่องลดความกังวล”	๓๙
๒.๘.๔ ทฤษฎี เงินเป็นองค์ประกอบของสุขภาพ	๓๙
๒.๙ แนวคิดการสร้างแรงจูงใจที่ใช้ในวิธีการสอน	๔๑
บทที่ ๓ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจที่ปรากฏในพุทธวิธีการสอน	๔๓
๓.๑ พุทธวิธีการสอน	๔๓
๓.๒ พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจ	๔๕
๓.๒.๑ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับปัญจวัคคีย์	๔๕
๓.๒.๒ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับยสะกุลบุตรกับครอบครัวและสหาย	๔๖
๓.๒.๓ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับภัททวัคคีย์	๔๗
๓.๒.๔ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับชฎิล ๓ พี่น้องและบริวาร	๔๗
๓.๒.๕ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับพระเจ้าพิมพิสารและบริวาร ๑๒ นหุต	๔๙
๓.๒.๖ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับอุปติสสะมานพและโกลิตะมานพ	๕๐

เรื่อง **หน้า**

๓.๒.๗ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจพระญาติที่มีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นประธาน ๕๔

๓.๒.๘ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับพระราหุล ๕๖

๓.๒.๙ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับองคุลิมาล ๕๗

๓.๒.๑๐ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับพระจูฬปันถก ๕๗

๓.๒.๑๑ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับนางกิสาโคตมี ๕๘

๓.๒.๑๒ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับพระนันทะ ๕๘

๓.๓ ตัณหา ฉันทะ แรงจูงใจในพระพุทธศาสนา ๕๙

๓.๓.๑ ตัณหา ๕๙

๓.๓.๒ ฉันทะ ๖๑

๓.๔ อนุปุพพิกถาธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สร้างแรงจูงใจ ๖๓

๓.๔.๑ รูปแบบการแสดงอนุปุพพิกถา ๖๓

๓.๔.๒ วิธีแสดงอนุปุพพิกถา ๖๔

๓.๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคในการแสดงอนุปุพพิกถา ๖๕

๓.๕ วิธีการใช้วาจาเพื่อการจูงใจในพุทธวิธีการสอน ๖๗

๓.๖ องค์ประกอบที่พระพุทธเจ้าทรงสร้างแรงจูงใจจนประสบความสำเร็จ ๗๑

บทที่ ๔ แนวทางประยุกต์ใช้พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจมาใช้ในสังคม ๘๑

๔.๑ คุณสมบัติของผู้ที่สามารถประยุกต์สร้างแรงจูงใจตามแนวพุทธวิธี ๘๑

๔.๒ สภาพสังคมปัจจุบันที่เป็นปัญหาและอุปสรรค์ต่อการสร้างแรงจูงใจ ๘๘

๔.๓ การประยุกต์ใช้การสร้างแรงจูงใจตามแนวพุทธวิธี ๙๒

๔.๔ การประยุกต์พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจกับการเรียนการสอน ๙๗

๔.๕ การประยุกต์พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจสำหรับการพัฒนาคน ๑๐๒

๔.๖ การประยุกต์พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจสำหรับการประกอบอาชีพการงาน ๑๐๗

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ ๑๑๑

๕.๑ สรุปผลการวิจัย ๑๑๑

๕.๒ อภิปราย ๑๑๖

๕.๓ ข้อเสนอแนะ ๑๑๗

บรรณานุกรม ๑๑๘

ประวัติผู้วิจัย ๑๒๓

สารบัญภาพ

ลำดับภาพ		หน้า
แผนภาพที่ ๒.๑	แสดงพื้นฐานของพฤติกรรมและแรงจูงใจ	๑๒
แผนภาพที่ ๒.๒	แสดงลำดับชั้นความต้องการของอับราฮัม เอช มาสโลว์	๑๗
แผนภาพที่ ๒.๓	แสดงสัมพันธภาพระหว่างความต้องการต่าง ๆ ทั้ง ๓ ทฤษฎี	๒๐
แผนภาพที่ ๒.๔	แสดงทฤษฎีการตั้งเป้าหมายในการจูงใจของล็อค	๒๔
แผนภาพที่ ๒.๕	แสดงบันได ๕ขั้นของมอนโร (Alan H. Monoroe)	๓๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เรียงตามลำดับคัมภีร์ดังนี้

พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ ๒๕๐๐

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

อรรถกถาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา

อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

ฎีกา ฉบับมหาจุฬาฎีกา

พระไตรปิฎก :

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ทีฆนิกาย	มหาวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาบาลี)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	มัชฌิมฺนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	มัชฌิมฺนิกาย	อุปริปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
สํ.ข.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	สํยตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
สํ.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ส.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	สํยุตฺตนิกาย	สคาถวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
สํ.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)

สํ.นิ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	สํยุตฺตนิกาย	นิทานฺถวคฺค	(ภาษาบาลี)
สํ.สฬา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ม.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	สํยุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺค	(ภาษาบาลี)
องฺ.เอก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	องฺคุตฺตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาบาลี)
องฺ.ติก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	องฺคุตฺตรนิกาย	ติกนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
องฺ.จตุกฺก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	องฺคุตฺตรนิกาย	จตุกฺกนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
องฺ.จตุกฺก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ปญฺจก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	องฺคุตฺตรนิกาย	ปญฺจกนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
องฺ.ปญฺจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ฉกฺก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	องฺคุตฺตรนิกาย	ฉกฺกนิบาต	(ภาษาบาลี)
องฺ.สตฺตก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	องฺคุตฺตรนิกาย	สตฺตกนิบาต	(ภาษาบาลี)
องฺ.อฏฺฐก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	องฺคุตฺตรนิกาย	อฏฺฐกนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
องฺ.นวก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	องฺคุตฺตรนิกาย	นวกนิปาต	(ภาษาบาลี)
องฺ.ทสก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	องฺคุตฺตรนิกาย	ทสกนิปาต	(ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกปาฐปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปท ปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	อุทานปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตฺตกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	สุตฺตนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.ปฏิ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺค	(ภาษาบาลี)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.	(บาลี)	=	อภิธมฺมปิฏก	วิภงฺค	(ภาษาบาลี)

อรรถกถา :

อรรถกถาพระสุตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	มหาวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.อ.	(บาลี)	=	มชฺฌิมนิกาย	ปปญฺจสูทนี	มชฺฌิมปณฺณาสกอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
องฺ.อฏฺฐก.อ.	(บาลี)	=	องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	อฏฺฐกนิปาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ธรรมบทอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	อิติวุตตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ.	(บาลี)	=	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถโชติกา	สุตฺตนิบาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.เอกก.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาดกอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.อป.อ.	(บาลี)	=	ขุทฺทกนิกาย	วิสุทฺธชนวิลาสินี	อปทานฺอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)

ฎีกา :

ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตฺถ.ฎีกา (บาลี) = สารตฺถทีปนีฎีกา (ภาษาบาลี)

วิธีอ่าน :

พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ ๒๕๐๐

การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น

วิ.ม.(บาลี)๔/๒๖/๒๑. หมายถึง วินยปิฏก มหาวคฺคปาลิ(ภาษาบาลี) พระไตรปิฎก เล่ม ๔ ข้อ ๒๖ หน้า ๒๑.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

การอ้างอิงใช้ระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น

ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๕๔ / ๖๘. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค(ภาษาไทย) พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๕๔ หน้า๖๘

อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา

การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม (ถ้ามี) / ข้อ (ถ้ามี) / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น

ที.ม.อ. (บาลี) ๖๓ / ๖๕. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี มหาวคฺคอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี) ข้อ ๖๓ หน้า ๖๕

ม.ม.อ.(บาลี)๓/๖๓/๖๔หมายถึง มชฺฌิมนิกาย ปปญฺจสูทนี มชฺฌิมปณฺณาสกอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี) เล่มที่๓ ข้อ ๖๓ หน้า ๖๔

อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล)

การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม / ภาค(ถ้ามี) / ตอน(ถ้ามี) / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น

ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑ / ๒/๒/๑๐๐. หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย) เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ หน้า ๑๐๐

ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา

การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม (ถ้ามี) / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น

สารตฺถ. ฎีกา (บาลี) ๓ / ๒๖ / ๒๓๖. หมายถึง สารตฺถทีปนีฎีกา (ภาษาบาลี) เล่ม ๓ ข้อ ๒๖ หน้า ๒๓๖

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงพระปรีชาสามารถยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอน และประสบความสำเร็จในการสอนอย่างสูงสุด พระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ที่ปราชญ์ได้ขนานนามถวาย และพุทธศาสนิกชนนิยมกล่าวเรียกกันเสมอ คือคำว่า "พระบรมศาสดาหรือพระบรมครู" ซึ่งแปลว่า พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมหรือผู้เป็นยอดของครู ในภาษาบาลีก็มีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติว่า "สตฺถา เทวมนุสฺสานํ" แปลว่า พระศาสดาของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระพุทธคุณว่า "อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ" แปลว่าเป็น สารถีฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า[๑] ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการฝึกฝนอบรมตนตามไตรสิกขา คือเรื่องระเบียบวินัยการควบคุมอินทรีย์ การบังคับควบคุมตนเองได้ จนกระทั้งมีกายวาจาปรกติเรียบร้อยงดงาม (สีลสิกขา) มีสุขภาพจิตดี มีสมรรถภาพจิตดี และมีคุณภาพจิตดี มีความสุขสบายสงบเยือกเย็น มีความรักใคร่เมตตา มีความขยันขันแข็งอดทนเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แก่ผู้อื่น(จิตสิกขา) มีสติปัญญารู้จักแยกแยะพินิจพิจารณา รู้จักคิด คิดได้ศึกษาเป็น รู้เข้าใจเรา เข้าใจเขา เข้าใจโลก เข้าใจชีวิต และเข้าใจสัจธรรม (ปัญญาสิกขา) เป็นการครองชีวิตอย่างประเสริฐ (พรหมจรรย์) ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาไปตลอดชีวิต (life long education)[๒]

ปัจจุบันมีการเรียนรู้ การวิจัย มีเทคโนโลยีทันสมัยต่าง ๆ ที่สนองความสะดวกสบายเกิดขึ้นในโลกมากมาย แต่ไฉนจึงไม่เกิดปัญญาเพียงพอที่จะรักษาความสมดุลของสังคมมนุษย์ ที่เป็นดังนี้เพราะมนุษย์ขาดการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริง พระพุทธศาสนาให้เครื่องมืออย่างดีเยี่ยมในการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริงดังนี้ พุทธศาสนาสอนความเป็นอนิจจังและความเป็นกระแสของเหตุและปัจจัย (อิทัปปัจจยตา) อันจะทำให้รู้ความจริงซึ่งเป็น

---

[๑] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีการสอน**, พิมพ์ครั้งที่๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

[๒] พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต), **พุทธศาสตร์ร่วมสมัย ๒**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗) ,หน้า ๑๙๐– ๑๙๑.

ปัญหาอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ พระพุทธศาสนาสอนให้ทำลายโลภะ โทสะ โมหะ สอนให้คิดแบบโยนิโสมนสิการ สอนความไม่เป็นผู้เชื่อง่าย (กาลามสูตร) สอนการเจริญสติ สอนธรรมะการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การมีกัลยาณมิตตธรรม และที่สำคัญยิ่งคือความไม่ประมาท[๓]

ปรัชญา อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการศึกษาไทย ดูเหมือนว่าไม่ชัดเจน แนวการศึกษาไทยยังไร้รากฐาน เมื่อพูดถึงกรณีสอนให้เด็กเก่ง ดี มีความสุขในลักษณะผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ไม่มีการรับรองหรือยืนยันหนักแน่น ไม่มีการเอาพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในฐานะเป็นอุดมการณ์ ปรัชญา เป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษาไทย ไม่ตระหนักในคุณค่าที่แท้จริงแห่งพุทธธรรมของเราอย่างจริงจังหรือเข้าใจเพียงบางส่วน บางแง่บางมุมและไม่ครอบคลุม จึงไม่สามารถนำหลักธรรมที่แท้จริงเข้าสู่สังคม และเยาวชนได้อย่างเต็มที่[๔]

การศึกษาปัจจุบันแม้จะก่อประโยชน์มากมายต่อผู้ได้รับการศึกษา แต่ก็ยังไม่สามารถให้ผู้ได้รับการศึกษาบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาภายใน หรือการศึกษาที่ก่อให้เกิดความรู้ภายใน เรียกว่าโยนิโสมนสิการ คือการศึกษาชีวิตและสรรพสิ่งโดยพิจารณาด้วยใจแยบคายมีการคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด หรือคิดถูก คิดเป็น[๕]

วิธีการที่ถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ในการนำพุทธศาสนาเข้าสู่จิตวิญญาณจนเกิดผลในทางปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตของสังคมจึงสำคัญมากและต้องเริ่มต้นตั้งแต่เกิดจนตาย สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการนำพระพุทธศาสนาเข้าสู่สังคมอย่างได้ผลคือ แรงจูงใจ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะแรงจูงใจที่ถูกต้องจะเป็นตัวทำให้คนมีการพัฒนาเป็นคนอย่างแท้จริงและสามารถนำไปพัฒนาสิ่งอื่นได้อย่างถูกต้อง[๖]

แรงจูงใจเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งสำหรับการเรียนรู้ เพราะแรงจูงใจเป็นพลังผลักดันให้คนเรากระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา บุคคลที่ได้รับแรงจูงใจที่ถูกต้อง จะเกิดความ

---

[๓] ประเวศ วะสี, **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน ,๒๕๔๐), หน้า๕–๑๓.

[๔] พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต), **พุทธศาสตร์ร่วมสมัย ๒**, หน้า ๑๙๑.

[๕] พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต), **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้น ติ้ง กรุ๊ฟ, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๓.

[๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๔๔.

กระตือรือร้น และพยายามดิ้นรันเพื่อหาทางทำงานนั้นให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นการเรียนการสอนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับการสร้างแรงจูงใจเป็นสำคัญ[๗]

งานส่วนใหญ่ของผู้สอนก็คือการสร้างเงื่อนไขและกิจกรรมโครงสร้างที่จะจูงใจผู้เรียนให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ในศักยภาพการแสดงออกของเขาอย่างเต็มที่ ผู้สอนควรสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมาย และเป็นแม่แบบของการสนใจการเรียนรู้ เพื่อถ่ายถอดความกระตือรือร้น ผู้สอนสามารถแสดงให้เห็นโดย อิริยาบถ คำพูด และการใช้สื่อต่าง ๆ ให้ผู้เรียนอยากรู้อยากเห็นเกิดความสนใจต้องการเข้าใจ[๘]

กล่าวโดยสรุปการสร้างแรงจูงใจให้เกิดความพร้อมในการเรียนรู้ จึงเป็นสิ่งที่ผู้สอนหรือผู้ที่เผยแผ่ธรรมะควรให้ความสนใจศึกษา เพื่อผลสำเร็จในการสอน โดยเฉพาะในการนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องเข้าสู่จิตวิญญาณของสังคม เพื่อพัฒนาแก้ปัญหาไปโดยความพื้นฐานของความเป็นไทย ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ การสร้างแรงจูงใจให้เกิดความพร้อมของผู้เรียน ว่าพระพุทธองค์ท่านมีแนวทางอย่างไร จึงได้รวบรวมข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงวางแนวทางไว้ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในปัจจุบัน ทำให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและทางสังคมไทยต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาทฤษฎีและแนวคิดการสร้างแรงจูงใจ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพุทธวิธีสร้างแรงจูงใจที่ปรากฏในพุทธวิธีการสอน

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางประยุกต์ใช้พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจมาใช้ในสังคม

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ทฤษฎีและแนวคิดการสร้างจูงใจทางการศึกษา เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจที่ปรากฏในพุทธวิธีการสอน มีอะไรบ้าง

๑.๓.๓ การนำแนวคิดการสร้างแรงจูงใจจาก พุทธวิธีการสอนมาประยุกต์ใช้ในสังคม มีวิธีการอย่างไรจึงจะประสบผลสำเร็จ และเกิดประโยชน์สูงสุด

---

[๗] พงพันธ์ พงษ์โสภา, **จิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๑.

[๘] ชาญชัย อาจินสมาจาร, **สุดยอดเทคนิคสู่ครูมืออาชีพ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บีอีซี, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๙.

๑.๔ ขอบเขตในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดเรื่องแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน โดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และหนังสือสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเอกสารทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย

๑.๕.๑ การเผยแผ่ธรรมยังไม่สามารถสร้างความสนใจ และสื่อกับสังคมทุกระดับให้เข้าถึงหลักธรรมที่ถูกต้องแท้จริงของพุทธศาสนาได้น้อยมาก หากมีการศึกษา การสร้างแรงจูงใจให้เกิดความพร้อมในการศึกษาเรียนรู้ธรรมะ จนสามารถนำธรรมะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดผลได้ จะช่วยให้สังคมมีความสงบสุขยิ่งขึ้น

๑.๕.๒ เมื่อมีการสร้างแรงจูงใจที่ถูกต้อง จนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อเกิดผลให้ผู้เรียนมีความพร้อมมีความกระตือรือร้นทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ การนำธรรมะเข้าสู่จิตใจจะเป็นผลสำเร็จ หรืออย่างน้อยก็สามารถทำให้ผู้เรียน มีความรู้ ความเข้าใจ ความสนใจธรรมะในระดับหนึ่ง

๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ **แรงจูงใจ** (Motive) หมายถึง ภาวะที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาตามแนวทางพุทธวิธีการสอน

๑.๖.๒ **วิธีสร้างแรงจูงใจ** (Constructed Motivation Perceived) หมายถึง การนำปัจจัยต่าง ๆ ที่ปรากฏในพุทธวิธีการสอน มาเป็นแรงจูงใจผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างมีทิศทาง เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายหรือเงื่อนไขที่ต้องการ

๑.๖.๓ **พุทธวิธีการสอน** (The Buddha’s Teachings) หมายถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

๑.๖.๔ **การประยุกต์ใช้** (Apply) หมายถึงนำความรู้เชิงทฤษฎีหรือความรู้เดิมที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ เพื่อปรับปรุง เปลี่ยนแปลง แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมให้ถูกต้องสงบร่มเย็นขึ้น

๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสาร

๑.๗.๑ **พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)**[๙] ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับแรงจูงใจในการศึกษาสรุปได้ว่า แรงจูงใจในการศึกษานี้จะเป็นตัวที่ทำให้คนมีการพัฒนาอย่างถูกต้อง หรือจะทำให้คนมีความเป็นคนอย่างแท้จริง และจากจุดนี้เขาจึงจะสามารถไปพัฒนาสิ่งอื่นได้อย่างถูกต้อง แล้วเรื่องแรงจูงใจจะสำเร็จได้ก็ด้วยการศึกษา หมายความว่าการศึกษามีหน้าที่ที่จะต้องสร้างแรงจูงใจที่ถูกต้องให้แก่มนุษย์ แรงจูงใจถูกต้องแท้จริงที่พึงปรารถนา ที่การศึกษามีหน้าที่ต้องสร้างขึ้นมาให้ได้ ก็คือ สิ่งที่เรียกว่าฉันทะ ฉันทะ คือแรงจูงใจที่ถูกต้อง ฉันทะแปลว่า ความรัก ความอยาก ความปรารถนา ความพอใจ แบ่งได้สองส่วน ๑. คือความใฝ่รู้ อยากรู้ ปรารถนาจะรู้ในความจริง ต้องการเข้าถึงความจริงที่แท้ ๒. คือความใฝ่ดี ใฝ่ความดี อยากให้ดี คือปรารถนาสิ่งที่ดีงาม ต้องการทำสิ่งที่ดีงามเกิดมีขึ้น ให้เกิดเป็นจริงขึ้น จึงอยากจะทำ หรือใฝ่ที่จะทำ ทำให้เกิดรักการทำงานหรือรักงานที่ทำ ทำงานอย่างมีความสุข สรุปก็คือใฝ่รู้ความจริงหรืออยากรู้ความจริงแท้ ใฝ่ปรารถนาสิ่งที่ดีงาม อยากจะทำสิ่งที่ดีงามให้เกิดมีขึ้น เป็นจริงขึ้น

๑.๗.๒ **พุทธทาสภิกขุ**[๑๐] ได้แบ่งบุคคลที่เรียนรู้ธรรมไว้๓ประเภทคือ พวกที่อยากฟังและพร้อมที่จะฟัง พวกที่มีความรู้สึกเป็นกลาง พวกที่ไม่อยากฟัง เกลียด แต่ถูกเกณฑ์หรือถูกบังคับให้มาฟัง หลักการที่ท่านพุทธทาสใช้กับการจูงใจเผยแผ่พระพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้คือ ๑) อำนาจที่สามารถใช้บังคับได้ ๒) สิ่งที่ล่อใจหรือเกลี้ยกล่อม ๓) การสงเคราะห์ที่บริสุทธิ์ ๔) การกระทำชนิดที่ปาฏิหาริย์ ๕) การทำให้เกิดความเลื่อมใสด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้ดู

๑.๗.๓. **หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ**[๑๑] แรงจูงใจที่ให้คนหนุ่มสาวสนใจธรรมะ สรุปได้ดังนี้ อธิบายธรรมะให้เป็นของใกล้ตัว เมื่อยกหัวข้อธรรมะมาอธิบายความหมายอย่างแจ่มแจ้งแล้ว จากนั้นก็ยกตัวอย่างให้เห็นชัด ๆ ใกล้ ๆ ตัว จนตระหนักว่าขาดธรรมะแล้วอันตราย รูปแบบแสดง

---

[๙] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**,(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๑), หน้า ๔๔.

[๑๐] พุทธทาสภิกขุ, **ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมบูชา, ๒๕๐๓), หน้า ๑๑๓–๑๑๗.

[๑๑] พระมหาจรรยา สุทฺธิญาโณ, **ชีวิตและงานของท่านปัญญานันทะ**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊พ, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖๑–๑๖๓.

ธรรมใหม่ การแสดงปาฐกถาธรรม เป็นการสอนธรรมะแบบใหม่ที่น่าสนใจ สิ่งที่หนุ่มสาวโปรดปรานมากก็คือ เวลาฟังไม่ต้องนั่งพับเพียบพนมมือ ลักษณะเฉพาะตัวของผู้แสดง การพูดของท่านคล่อง ลีลาการพูดไวมาก แต่ชัดถ้อยชัดคำ โครงเรื่องปะติดปะต่อกันไปเป็นสาย ล้วนแต่มีสาระชวนฟัง ทันสมัยทันกาลเวลา ปัญหาที่ยกมากำลังเป็นที่สนใจของคนทั่วไป พอยกปัญหามาก็เอาธรรมะมาเสนอเป็นทางแก้ไข ให้คนหนุ่มสาวร่วมกิจกรรมพิเศษ

๑.๗.๔ **สุวัฒน์ มุธเมธา**[๑๒] ให้ความหมายแรงจูงใจไว้ว่า หลักทั่วไปของการเสริมกำลังใจมุ่งสร้างแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) มากกว่าแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) แรงจูงใจภายในเป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการแท้จริงของผู้เรียน เนื่องจากเห็นคุณค่า และประโยชน์ของสิ่งที่เรียนสามารถตอบสนองความต้องการของตนได้ แรงจูงใจภายนอกเป็นการกระทำเพื่อสินจ้างรางวัลหรือเหตุจูงใจภายนอกมากกว่าผลที่แท้จริงของการเรียนรู้

๑.๗.๕ **สุชา จันทร์เอม**[๑๓] ได้กล่าวเกี่ยวกับแรงจูงใจไว้ว่า ในการศึกษาพฤติกรรมของคนเรามักจะได้ยินคำถามที่เป็นต้นเหตุของพฤติกรรมอยู่บ่อย ๆ เช่น ทำไมเราดื่มน้ำ ทำไมเราจึงอ่านหนังสือ ทำไมเราต้องทำงาน ทำตัวอย่างไรจึงมีคนชอบ เหล่านี้เป็นคำถามที่ทำให้เรานึกถึงสาเหตุของพฤติกรรม ซึ่งเป็นของยากและเข้าใจไม่ได้ง่าย ๆ การจูงใจเป็นเรื่องที่สำคัญเรื่องหนึ่งเพราะการที่มนุษย์เรามีพฤติกรรมหรือทำอะไรแล้ว ต้องเกิดจากแรงจูงใจ (Motive) เป็นตัวผลักดันตัดสินใจ และเกิดการลงมือกระทำในที่สุดฉะนั้นจึงจำเป็นต้องทราบเรื่องแรงจูงใจ (Motivation) อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมขึ้นมาด้วย

สรุป การสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นก่อนที่จะให้บุคคลหรือสังคมทำตามที่ต้องการเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง และเป็นเรื่องที่ผู้นำทุกระดับ ครู อาจารย์ พระสงฆ์ จะต้องเรียนรู้จนสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ที่จะเป็นผู้นำและชักจูงให้บุคคลในสังคมก้าวหน้าไปอย่างถูกต้องสงบสุข

---

[๑๒] สุวัฒน์ พุทธเมธา, **การเรียนการสอนปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓.

[๑๓] สุชา จันทร์เอม, **จิตวิทยาทั่วไป ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม**, พิมพ์ครั้งที่๔, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๑.

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๖ **พระมหาอุทัย อุทโย (ศิริภักดิ์)**[๑๔] ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องตัณหาในพระไตรปิฎก” พบว่า มนุษย์ปุถุชนนั้นมักจะเกี่ยวข้องกับความอยากอยู่ตลอดเวลา ความอยากที่เป็นแรงจูงใจให้เกิดการแสวงหาจนเกิดการกระทำ การกระทำที่เป็นฝ่ายตัณหานั้นย่อมแสดงบทบาทในทางที่ผิด ๆ ก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เมื่อกระทำสิ่งใดก็ตาม หากทำไปด้วยอำนาจหรืออิทธิพลของความอยากฝ่ายตัณหาแล้ว ผลที่ได้รับก็คือทุกข์โทษความเดือดร้อนทั้งตนเองและบุคคลอื่น สำหรับผู้ที่ใช้ความอยากฝ่ายธรรมฉันทะเป็นแรงจูงใจนั้น ย่อมมีเหตุผลรู้ดีรู้ชั่ว รู้ผลของการกระทำนั้น จึงเป็นแรงจูงใจที่ดีกระตุ้นให้ทำแต่สิ่งที่ดี ๆ และนำผลที่เกิดจากการกระทำนั้นมาช่วยตนเองและสังคมให้มีความสงบสุขได้

๑.๗.๗ **พระมหาวชิรางกร วชิรญาณเมธี (จันทะเกตุ)**[๑๕] ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องนิวรณ์ในพระพุทธศาสนา” พบว่าบุคคลเมื่อเกิดมีชีวิตขึ้นมาย่อมมีความต้องการ และในความต้องการนั้นยังแฝงไปด้วยความพยายาม ในความพยายามนั้นก็เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเจริญหู เจริญตา และเพื่อยังชีวิตนั้นให้ดำรงชีพอยู่ได้ ซึ่งความต้องการหรือความอยากนี้ถือได้ว่าเป็นแรงจูงใจกระตุ้นผลักดันให้คนนั้นมีความพยายาม มีความขยันบากบั่นเพื่อยังงานนั้นให้สำเร็จเพื่อจะได้รับผลที่จะพึงได้ในสิ่งที่ตนหวัง

๑.๗.๘ **พันจ่าอากาศเอก อภิชาต พรสี่**[๑๖] ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุปุพพิกถาในสังคมไทยปัจจุบัน” พบว่าการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ มีผู้ฟังได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นจำนวนมากนั้นมีองค์ประกอบหลัก ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านผู้แสดงธรรม (๒) ด้านเนื้อหาธรรม (๓) ด้านผู้ฟังธรรม ซึ่งแท้ที่จริงแล้วองค์ประกอบที่มีความสำคัญที่สุด คือ ผู้แสดงธรรม เพราะพระพุทธองค์ทรงมีคุณสมบัติรู้อัธยาศัย

---

[๑๔] พระมหาอุทัย อุทโย (ศิริภักดิ์), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องตัณหาในพระไตรปิฎก,” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒).

[๑๕] พระมหาวชิรางกร วชิรญาณเมธี (จันทะเกตุ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องนิวรณ์ในพระพุทธศาสนา,” **วิทยานิพนธ์ศาสนาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

[๑๖] พันจ่าอากาศเอก อภิชาต พรสี่, “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุปุพพิกถาในสังคมไทยปัจุบัน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

วาสนาบารมีของบุคคลอื่น เมื่อทรงเลือกบุคคลได้แล้ว ด้วยคุณสมบัติกำหนดรู้ใจของคนอื่นจึงทรงรู้ว่าบุคคลนั้นยังมีปัญหาอุปสรรคอยู่ เช่น ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา จึงทรงปรับจิตปรับใจ (การสร้างแรงจูงใจ)ให้เขาเลื่อมใสศรัทธาก่อน โดยแสดงปาฏิหาริย์ ๓ คือ (๑)อิทธิปาฏิหาริย์ (๒) อาเทสนาปาฏิหาริย์ (๓) อนุศาสนีปาฏิหาริย์ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างพร้อมกัน เมื่อเขามีศรัทธาสนใจอยากฟังธรรมแล้ว จึงแสดงเนื้อหาธรรมในอนุปุพพิกถาที่เหมาะสมกับบุคคลผู้นั้นทำให้มีจิตใจพร้อมรับฟังธรรมขั้นสูง แล้วจึงประกาศอริยสัจ ๔ เพื่อให้บรรลุธรรมต่อไป

สรุปพระพุทธศาสนามีหลักธรรมและความรู้หลายประการที่ควรศึกษาและนำมาประยุกต์ใช้สร้างแรงจูงใจให้เกิดประโยชน์สุขกับสังคม

๑.๘ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์ โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร มีขั้นตอนดังนี้

๑.๘.๑ ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจแบ่งเป็น ๒ แหล่งข้อมูล คือ

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ : คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ : หนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๘.๒ ศึกษา วิเคราะห์ ตีความข้อมูลที่รวบรวมได้

๑.๘.๓ เรียบเรียงและนำเสนอผลงาน

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ รู้ทฤษฎีและแนวคิดเรื่องการสร้างแรงจูงใจ

๑.๙.๒ รู้วิธีสร้างแรงจูงใจที่ปรากฏในพุทธวิธีการสอน

๑.๙.๓ รู้แนวประยุกต์ใช้ แรงจูงใจ ในพุทธวิธีการสอนมาใช้ในสังคม

บทที่ ๒
ทฤษฎีและแนวคิดการสร้างแรงจูงใจ

๒.๑ ความหมายของแรงจูงใจ

จากการศึกษาเอกสารและตำราต่างๆ นักการศึกษาได้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด นอกจากนั้นทรัพยากรมนุษย์ก็ยังไม่เหมือนทรัพยากรอื่นๆ เพราะมนุษย์สามารถโน้มน้าวให้พัฒนาสูงขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้นครูหรือผู้นำในทุกระดับยังต้องมีหน้าที่สำคัญที่เกี่ยวข้องอีกประการหนึ่ง นั่นคือการศึกษาให้ความสำคัญเข้าใจพฤติกรรมของแต่ละคนและบุคคลในสังคมรอบข้าง การโน้มน้าวให้ผู้เรียนหรือผู้ปฏิบัติงานร่วมแรงร่วมใจเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เพราะการเข้าใจสาเหตุของพฤติกรรมจะช่วยให้คนเรามีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีจิตใจที่จะช่วยเหลือกันและกัน ให้อภัยกันได้ง่ายขึ้น นักจิตวิทยาได้พยายามอธิบายสาเหตุของพฤติกรรม จึงพยายามสร้างทฤษฎีขึ้นโดยใช้ความคิดรวบยอดสมมติฐานที่เรียกว่า “แรงจูงใจ” มีความหมายตามในต่างๆ ดังต่อไปนี้

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ได้ให้ความหมายแรงจูงใจไว้ว่า แรงจูงใจ (Motive) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินว่า “Movere” แปลว่าเงื่อนไขหรือสภาวะที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม ๓ ทิศทาง คือ การทำให้เกิดพฤติกรรม การยับยั้งพฤติกรรมและการกำหนดพฤติกรรม ในทางจิตวิทยา แรงจูงใจหมายถึง พลังที่มีอยู่ในตัวบุคคลซึ่งพร้อมที่จะกระตุ้น หรือชี้ทาง (Urge orDirect) ให้อินทรีย์กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย[๑]

มัลลิกา คณานุรักษ์ ได้ให้ความหมายแรงจูงใจไว้ว่า แรงจูงใจ (Motive) หมายถึงสภาวะภายในที่เป็นผลจากความต้องการแล้วคอยกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรม ที่จะตอบสนองความต้องการ แรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางกายเรียกว่าแรงขับ (Drive) ได้แก่แรงขับความหิว แรงขับทางเพศ ฯลฯ ความต้องการ (Need) หมายถึงสภาวะเมื่อรู้สึกขาดแคลนทางกายและทางใจ ทั้งหมดเป็นกระบวนการภายในที่อธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์[๒]

---

[๑] จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, **จิตวิทยาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : แอคทีฟ พริ้น จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า๑๒๘.

[๒] มัลลิกา คณานุรักษ์, **จิตวิทยากับการสื่อสารของมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๑–๗๒.

สุชา จันทน์เอม ได้ให้ความหมายการจูงใจ (Motivation) ไว้ว่า หมายถึง สภาวะที่อินทรีย์ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อบรรลุสู่จุดหมายปลายทาง (Goal) ที่ตั้งไว้ พฤติกรรมที่สนองความต้องการของมนุษย์ และเป็นพฤติกรรมที่นำไปสู่จุดหมายปลายทาง พฤตกรรมที่ถูกกระตุ้นโดยแรงขับ (Drive)ของแต่ละบุคคล มีแนวมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งร่างกายอาจจะสมประสงค์ในความปรารถนาอันเกิดจากแรงขับนั้นๆ ได้[๓]

การจูงใจ (Motivation) จึงเป็นกระบวนการของการกระตุ้นให้เกิดการกระทำ สนับสนุนกิจการที่กระทำให้เกิดความก้าวหน้า และกำหนดแบบแผนของกิจการที่กระทำ และการกระทำหรือพฤติกรรมได้รับอิทธิพลจากจุดมุ่งหมายที่การกระทำหรือพฤติกรรมนั้นๆ มุ่งไปสู่ เป็นเรื่องที่ซับซ้อน ปัจจัยต่างๆ ที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมจะไม่มีความสัมพันธ์กันชนิดตรงไปตรงมา ลักษณะของการจูงใจ คือ เปลี่ยนแปลงได้ทุกโอกาสแม้ว่าเขายังประพฤติปฏิบัติอยู่เหมือนเดิม ทำให้ทราบถึงลักษณะที่แสดงออกของมนุษย์ บุคคลสองคนอาจจะกระทำในสิ่งเดียวกันโดยมีเหตุผลในการกระทำต่างกัน หรืออาจจะกระทำในสิ่งที่ต่างกันแต่มีเหตุผลการกระทำที่เหมือนกัน[๔]

จากการประมวลแนวคิดของนักการศึกษา สรุปแรงจูงใจ คือสภาวะหรือกระบวนการที่ร่างกายและจิตใจของมนุษย์ถูกกระตุ้น ทำให้มีแรงขับ (Drive) ความต้องการ (Need) โดยมีปัจจัยต่างๆ ที่สะสมมาตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบันเป็นตัวช่วยกระตุ้นให้เกิดการสร้างพฤติกรรมขึ้นมา ทั้งที่เป็นกุศล กลางๆ และอกุศล

๒.๒ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจ ลักษณะและข้อสังเกต

๒.๒.๑ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจ การที่บุคคลจะเกิดแรงจูงใจจนแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาได้นั้นยังมีปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลในการทำให้เกิดแรงจูงใจดังต่อไปนี้

๑) ความต้องการ (Need) หมายถึงสภาวะที่ที่ร่างกายหรือจิตใจขาดความสมดุลบางอย่าง เช่น ต้องการน้ำ-กระหาย ต้องการนอน-เพลีย ต้องการอาหาร-หิว

๒) แรงขับ (Drive) หมายถึงภาวะที่ร่างกายถูกกระตุ้น ทำให้เกิดสภาพความเครียดอันเนื่องมาจากความต้องการและพยายามหาสิ่งนั้นๆ มาตอบสนอง เช่นความหิว ความต้องการทางเพศ แรงขับเป็นกลไกสำคัญของกระบวนการจูงใจ ซึ่งเกิดขึ้นทั้งภายนอกและ

---

[๓] สุชา จันทน์เอม, **จิตวิทยาทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่๑๐, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๑.

[๔] สุจิตรา พรมนุชาธิป, **มนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยสาสน์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔๑.

ภายในที่เพิ่มพลังแก่พฤติกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ มีทั้งแรงขับที่เป็นปัจจัยในทางบวกและทางลบ[๕]

๓) ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Inter-Individual Differences) และความแตกต่างภายในบุคคล (Intra-Individual Differences) มีความเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ เช่น ความแตกต่างระหว่างเชาวน์ปัญญา ความแตกต่างทางความคิดสร้างสรรค์ ความแตกต่างทางความรู้คิด ความแตกต่างทางการเรียนรู้ ความแตกต่างระหว่างเพศ ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม[๖]

๔) สิ่งแวดล้อมและพันธุกรรม (Environment and Heredity) เป็นปัจจัยต่อแรงจูงใจเพราะ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และการพัฒนาของบุคคล ทั้งสองอย่างทำหน้าที่สัมพันธ์ต่อกันตลอดตั้งแต่บุคคลเกิดขึ้นมาและเพิ่มพูนทบต้นขึ้นเรื่อยๆ ไม่สามารถแยกออกได้ว่าอย่างไหนมีอิทธิพลมากกว่ากัน[๗]

๕) โครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ก็มีบทบาทเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ ประสบการณ์ การศึกษา การอบรมฯ เป็นการสั่งสมการเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ของแต่ละบุคคลที่สะสมรวบรวมมาตั้งแต่สมัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เพราะจะเกิดค่านิยมในตนเอง มีการสร้างเป้าหมาย หรือแบบแผนของพฤติกรรม (Pattern of Behavior) เกิดวิธีคิดเฉพาะของตนเอง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในอย่างลึกซึ้งของแต่ละบุคคล (Internalization) เป็นผลทำให้เกิดแบบแผนของวิธีคิดและพฤติกรรมซึ่งจะกลายเป็นพื้นฐาน การจูงใจสำหรับพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตต่อไป[๘]

---

[๕] จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, **จิตวิทยาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : แอคทีฟ พริ้นท์จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๙.

[๖] สุรางค์ โค้วตระกูล, **จิตวิทยาการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๒–๑๔๙.

[๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕–๙๗.

[๘] สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์กร ; ทฤษฎีและการประยุกต์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕–๘๖.

แผนภาพที่ ๒.๑

แสดงแบบพื้นฐานของพฤติกรรมและแรงจูงใจ

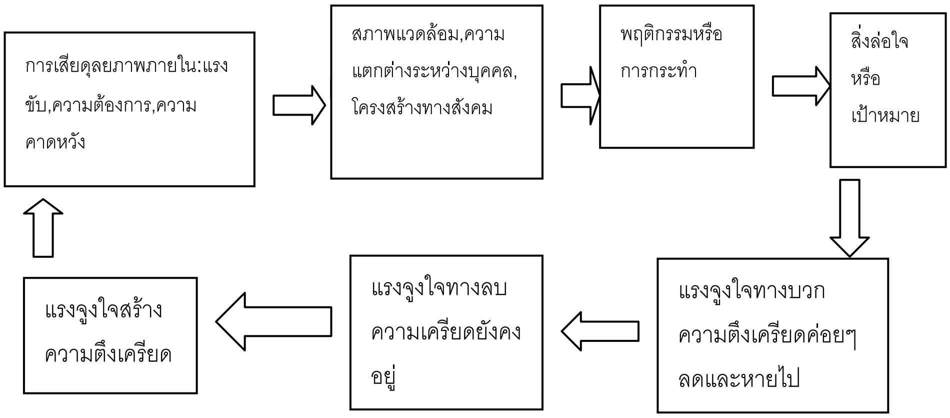

ที่มา : สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์กร : ทฤษฎีและการประยุกต์**,๒๕๔๕หน้า๘๖,

จากแผนภาพที่ ๒.๑ จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมจะเกิดขึ้นจากตัวบุคคล ตามแรงขับความต้องการ ที่ทำให้เกิดการเสียดุลยภาพเป็นสาเหตุของความเครียดความไม่สบาย จึงเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา เพื่อสนองความต้องการนั้นๆ เป็นการลดความเครียดของตัวเอง พฤติกรรมจะแสดงออกอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มาจูงใจหรือสิ่งที่ล่อใจ หรือเป้าหมายนั้นซึ่งอาจเป็นสิ่งที่จับต้องได้ (รูป) หรือจับต้องไม่ได้ (นาม) ถ้าสิ่งจูงใจรวมทั้งค่านิยมและความชื่นชอบเป็นไปในทางบวกก็จะเป็นแรงดึงดูดใจให้บุคคลผู้นั้นมุ่งสู่เป้าหมายอย่างมากและอย่างรวดเร็ว เมื่อพฤติกรรมหรือการกระทำนั้นบรรลุเป้าหมายตามความประสงค์แล้ว ความต้องการที่มีอยู่ก็ลดลงหรือหมดไป ความเครียดหรือความไม่สบายก็หายไป แต่ถ้าไม่ได้สนองตอบก็จะเกิดพฤติกรรมสนองความต้องการต่อไป ถ้าสิ่งจูงใจนั้นเป็นไปในทางลบ การดึงดูดใจกับสิ่งดังกล่าวจะมีน้อยลง หรืออาจหลีกเลี่ยงการแสดงออกของพฤติกรรมนั้นเสีย

สรุปก็คือ มนุษย์ทุกคนเมื่อต้องการให้เกิดพฤติกรรมต้องได้รับการจูงใจหรือถูกกระตุ้น แรงจูงใจทั้งหมดที่เกิดขึ้นไม่จำเป็นที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมทุกครั้ง และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอาจเกิดจากการเรียนรู้หรือไม่เรียนรู้ก็ได้

๒.๒.๒ ลักษณะของผู้ที่ได้รับการจูงใจ มี ๓ ประการคือ

๑) **มีพลัง** (Energy) และรับรู้ความต้องการของตัวเอง จะทำให้คนเราเกิดพลังขึ้นมามีแรงจูงใจเพื่อที่จะทำกิจกรรมนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปในสถานการณ์หนึ่ง

๒) **เกิดความพยายาม** (Persistency) บุคคลที่ได้รับแรงจูงใจจะไม่เกิดความท้อถอยหรือล้มเลิกการกระทำนั้นๆ ลงไปโดยง่าย มีการพิจารณาวิถีทางที่จะสนองตอบความต้องการของตัวเองอยู่เสมอ และหาทางสนองตอบความต้องการของตัวเองในแนวทางที่เป็นไปได้

๓) **สามารถเปลี่ยนแปลงได้** (Variability) คนเราเมื่อดิ้นรนจนถึงที่สุดแล้วถ้ายังไม่บรรลุเป้าประสงค์ก็อาจเปลี่ยนแปลงเป้าประสงค์ใหม่ได้[๙] มีพฤติกรรมมุ่งสู่เป้าหมายแลประเมินผลของความสำเร็จ

๒.๒.๓ ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับแรงจูงใจ (Some Phenomena of Motives)

แรงจูงใจนี้เราศึกษาได้เฉพาะแรงจูงใจที่กระตุ้นให้อินทรีย์เกิดพฤติกรรม จึงใช้การสังเกตและอนุมานจากพฤติกรรมแต่ก็มักมีปัญหาจากความสลับซับซ้อนและข้อเท็จจริงต่างๆ ดังนี้

๑) การแสดงออกของแรงจูงใจนั้นแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม และแตกต่างกันไปตามตัวบุคคลในวัฒนธรรมเดียวกัน การแสดงออกจึงไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เนื่องจากว่าการแสดงออกของแรงจูงใจเป็นสิ่งที่ได้จากประสบการณ์และการเรียนรู้ เช่น Sex Motive ในวัฒนธรรมตะวันตก และตะวันออกจะแตกต่างกัน

๒) แรงจูงใจอย่างเดียวกัน อาจทำให้คนแสดงพฤติกรรมออกมาไม่เหมือนกัน เช่นอารมณ์โกรธ บางคนอาจแสดงออกด้วยการทุบตีผลักไส บางคนอาจจะหลบหลีกไปเสีย

๓) แรงจูงใจที่ไม่เหมือนกัน อาจทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมออกมาเหมือนกัน เช่นเด็กบางคนทำการบ้านเพราะรักการเรียน แต่บางคนทำเพราะไม่อยากทำงานบ้าน

๔) แรงจูงใจบางครั้งอาจออกมาในรูปของการปิดบังอำพราง หรือแสดงออกไม่ตรงตามความเป็นจริง เช่น การดีใจ เสียใจ บางคนไม่แสดงออกทางสีหน้าให้ปรากฏ

๕) พฤติกรรมที่แสดงออกมาอาจได้รับการกระตุ้นจากแรงจูงใจหลายๆ อย่าง เช่น นักวิทยาศาสตร์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ออกมา อาจอยากร่ำรวย อยากมีชื่อเสียง ต้องการข้อเท็จจริง ต้องการสร้างคุณประโยชน์ให้แก่มนุษย์ชาติและอื่นๆ[๑๐]

---

[๙] พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา, **จิตวิทยาการศึกษา**,(กรุงเทพมหานคร; พัฒนาการศึกษา,๒๕๔๔),หน้า ๑๑๙.

[๑๐] สุชา จันทน์เอม, **จิตวิทยาทั่วไป**,พิมพ์ครั้งที่๑๐, (กรุงเทพมหานคร;ไทยวัฒนพานิช,๒๕๔๐),หน้า ๑๐๔–๑๐๕.

สรุปผู้ที่ได้รับแรงจูงใจจะมีพลัง มีความพยายาม และสามารถเปลี่ยนแปลงเป้าหมายได้ และแรงจูงใจจะเปลี่ยนไปตาม ประสบการณ์ สถานการณ์ สภาพแวดล้อม สถานภาพทางสังคมและการแสดงออกของแต่ละคน

๒.๓ ประเภทของแรงจูงใจ

ก. แรงจูงใจแบ่งตามลักษณะพฤติกรรมได้ ๒ ประเภท[๑๑]คือ

๑. แรงจูงใจภายใน (Instrinsic Motivation) เป็นสภาวะที่บุคคลต้องการกระทำกิจกรรมบางอย่าง หรือเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างด้วยตนเอง เพื่อที่จะทำให้ตนเองมีความรู้สึกว่า มีความสามารถ เป็นผู้ลิขิตชีวิตตนเอง ไม่ต้องอาศัยการชักจูงจากสิ่งเร้าภายนอก เมื่อทำจนประสบความสำเร็จก็จะเกิดความพึงพอใจ[๑๒] เช่น ต้องการเรียนเพื่อต้องการความรู้ ทำงานเพราะต้องการสนุกและชำนาญ เข้าวัดเพื่อปฏิบัติธรรม ซึ่งความต้องการหรือความสนใจพิเศษ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนะคติของแต่ละบุคคล จะผลักดันให้บุคคลสร้างพฤติกรรมขึ้น ซึ่งได้แก่ความอยากรู้ อยากเห็น ความรัก ความศรัทธา เจตคติ ความสนใจพิเศษ เป็นต้น

๒. แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) เป็นสภาวะที่บุคคลได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอกให้มองเห็นจุดหมายปลายทาง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการแสดงพฤติกรรมของคน เช่น สิ่งของ เกียรติยศ เงินเดือน ปริญญาบัตร ความก้าวหน้า รางวัล คำชมเชย การแข่งขัน การติเตียน ความต้องการยอมรับ ทำให้บุคคลมองเห็นเป้าหมาย จึงเร้าให้บุคคลเกิดความต้องการ และแสดงพฤติกรรมมุ่งสู่เป้าหมายนั้น

ข. แรงจูงใจแบ่งตามที่มาได้ ๓ ประเภท

๑. แรงจูงใจทางสรีระวิทยา (Physiological Motivation) การจูงใจเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของร่างกายทั้งหมดเพื่อให้บุคคลมีชีวิตอยู่ เป็นความต้องการที่จำเป็นตามธรรมชาติของมนุษย์ได้แก่ ต้องการพักผ่อน ต้องการน้ำ อาหาร ร่างกายที่แข็งแรงเป็นต้น เราสามารถวัดระดับความต้องการทางสรีระได้ จากการสังเกตพฤติกรรมการกระทำ คือ จากความมากน้อยของการกระทำ การเลือกกระทำ (เลือกสิ่งใดแสดงว่าต้องการสิ่งนั้นมาก) การตอบโต้กับสิ่งที่มาขัดขวาง

---

[๑๑] อารี พันธ์มณี, **จิตวิทยาสร้างสรรค์ การเรียนการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : ใยไหม, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๐–๒๗๒.

[๑๒] [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://w w w.krirk.ac.th/education/article10.htm. [๑๐ ก.พ. ๒๕๕๒].

๒. แรงจูงใจทางจิตวิทยา (Psychological Motivation) เป็นแรงจูงใจที่ช่วยทางด้านจิตใจ ทำให้มีสุขภาพจิตดีและสดชื่น ได้แก่ความอยากรู้อยากเห็น การตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมความต้องการความรักและการเอาใจใส่จากผู้อื่น

๓. แรงจูงใจทางสังคม (Social Motivation) แรงจูงใจนี้เกิดจากประสบการณ์ที่สะสมมาในอดีตของแต่ละบุคคล การตั้งเป้าหมายของชีวิต แรงจูงใจชนิดนี้มีความสัมพันธ์กับการแสดงปฏิกิริยาของบุคคลอื่นที่มีต่อเรา ได้แก่

๓.๑ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motives) เป็นความปรารถนาของบุคคลที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ให้ดีและประสบความสำเร็จ ซึ่งได้รับการส่งเสริมมาตั้งแต่วัยเด็ก เด็กที่ได้รับการฝึกหัดช่วยเหลือตามวัยเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะมีความสำเร็จในชีวิตสูง การฝึกแรงจูงใจใฝ่สำฤทธิ์จึงต้องเริ่มจากครอบครัวเป็นอันดับแรก

๓.๒ แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Affiliative Motives) เป็นแรงจูงใจที่ทำให้บุคคลปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น ต้องการความเอาใจใส่ความรักจากผู้อื่น เป็นต้น

๓.๓ แรงจูงใจต่อความนับถือตนเอง (Self-Esteem) เป็นแรงจูงใจที่บุคคลปรารถนาเป็นที่ยอมรับในสังคม มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ต้องการได้รับการยกย่องจากสังคม ซึ่งนำมาสู่การนับถือตนเอง เนื่องจากมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม สังคมจะสงบสุขและน่าอยู่ ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมมีความเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓.๔ แรงจูงใจใฝ่ก้าวราว (Aggression Motives) เมื่อคนเรามีความไม่พอใจ ถูกขัดใจย่อมมีการแสดงออกถึงความรู้สึกนั้น อาจมีการก้าวร้าวด้วยวาจา เช่น ดุด่า หรือก้าวร้าวด้วยการกระทำ เช่น การทำร้ายข้าวของ ทำร้ายร่างกาย ความก้าวร้าวเกิดจากความต้องการผ่อนคลายความตึงเครียดของตน

๓.๕ แรงจูงใจใฝ่อำนาจ (Power Motives) ความต้องการอำนาจทำให้บุคคลเกิดแรงจูงใจที่ต้องการจะมีอำนาจเหนือพฤติกรรมของบุคคลอื่น เพราะจะทำให้เขาพอใจถ้ารู้สึกว่าตนมีความสามารถที่จะเอาชนะ และมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมได้

๓.๖ แรงจูงใจใฝ่ที่พึ่ง (Dependency Motives) เป็นแรงจูงใจที่ต้องการความช่วยเหลือการสนับสนุนคำปรึกษาเพื่อให้เกิดความมั่นใจในการทำกิจกรรมต่างๆ และการทำงาน[๑๓]

---

[๑๓] ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **จิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริกรุงเทพฯ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๑.

สรุปแรงจูงใจประเภทต่างๆ นี้ จะทำให้เข้าใจการแสดงพฤติกรรมของบุคคล แรงจูงใจที่สำคัญในการเรียนการสอนคือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีการพัฒนาในการเรียน ประสบความสำเร็จในการเรียน การทำงานและการดำรงชีวิตในอนาคต

๒.๔ ทฤษฎีของแรงจูงใจ

อารี พันธ์มณี ได้แบ่งทฤษฎีแรงจูงใจซึ่งมีอยู่หลายทฤษฎี โดยเป็นไปในทำนองเดียวกันบ้าง หรือแตกต่างกันอย่างมากบ้างอาจจำแนกได้ ๓ กลุ่มด้วยกันคือ[๑๔]

๒.๔.๑ กลุ่มทฤษฎีที่เน้นเนื้อหาการจูงใจ (Content Theories of Motivation)

๒.๔.๒ กลุ่มทฤษฎีที่เน้นกระบวนการจูงใจ (Process Theories of Motivation)

๒.๔.๓ กลุ่มทฤษฎีการเสริมแรงของการจูงใจ (Reinforcement Theory of Motivation) พอมีเนื้อหาสังเขปดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ กลุ่มทฤษฎีเน้นเนื้อหาการจูงใจ (Content Theories of Motivation) เป็นกลุ่มที่พยายามอธิบายว่า อะไรเป็นเหตุที่มนุษย์สร้างและรักษาพฤติกรรมนั้นไว้ สาเหตุมาจากภายในตัวเองหรือสภาพแวดล้อม และสาเหตุที่เกิดจากภายในตัวเองของบุคคลต่างๆ ได้แก่ความต้องการที่จะสร้างแรงขับออกมา ทฤษฎีนี้จะอธิบายว่ามีการจัดลำดับอย่างไร จึงเรียกทฤษฎีนี้อีกอย่างหนึ่งว่า ทฤษฎีแรงขับ (Drive Theories) ศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของร่างกายมนุษย์เป็นเหตุให้ร่างกายต้องสร้างพฤติกรรม เพื่อมุ่งสู่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายโดยเฉพาะ ส่วนสภาพแวดล้อมที่เป็นสาเหตุแรงจูงใจภายนอกนั้น คือเป้าหมายที่บุคคลผู้นั้นจะไปให้ถึง เพื่อสนองตอบต่อความต้องการหรือแรงขับภายในตนนั้นเอง ทฤษฎีกลุ่มนี้ยังครอบคลุมไปถึงความต้องการหรือแรงจูงใจระดับสูง เช่น การยอมรับ การประสบความสำเร็จสูงสุด ความก้าวหน้า การพัฒนาตนเอง ทฤษฎีที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่

๑) **ทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการของมาสโลว์** (Hierarchy of Needs Theory)

สร้อยตระกูล อ้างถึงทฤษฎีแรงจูงใจของ อับราฮัม เอช. มาสโลว์ (Abraham H. Maslow)[๑๕] ไว้ว่า เน้นย้ำในเรื่องความต้องการของมนุษย์ เพราะมนุษย์ทุกคนมี

---

[๑๔] อารี พันธ์มณี, **จิตวิทยาสร้างสรรค์ การเรียนการสอน**,(กรุงเทพมหานคร:ใยไหม,๒๕๔๖) หน้า ๒๗๐–๒๗๒.

[๑๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑–๑๐๐.

ความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุดโดยการจัดลำดับขั้นไว้เป็นขั้นๆ จัดลำดับขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูงดังนี้ (แผนที่ภาพ ๒.๒)

แผนภาพที่ ๒.๒

แสดงลำดับชั้นความต้องการตามทฤษฎีของอับราฮัม เอช. มาสโลว์ (Abraham H. Maslow)

ที่มา : พงพันธ์ พงษ์โสภา, **จิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร :พัฒนาการศึกษา,๒๕๔๔), หน้า ๑๒๖.

แต่ละความต้องการตามลำดับชั้นดังแผนภาพที่ ๒.๒ นั้นจะมีบทบาทหรืออิทธิพลก็ต่อเมื่อมีสภาพ ๒ ประการคือ

๑. เมื่อความต้องการนั้นได้เกิดขึ้นเพียงพอถึงระดับของความอยาก (Wanting) ความต้องการใดก็ตามจะไม่เป็นต้นเหตุของพฤติกรรม จนกว่าความต้องการนั้นขาดหายไปมากขึ้นเรื่อยๆ หรือความต้องการนั้นตอบสนองได้น้อยลงๆ จนถึงจุดที่ต้องมาตระหนักถึงความต้องการนั้น เช่น ธรรมดาเราไม่เห็นความสำคัญของน้ำเพราะหาได้ตลอดเวลา

แต่ถ้าหลงป่าหรือหลงอยู่ในทะเลทราย บุคคลผู้นั้นจะกระทำการทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งน้ำ เพื่อความอยู่รอดของตัวเอง

๒. เมื่อความต้องการในระดับที่ต่ำกว่าได้รับการตอบสนองแล้ว และคงมีอยู่ระดับหนึ่งซึ่งเป็นที่รับได้และทำให้เกิดความพึงพอใจ ยกเว้นความต้องการพื้นฐานเริ่มแรก คือความต้องการทางกายภาพและชีวภาพ ถ้าความต้องการระดับต่ำยังไม่ได้รับการตอบสนอง แรงจูงใจของความต้องการระดับสูงก็มีน้ำหนักหรืออิทธิพลน้อยลง มาสโลว์ มีความเห็นว่าบุคคลพยายามที่จะตอบสนองความต้องการพื้นฐานให้มาก ก่อนที่จะเกิดพฤติกรรมมุ่งไปตอบสนองความต้องการชั้นเหนือขึ้นไป จนถึงชั้นความต้องการที่จะประสบความสำเร็จสูงสุด ดังนั้นจุดสำคัญในความคิดของมาสโลว์ก็คือ ความต้องการใดที่ได้รับการตอบสนองทำให้เกิดความพึงพอใจแล้ว ความต้องการนั้นก็จะไม่มีแรงกระตุ้นอีกต่อไป ความต้องการระดับสูงจะกลายเป็นแรงขับหรือแรงจูงใจแทน

ทฤษฎีของมาสโลว์สร้างขึ้นมาบนพื้นฐานที่ว่า ความต้องการที่ยังไม่ได้ถูกตอบสนองจะเป็นปัจจัยที่ปลุกเร้าพฤติกรรมของบุคคล เมื่อความต้องการได้ถูกตอบสนองตามความสมควรแล้วความต้องการเหล่านี้จะลดความสำคัญในการจูงใจพฤติกรรม

๒) ทฤษฎีลำดับความต้องการของเมอร์เรย์

อารี พันธ์มณี อ้างถึงทฤษฎีของเมอร์เรย์ไว้ว่า ความต้องการเกิดขึ้นเนื่องมาจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ [๑๖] สรุปได้ดังนี้

การจะเอาชนะด้วยความก้าวร้าว (Needs for Aggression) ต้องการเอาชนะผู้อื่นเอาชนะต่ออุปสรรค์ทั้งปวงด้วยความรุนแรง มีการต่อสู้ แก้แค้นทำร้ายร่างกายหรือฆ่าฟันกัน ความต้องการจะเอาชนะด้วยความพยายาม (Needs for Counteraction) มีความวิริยะพากเพียรพยายามจะเอาชนะอุปสรรค์ต่างๆ ความต้องการที่จะยอมแพ้ (Needs for Abasement) เป็นความต้องการที่จะยอมแพ้ ยอมรับผิด ยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์ ยอมรับการลงโทษ ความต้องการป้องกันตนเอง (Needs for Defense) เป็นการป้องกันทางจิตใจ หาเหตุผลมาอธิบายการกระทำของตนเอง มีการป้องกันตนเองให้พ้นผิดจากการกระทำต่างๆ ความต้องการเป็นอิสระ (Needs for Autonomy) ต้องการที่เป็นอิสระจากกฎเกณฑ์และการกดขี่ ดิ้นรนเพื่อเป็นตัวของตัวเอง ความต้องการความสำเร็จ (Needs for Achievement) ต้องการทำสิ่งที่ยากให้สำเร็จเอาชนะอุปสรรค์ทั้งปวง เพศชายจะมีระดับความต้องการความสำเร็จสูงกว่าเพศหญิง ความ

---

[๑๖] อารี พันธ์มณี, **จิตวิทยาสร้างสรรค์ การเรียนการสอน**,(กรุงเทพมหานคร : ใยไหม,๒๕๔๖) หน้า ๒๗๘–๒๘๑.

ต้องการสร้างมิตรภาพ (Needs for Affilliation) ต้องการที่ทำให้ผู้อื่นรักใคร่ ต้องการรู้จักมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เอาอกเอาใจ มีความซื่อสัตย์ต้องการความใกล้ชิด ความต้องการความสนุกสนาน (Needs for Play) ต้องการหัวเราะ ต้องการเรื่องตลกขบขัน ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ความต้องการแยกตน (Needs for Rejection) ต้องการความสงบ ต้องการความโดดเดี่ยว ไม่ยินดียินร้าย การเมินเฉย ความต้องการความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น (Needs for Succorance) การดูแล คำแนะนำ ความเห็นอกเห็นใจ ความสงสาร ความสุข จากผู้อื่น ความต้องการช่วยเหลือบุคคลอื่น (Needs for Nurturace) มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า หรือผู้ที่ตกอยู่ในอันตราย ความต้องการสร้างความประทับใจ (Needs for Exhibition) ทั้งกับตนเองและผู้อื่น ต้องการความสนใจ ความแปลกใจ ความต้องการมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น (Needs for Dominance) ต้องการให้ผู้อื่นทำตามความต้องการของตน ต้องการความเป็นผู้นำความต้องการยอมรับผู้ที่เหนือกว่า (Needs for Deference) มีความยินดีที่จะช่วยเหลือ ยอมรับนับถือชื่นชม ด้วยความยินดี ความต้องการหนีความรู้สึกล้มเหลว (Needs for Avoidance of Inferiority) หลบหลีกให้พ้นจากความอับอาย การดูถูก หรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความละอายใจ ความต้องการที่จะหลีกหนีอันตราย (Needs for Avoidance Harm) หรือความเจ็บปวดทางร่างการ ต้องการได้รับความปลอดภัยทั้งปวง ความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงการถูกตำหนิหรือการถูกลงโทษ ความต้องการความเป็นระเบียบเรียบร้อย (Needs for Orderliness) ความต้องการที่จะรักษาชื่อเสียง (Needs for Inviolacy) ความต้องการให้ตัวเองเด่น (Needs for Contrariness)

จากความเห็นของเมอร์เรย์ สรุปได้ว่า ความต้องการเป็นสิ่งที่บุคคลได้สร้างขึ้น ก่อให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง ซึ่งเกิดได้ทั้งจากภายในและสภาพสังคมแรงกระตุ้นจากภายนอกตัวบุคคลก็ได้ คือความต้องการของร่างกายและจิตใจนั่นเอง

๓) ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮอร์สเบอร์ก

สร้อยตระกูลได้อ้างทฤษฎีของ เฟรเดอริค เฮอร์เบอร์ก (Frederick Herzberg) [๑๗] สรุปได้ว่า ปัจจัยการพึงพอใจในงานจะสัมพันธ์กับลักษณะของเนื้องานเฮอร์เบอร์กเรียกว่าปัจจัยการจูงใจได้แก่ความสำเร็จ การยอมรับ ความก้าวหน้า ความเจริญเติบโต ความรับผิดชอบ ส่วนปัจจัยการไม่พึงพอใจในงานจะสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่อยู่นอกเนื้องานเรียกว่าปัจจัยสุขอนามัยหรือปัจจัยเพื่อความคงอยู่ เช่นความสัมพันธ์ ความมั่นคงสภาพการ

---

[๑๗] สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์กร ; ทฤษฎีและการประยุกต์**,พิมพ์ครั้งที่ ๓,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๔๕) ,หน้า๑๐๐.

ทำงาน สภาพแวดล้อม ค่าจ้าง ดังนั้นบุคคลจะต้องทำงานที่มีลักษณะท้าทายจึงจะเป็นแรงจูงใจให้เขาทำงานอย่างแท้จริง แนวคิดนี้นำไปสู่ความคิดเรื่อง การปรุงแต่งงาน (Job Enrichment) ซึ่งเป็นเทคนิคที่นำมาปรับใช้เพื่อยกระดับประสิทธิภาพประสิทธิผลของงานจนถึงปัจจุบันนี้ วิธีการพื้นฐานที่สำคัญคือเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรับผิดชอบในขอบเขตของตนอย่างสมบูรณ์ ใช้ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ ความเป็นตัวของตัวเองจะทำให้เกิดความรู้สึกที่จะต้องรับผิดชอบ ก็จะทำให้เกิดแรงจูงใจที่สูงขึ้นตามมา

๔) ทฤษฎี อี. อาร์. จี. ของอัลเดอร์เฟอร์

สร้อยตระกูลได้อ้างทฤษฎีของเคลย์ตัน อัลเดอร์เฟอร์ (Clayton Alderfer)[๑๘] สรุปได้ว่าเป็นทฤษฎีขยายทฤษฎีของมาสโลว์ และเฮอร์เบอร์ก โดยการจัดกลุ่มของความต้องการซึ่งมีความแตกต่างกันเป็นระดับชั้นจากระดับต่ำไปจนถึงระดับสูง ดังนี้ ความต้องการเพื่อการดำรงชีพ (Existence Needs) เป็นความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่รอด การเป็นอยู่ที่ดีทางกายภาพการมีปัจจัยขั้นพื้นฐาน ที่อำนวยความสะดวกสบายทางด้านร่างกาย ความต้องการในสัมพันธภาพ (Relatedness Needs) ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสัมพันธ์ภาพอื่นๆ ในสังคม เพื่อที่จะให้ตัวเองเป็นที่ยอมรับทั้งบุคคลใกล้ชิดและสังคมรอบข้าง และความต้องการที่จะเจริญเติบโต (Growth Needs) ซึ่งเป็นความต้องการภายในของบุคคลอันที่จะทำให้เขามีการพัฒนาตนเอง

---

[๑๘] สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์กร : ทฤษฎีและการประยุกต์**,พิมพ์ครั้งที่๓,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๔๕),หน้า ๑๐๔–๑๐๕

แผนภาพที่ ๒.๓

แสดงสัมพันธภาพระหว่างความต้องการต่างๆ ทั้ง ๓ ทฤษฎี[๑๙]

<table>
<tr><th>ทฤษฎีสองปัจจัยของ เฮอร์เบอร์ก</th><th>ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ ของมาสโลว์</th><th>ทฤษฎี อี. อาร์. จี. ของ อัลเดอร์เฟอร์</th></tr>
<tr><td rowspan="2">ปัจจัยการจูงใจ</td><td>ความต้องการที่จะประสบ ความสำเร็จสูงสุด</td><td rowspan="2">การเจริญเติบโต</td></tr>
<tr><td>ความต้องการที่จะได้รับความ ยกย่อง</td></tr>
<tr><td rowspan="3">ปัจจัยเพื่อการคงอยู่</td><td>ความต้องการทางสังคม</td><td>สัมพันธภาพ</td></tr>
<tr><td>ความต้องการในความมั่นคง และความปลอดภัย</td><td rowspan="2">การดำรงชีพ</td></tr>
<tr><td>ความต้องการทางกายภาพ</td></tr>
</table>

ที่มา : สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์กร** : **ทฤษฎีและการประยุกต์**.,๒๕๔๕,หน้า๑๐.

ตารางที่ ๒.๓ ทฤษฎีทั้งสามทฤษฎีหากพิจารณาแล้วจะเห็นว่ามีความสอดคล้องกันเป็นอันมาก แต่ทฤษฎี อี. อาร์. จี. นั้นจะไม่มีเส้นแบ่งระดับความต้องการตายตัวเหมือนอย่าง ๒. ทฤษฎีแรก อัลเดอร์เฟอร์เห็นว่าความต้องการต่างๆ นั้นมีความต่อเนื่องคาบเกี่ยวสัมพันธ์กันมากกว่าที่จะเป็นระดับชั้นหรือแยกออกจากกัน นอกจากนั้นความจำเป็นในชั้นล่างก็ไม่จำเป็นต้องได้รับการตอบสนองเสียก่อน ความต้องการหลายๆ อย่างอาจเกิดขึ้นพร้อมกันก็ได้

๕) ทฤษฎีเอ็กซ์และวายของแม็กเกรเกอร์

[๑๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

อนันต์ จันทร์กวี ได้อ้างทฤษฎีของดักลาส ไว้ว่า ดักลาส แม็กเกรเกอร์ (Douglas McGregor) [๒๐] ได้ตั้งทฤษฎีเอ็กซ์ (Theory X) และทฤษฎีวาย (Theory Y) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงสมมติฐานของมนุษย์ในลักษณะสุดโต่งทั้งทางลบ (ทฤษฎีเอกซ์) และทางบวก (ทฤษฎีวาย)

ทฤษฎีเอกซ์ จะมีสมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ดังนี้

๑. โดยปกติแล้วมนุษย์ไม่ชอบทำงาน และพยายามหลีกเลี่ยงงานให้มากที่สุด

๒. เนื่องจากมนุษย์ไม่ชอบทำงานจึงจำเป็นต้องมีการบังคับควบคุม และลงโทษเพื่อที่จะให้เขาทำงาน

๓. โดยธรรมชาติมนุษย์ทั่วไปพยายามหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบไม่ค่อยมีความทะเยอทะยาน แต่ต้องการความมั่นคงในการทำงานเหนือสิ่งอื่นใด

ทฤษฎี นี้จะใช้ได้ดีในสังคมที่ระดับการครองชีพค่อนข้างต่ำและขาดแคลนแรงงาน

ทฤษฎีวาย มีสมมติฐานเกี่ยวกับมนุษย์ดังนี้

๑. การใช้ความพยายามทางด้านร่างกายและจิตใจในการทำงานนั้นเป็นเรื่องธรรมชาติ เช่นเดียวกับการละเล่นและการพักผ่อน

๒. การควบคุมจากภายนอกและการขู่ว่าจะทำโทษไม่ใช่เป็นวิธีการเดียวที่จะทำให้การไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้เป็นผลสำเร็จได้ มนุษย์จะใช้การควบคุมตัวเองในการทำสิ่งต่างๆ เพื่อวัตถุประสงค์ที่เขาผูกพันไว้

๓. ความผูกพันกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งเป้าไว้นั้นขึ้นอยู่กับรางวัลควบคู่ไปกับความสำเร็จของเขา เช่นการเรียนจนสำเร็จได้รับใบปริญญา ใบปริญญาเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เป็นต้น

๔. ภายใต้สภาพที่เหมาะสม มนุษย์จะไม่เรียนรู้แต่เฉพาะการยอมรับว่ามีความรับผิดชอบเท่านั้น ยังแสวงหาความรับผิดชอบเพิ่มอีกด้วย

๕. ความสามารถในการใช้จินตนาการ ความเฉลียวฉลาด และความคิดสร้างสรรค์เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ มีอยู่อย่างกว้างขวางในหมู่มนุษย์

---

[๒๐] อนันต์ จันทร์กวี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://isc.ru.ac.th/data/baOOO2784.doc. [๑๒ ก.พ. ๒๕๕๒].

๖. ภายใต้เงื่อนไขของชีวิตสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ศักยภาพด้านสติปัญญาของมนุษย์ได้ถูกนำมาใช้แต่เพียงบางส่วนเท่านั้น

ทฤษฎีนี้ใช้กับสังคมที่พัฒนาแล้ว การตอบสนองความต้องการขั้นต่ำเพียงพอแล้วและมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Man) จึงต้องจูงใจด้วยสิ่งที่มิใช่ตัวเงิน (Non-Financial Incentives)หรือสิ่งจูงใจที่จับต้องไม่ได้ (Non-Tangible Incentives) และเปิดช่องทางให้บุคคลได้มีความรับผิดชอบควบคุมตัวเองเพื่อไปสู่เป้าหมายที่เขาผูกพันไว้

๖) ทฤษฎีแรงจูงใจในความสำเร็จของแมคเคิลแลนด์

อำนวย แสงสว่าง ได้อ้างทฤษฎีของ เดวิด ซี. แมคเคิลแลนด์ (David C. McClelland) ไว้ว่า แมคเคิลแลนด์เห็นว่าการจูงใจจะเป็นผลสำเร็จมาจากความต้องการ ๓ ประการคือความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Need for Affiliation-N Aff) ความต้องการที่จะมีอำนาจหรือแรงจูงใจใฝ่อำนาจ (Need for Power-N Pow) ความต้องการที่จะทำงานให้สำเร็จหรือแรงจูงใจใฝ่สำฤทธิ์ (Need for Achievement-N Ach) แมคเคิลแลนด์ให้ความสนใจกับแรงจูงใจที่ต้องการจะทำงานให้สำเร็จหรือแรงจูงใจใฝ่สำฤทธิ์ ได้ศึกษาผู้ที่ประสบความสำเร็จสูง (High Achiever) บุคคลเหล่านี้จะมีความกระตือรือร้น มีความรับผิดชอบสูง และฉลาดในการวางเป้าหมายระยะยาวที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงไม่สูงหรือไม่ต่ำกว่าศักยภาพของเขาเองจนเกินไป มีความมุ่งมั่นในความสำเร็จ พึงพอใจในความสำเร็จนั้น ไม่มุ่งผลตอบแทนที่จับต้องได้เป็นสำคัญ เงินหรือผลตอบแทนต่างๆ เป็นเครื่องประเมินผลความก้าวหน้าเท่านั้นบุคคลพวกนี้จะแสวงหาข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) อยู่เสมอทั้งนี้เพื่อจะประเมินสิ่งที่ตนทำพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขไปด้วยในขณะเดียวกัน[๒๑]

แมคเคิลแลนด์เห็นว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นความต้องการที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ มีความตั้งใจฝักใฝ่ในงาน สนใจศึกษาเรียนรู้เพื่อให้เกิดความชำนาญอยู่เสมอ เป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่สุดของมนุษย์เพราะมีอิทธิพลต่อความสำเร็จของตนเองและสัมพันธ์กับวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคม การอบรมเลี้ยงดู ที่เน้นความสำเร็จ เด็กที่ถูกฝึกให้รู้จักช่วยตัวเอง ฝึกการคิดแก้ปัญหา ส่งเสริมการเรียนการทำงานที่มุ่งความสำเร็จ ในสังคมนั้นจึงพัฒนาให้เด็กเติบโตเป็นคนต้องการความสำเร็จ และมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง

---

[๒๑] อำนวย แสงสว่าง, **จิตวิทยาอุตสาหกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์,๒๕๓๖), หน้า๘๒.

ลักษณะของบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง[๒๒]

๑. มีความกล้า กล้าคิด กล้าทำ กล้าเผชิญกับความสำเร็จหรือความล้มเหลว

๒. มีความมุ่งมั่นพยายาม ชอบทำงานที่ท้าทายความคิดและความสามารถ

๓. มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่และภารกิจของตนเอง

๔. มีความรอบรู้ในการตัดสินใจ และติดตามการตัดสินใจของตนเอง

๕. มีความสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้แม่นยำ

๖. มีความสามารถเลือกทำงานและประสบความสำเร็จสูง

ส่วนผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำจะมีลักษณะตรงข้ามกับที่กล่าวมา

ทฤษฎีทั้งสี่ที่กล่าวมาข้างต้น นับเป็นทฤษฎีพื้นฐานที่ช่วยให้เห็นสาเหตุหรือที่มาของพฤติกรรมของแรงจูงใจ แต่พฤติกรรมของมนุษย์มีความสลับซับซ้อน เพราะยังมีอิทธิพลอื่นๆ มาเป็นปัจจัยอีกมากมาย

๒.๔.๒ กลุ่มทฤษฎีที่เน้นกระบวนการของการจูงใจ (Process Theories of Motivation) กลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับความรู้สึกนึกคิด ซึ่งมีส่วนทำให้คนเกิดพฤติกรรมเป็นอย่างมากมีดังต่อไปนี้

๑) ทฤษฎีการตั้งเป้าหมายของล็อก

สร้อยตระกูลได้อ้างทฤษฎีของเอ็ดวิน[๒๓] สรุปได้ว่า เอ็ดวิน เอ. ล็อค (Edwin A. Lock) กล่าวว่าตัวกำหนดสมมติฐานนั้นก็คือคุณค่า (Values) และความตั้งใจ (Itenntions) หรือเป้าหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับความปรารถนาหรือความประสงค์นั่นเอง ช่วยให้เขาบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ล็อคชี้ว่าการตั้งเป้าหมายมิใช่แนวคิดในการจูงใจที่สำคัญที่สุดเพียงประการเดียว ต้องผสมผสานไปกับ

---

[๒๒] ปรียาพร วงค์อนุตรโรจน์, **จิตวิทยาการศึกษา**,(กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ,๒๕๔๘) หน้า ๒๓๓–๒๓๔.

[๒๓] สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์กร; ทฤษฎีและการประยุกต์**, หน้า ๑๐๙ -๑๑๒.

ความต้องการและคุณค่าเป็นที่ยอมรับกันว่ามิใช่เป้าหมายทุกเป้าหมายจะเป็นผล ล็อคได้เสนอหลักการตั้งเป้าหมายหรือลักษณะของเป้าหมายที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีกว่าคือ

๑. การตั้งเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงหรือชัดเจนจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีกว่าเป้าหมายทั่วๆ ไปหรือเป้าหมายกว้างๆ ที่ไม่ชัดเจนอาทิ เช่น “ทำให้ดีที่สุด”

๒. เป้าหมายที่ยากและมีลักษณะท้าทายจะดีกว่าเป้าหมายที่ง่ายเพราะผู้ปฏิบัติจะทำให้ดีขึ้นเพื่อบรรลุเป้าหมาย ต้องระวังหากเป้าหมายนั้นยากเกินกว่าจะทำได้จะทำให้เกิดความ เครียด บุคคลที่มีความมั่นใจในตัวเองสูงจะไม่รู้สึกเครียดในการทำให้บรรลุเป้าหมายที่ยากนั้น

๓. การมีส่วนร่วม (Participation) ในทฤษฎีนี้จะส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมายของเขาเอง เพราะการมีส่วนร่วมด้วยตนเองเป็นการเพิ่มการยอมรับหรือการเป็นเจ้าของ (Ownership) ในเป้าหมายนั่นเอง

แผนภาพที่ ๒.๔

แสดงทฤษฎีการตั้งเป้าหมายในการจูงใจของล็อค[๒๔]

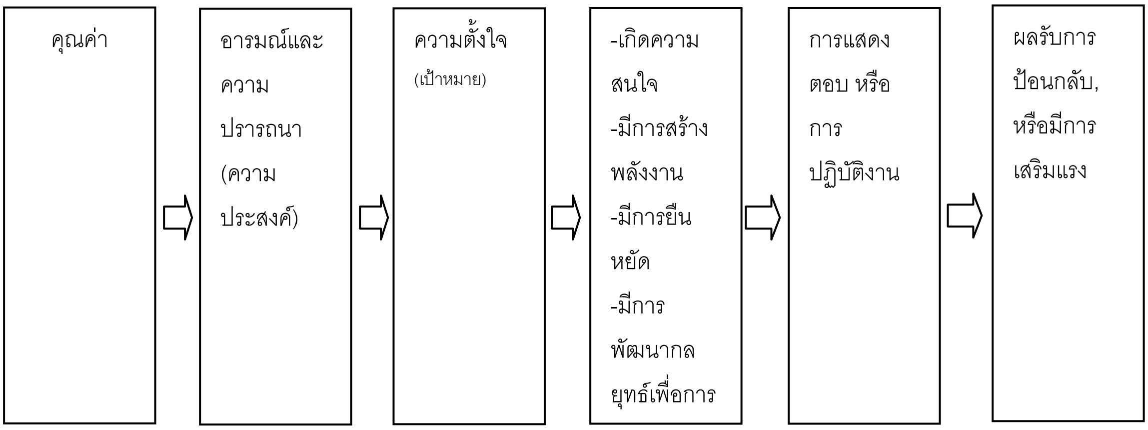

ที่มา : สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์กร ; ทฤษฎีและการประยุกต์**,๒๕๔๕ หน้า ๑๑๑.

[๒๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

๒) ทฤษฎีความคาดหวังหรือทฤษฎี ฏีวี (VIE) ของวรูม

สร้อยตระกูลได้อ้างทฤษฎีของวิคเตอร์ ไว้ว่า วิคเตอร์ วรูม (Victor Vroom) [๒๕] เสนอทฤษฎีความคาดหวัง (Expectancy Theory) หรือทฤษฎี ฏีวี (VIE) มีความคิดพื้นฐานที่ว่ามนุษย์ยึดเหตุผลทางเศรษฐกิจ (Rational-Economic Man) ในทฤษฎีนี้มีแนวคิดสำคัญ ๓ ประการ

๑. จำนวนที่ประกอบกันขึ้นเป็นความชอบ (Valence) หมายถึงระดับความชอบของเอกบุคคลในผลลัพธ์โดยเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง คือระดับความมากน้อยของความชอบหรือการเห็นในคุณค่าของผลรับหรือรางวัลที่จะได้จากการกระทำนั่นเอง เช่น ค่านิยม สิ่งจูงใจ ทัศนคติ และอรรถประโยชน์ที่คาดหวัง Valence จะมีค่าเป็นศูนย์เมื่อบุคคลไม่รู้สึกสนใจใยดีต่อผลรับที่จะได้ และจะมีค่าติดลบเมื่อบุคคลนั้นไม่อยากรับผลนั้นเลย

๒. ความเป็นเครื่องมือ (Instrumentality) หมายถึงความเป็นไปได้หรือโอกาสของผลการปฏิบัติงานหรือผลรับในระดับแรกจะทำให้ได้รับผลตอบแทนในระดับต่อไปซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผลปฏิบัติงานและผลตอบแทนที่จะได้รับ

๓. ความคาดหวัง (Expectancy) หมายถึงความเป็นไปได้ของการกระทำ หรือความพยายามโดยเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งนำไปสู่ผลรับระดับที่หนึ่ง ความคาดหวังนี้ต่างจากความเป็นเครื่องมือโดยความคาดหวังจะเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะได้มาซึ่งผลรับระดับที่หนึ่งในขณะที่ความเป็นเครื่องมือนั้นจะเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพของผลรับในระดับที่หนึ่งและที่สอง

ทฤษฎีของวรูมนี้ได้ให้แง่มุมในการคิดเกี่ยวกับการจูงใจและชี้ให้เห็นว่าแง่มุมต่างๆ นั้นสัมพันธ์กันอย่างไร ซึ่งช่วยให้เห็นความสลับซับซ้อน และช่วยในการวิเคราะห์และบ่งชี้ตัวแปรที่เกี่ยวข้องในเรื่องการจูงใจได้กว้างขวางขึ้นนอกจากนั้นยังช่วยให้ทำความเข้าใจในสัมพันธภาพระหว่างเป้าหมายบุคคลและเป้าหมายของส่วนรวมได้

---

[๒๕] สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์กร ; ทฤษฎีและการประยุกต์**,พิมพ์ครั้งที่ ๓ .(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๔๕) หน้า ๑๑๒

๒.๔.๓. ทฤษฎีการเสริมแรงของการจูงใจ (Reinforcement Theory of Motivation)

การเสริมแรง หมายถึงการให้สิ่งเร้าที่ทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ สิ่งเร้าจะเป็นตัวกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมเพิ่มมากขึ้น การกระทำใดๆ ถ้าได้รับการเสริมแรงจะมีแนวโน้มให้เกิดการกระทำนั้นอีก[๒๖] ทฤษฎีเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement-PR) และเสริมแรงในทางลบ(Negative Reinforcement-NR) การเสริมแรงไม่ว่าจะทางบวกหรือทางลบก็สามารถเพิ่มพลังในการตอบโต้และทำให้เกิดการทำซ้ำมีมากขึ้น แต่ทั้งตัวเสริมแรงในทางบวกและทางลบจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมในทางตรงข้ามกัน กล่าวคือ การเสริมแรงในทางบวกจะทำให้เกิดพฤติกรรมหรือการทำพฤติกรรมเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพราะตัวเสริมแรงทางบวกเป็นผลที่ปรารถนา ส่วนการเสริมแรงในทางลบนั้นจะทำให้เกิดพฤติกรรมเพิ่มขึ้น เพื่อจะได้หนีหรือหลบเลี่ยงผลการกระทำที่ไม่น่าพึงปรารถนา ทั้งนี้การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมักอาศัยการเสริมแรงในทางบวก แต่อย่างไรก็ตามอาจใช้เทคนิคของการเสริมแรงในทางลบก็ได้

ขั้นตอนของการเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement – PR)

๑. ตั้งมาตรฐานเพื่อการปฏิบัติงาน หรือทบทวนมาตรฐานการทำงานที่ตั้งไว้เสมอ

๒. ผู้ร่วมงานทั้งหมดจะต้องเห็นพ้องกันในรางวัลสำหรับปฏิบัติงาน

๓. กำหนดเป้าหมายที่เหมาะสมสามารถทำได้และชัดเจน

๔. เปิดทางให้ผู้ปฏิบัติงานได้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเขา

๕. ให้รางวัลเพื่อเป็นผลตอบแทนการทำงานตามที่ประเมินหรือวัดได้

๖. เปลี่ยนแปลงแก้ไขโครงการระหว่างดำเนินงานได้

ในบางกรณีการให้รางวัลนั้นมิได้นำมาซึ่งผลปรารถนาเสมอไป อาจใช้การลงโทษหรือการคุกคามว่าจะถูกลงโทษมาใช้เป็นครั้งคราวก็จะเป็นวิธีการจูงใจอีกทางหนึ่ง การลงโทษต้องทำอย่างระมัดระวัง เพราะอาจส่งผลลบอื่นๆ ตามมา จะเป็นการดีถ้าใช้กลยุทธ์แบบผสมผสานระหว่างการลงโทษและการเสริมแรงทางบวก เพราะบุคคลกำลังเลิกพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาเขาก็จะเกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาเข้ามาแทนที่ด้วย

---

[๒๖] พรรณี ช.เจนจิต, **จิตวิทยาการเรียนการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์,๒๕๒๘), หน้า ๓๐๐.

สรุปทฤษฎีแรงจูงใจที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีใดก็ตาม ต่างมีส่วนเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือการจูงใจทุกกรณีของพฤติกรรมต่างๆ ล้วนมีเป้าหมายกำกับ(Goal Directed) อยู่เสมอ จากรูปแบบของกระบวนการจูงใจได้ชี้ให้เราเห็นว่า พฤติกรรมทุกกรณีล้วนมีเป้าหมาย ซึ่งแสดงว่าเราสามารถกำกับหรือชักจูงพฤติกรรมได้อย่างแน่นอน โดยการบูรณาการทฤษฎีต่างๆ และมีการวิเคราะห์ส่วนประกอบและปัจจัยต่างๆ ให้ถูกต้องเพื่อที่จะจูงใจให้เกิดผลขึ้นมาได้โดยมีสิ่งที่แน่ชัดอยู่แล้วคือการจูงใจเป็นสิ่งที่ทำได้ เพราะพฤติกรรมทุกกรณีล้วนมีเป้าหมายกำกับอยู่เสมอ เป็นเรื่องที่ทำความเข้าใจได้ไม่ยาก แม้บางทฤษฎีจะอาศัยความเข้าใจที่ลึกซึ้งอยู่บ้างก็ตาม แต่ที่ยากกว่าก็คือการนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งต้องอาศัยทั้งความรู้ ความชำนาญ ความเข้าใจ ความอดทน ความพยายาม สภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อช่วยให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

๒.๕ แนวคิดการสร้างแรงจูงใจการเรียนรู้

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำราจิตวิทยาต่างๆ นักจิตวิทยาเชื่อว่าแรงจูงใจเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ การเรียนจะสัมฤทธิผลนอกจากจะขึ้นอยู่กับความสามารถแล้วยังขึ้นอยู่กับแรงจูงใจ ผู้เรียนมีความสามารถสูงแต่ขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้ก็จะมีสัมฤทธิผลในการเรียนต่ำ[๒๗] แต่ละบุคคลมีระดับแรงจูงใจที่แตกต่างกันเนื่องจากความสามารถและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน เพราะฉะนั้นทั้งผู้สอนผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจึงต้องร่วมมือกันส่งเสริมแรงจูงใจของผู้เรียนเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อความสำฤทธิ์ผลในการเรียน

๒.๕.๑ การสร้างแรงจูงใจในการเรียน

พ่อแม่และผู้ปกครองมักประสบปัญหากับเด็กปฏิเสธ การอ่าน การเขียน เพราะรู้สึกว่ามันยากจึงดูคล้ายเด็กขี้เกียจไม่มีความพยายามเมื่อพ่อแม่พยายามกดดันและตำหนิ ดังนั้นจึงต้องสร้างแรงจูงใจให้กับการเรียน ดังนี้ [๒๘] มองหาจุดเด่นในตัวเด็ก ส่งเสริมให้เด็กได้ใช้อย่างเต็มที่เด็กชอบให้พูดดีๆ และต้องการคำชม จึงไม่ควรพูดตำหนิหรือพูดแดกดันให้เด็ก ให้รางวัลหรือชมเชยเมื่อเด็กได้ทำสำเร็จ ทำได้ถูกต้อง หรือพยายามทำ เมื่อทำผิดอย่าให้เด็กเสียหน้า

---

[๒๗] สุรางค์ โค้วตระกูล, **จิตวิทยาการศึกษา**,พิมพ์ครั้งที่๖,(กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๘) หน้า ๑๗๙ -๑๘๒.

[๒๘] [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http;llecurriculum.mv.ac.th/library2/clinic/thaim-entlarticle-dctait.asp-number-286. [๒๘ ม.ค. ๒๕๕๒].

บ่อยๆ ควรเตือนด้วยการสัมผัสหรือแตะตัวเบาๆ ควรเริ่มต้นสอนในสิ่งที่เด็กอยากรู้ กำหนดจุดประสงค์ในการเรียนรู้ให้ชัดเจน เริ่มต้นจากสิ่งที่ง่ายไปสู่สิ่งที่ยาก หรือจากรูปธรรมไปสู่นามธรรม ให้เด็กสนุกกับการอ่าน การเขียน ผ่านการสอบแบบไม่เป็นทางการเสมอให้เด็กสนุกกับการสะกดคำ หรือความหมายของคำศัพท์ ไม่ควรเร่งเด็กจนเกินไปเพราะจะทำให้เด็กลน และทำไม่ได้ เกณฑ์วัดความก้าวหน้า ต้องกำหนดย่อยๆ เพื่อให้เด็กรู้ว่าตัวเองทำได้ ถ้าเด็กอ่าน เขียนผิดบ่อยๆ แสดงอาการเงียบ ไม่ยอมอ่านหรือตอบคำถาม ต้องประเมินทบทวน บทเรียนนั้นว่ามีปัญหาอะไรหรือเปล่า เช่น ยากเกินไปหรือไม่ จับเวลาที่เด็กอ่านหรือเขียน แล้วเพิ่มความเร็วขึ้น ควรมีรางวัลให้เด็กด้วย การใช้อุปกรณ์เสริมต่างๆ ในเด็กที่เรียนช้า เช่นการหัดพิมพ์การอ่านอัดเทป ฝึกให้เด็กใช้ความคิดและเชื่อมโยงเหตุผล

๒.๕.๒ บทบาทของครูเกี่ยวกับการส่งเสริมแรงจูงใจของนักเรียน

ครูที่ได้ชื่อว่าประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น มิใช่เพียงรู้จักแต่การใช้แรงจูงใจที่จะกระตุ้นให้เด็กเรียนเท่านั้น แต่จำเป็นจะต้องเข้าใจเกี่ยวกับการแสดงพฤติกรรมของเด็กว่าเนื่องมาจากแรงจูงใจอย่างใดบ้าง เพราะแรงจูงใจนั้นๆ จะเป็นตัวชี้นำพฤติกรรม ทำให้ครูเข้าใจสาเหตุของพฤติกรรมนั้นๆ[๒๙] บทบาทของครูเกี่ยวกับการส่งเสริมแรงจูงใจของนักเรียนอาจจะแบ่งออกเป็น ๓ อย่างดังต่อไปนี้

๑) **การปรับปรุงวิธีการสอนของครูโดยตรง** ห้องเรียนควรมีบรรยากาศที่ท้าทายความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน บอกวัตถุประสงค์เฉพาะของบทเรียนให้นักเรียนทราบ พยายามให้งานแก่นักเรียนตามความสามารถและ ให้โอกาสนักเรียนทุกคนมีประสบการณ์เกี่ยวกับความสำเร็จในการเรียนรู้ พยายามให้ข้อมูลย้อนกลับแก่นักเรียน และแนะให้ใช้ข้อมูลย้อนกลับช่วยปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้น พยายามพบนักเรียนเป็นรายบุคคลเพื่อช่วยวิเคราะห์สาเหตุความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการเรียน ใช้หลักการในการอบรมแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ช่วยนักเรียน ห้องเรียนต้องปราศจากการขู่เข็ญ หรือต้องเป็นบรรยากาศที่นักเรียนให้ความไว้วางใจในครูว่าเป็นผู้ที่คอยเอื้อการเรียนรู้ของนักเรียนอยู่เสมอ นักเรียนจะเรียนรู้ได้เต็มที่ก็ต่อเมื่อความต้องการขั้นพื้นฐานของเขาสมบรูณ์แล้วเป็นหน้าที่ของครูที่ต้องคอยดูแลและให้ความช่วยเหลือ ครูจะต้องเป็นแบบอย่างในการแสดงความกระตือรือร้นในเวลาที่สอน รู้จักลักษณะนิสัยของนักเรียน

---

[๒๙] พรรณี ช.เจนจิต, **จิตวิทยาการเรียนการสอน**,พิมพ์ครั้งที่๓,(กรุงเทพมหานคร :อมรินทร์การพิมพ์,๒๕๒๘) หน้า ๒๘๑.

บุคลิกภาพ ความแตกต่างระหว่างบุคคล ตัวแปรต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน มีหลักการสอนและวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ[๓๐]

๒) **การทำงานร่วมกับนักเรียนเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียน** เป็นหน้าที่ที่ครูและผู้เกี่ยวข้องต้องให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้แก่นักเรียนซึ่งอาจจะทำได้ดังนี้ ช่วยนักเรียนในการตั้งวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้วิชาต่างๆ ช่วยให้รู้จักการวางแผนการทำงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว รู้จักประเมินผลงานที่ทำและนำผลข้อมูลย้อนกลับมาปรับปรุงการเรียนรู้ให้ดีขึ้น ช่วยในการวิเคราะห์สาเหตุของความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ ช่วยให้ค้นพบความสามารถพิเศษของนักเรียนในวิชาการต่างๆ และช่วยให้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ในวิชานั้นๆ ให้นักเรียนเห็นคุณค่าของความพยายาม ชี้แจงให้นักเรียนได้เข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยในการจัดสรรเวลาต่างๆ และในการเตรียมตัวสอบ

๓) **การทำงานร่วมกับผู้ปกครองเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้ของนักเรียน** ผู้ปกครองที่ให้ความสนใจเอาใจใส่ช่วยสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของนักเรียนจะเป็นผลให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ผู้ปกครองจึงสำคัญมาก ครูอาจจะใช้วิธีการดังต่อไปนี้ส่งเสริมให้ผู้ปกครองมาพบและชี้แจงให้ทราบถึงความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียน ขอความรวมมือจากให้ช่วยส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้ของนักเรียน วางแผนร่วมกับผู้ปกครองเกี่ยวกับการใช้เวลาของนักเรียนเวลาอยู่บ้าน ช่วยให้นักเรียนใช้เวลาที่อยู่บ้านให้เป็นประโยชน์ ขอความร่วมมือจากผู้ปกครองให้ส่งเสริมหรือเพิ่มเติมในวิชาที่นักเรียนยังไม่เข้าใจหรือทำไม่ได้ สนับสนุนให้ผู้ปกครองร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน

๔) **ความสิ้นหวังอันเกิดจากการเรียนรู้** (Learned Helplessness) เด็กที่มีความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตัวเองในทางบวก มักจะเป็นผู้ที่ประสบผลสำเร็จในการเรียน ในทางตรงกันข้ามเด็กที่มีความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเองในทางลบ มักจะเป็นผู้ที่ประสบความล้มเหลวในการเรียน ความเข้าใจในเรื่อง ''ความสิ้นหวังอันเกิดจากการเรียนรู้” มีประโยชน์สำหรับครูมากเพราะถ้ารู้ว่าเกิดจากสาเหตุอะไร มีผลอย่างไร ก็จะช่วยนักเรียนได้ก่อนที่จะเห็นนักเรียนสิ้นหวังโดยสิ้นเชิง พฤติกรรมนี้เรียกว่า“Learned Helplessness” เกิดจากความเชื่อว่าตนไร้ความสามารถที่จะควบคุมหรือแก้ไข สถานการณ์ที่มีปัญหาเป็นตัวแปรที่สำคัญทำให้คนเกิดความสิ้นหวังไม่พยายามคิดต่อสู้ในการจะแก้ปัญหาต่อไป ความเชื่อว่าตนสามารถควบคุมตัวแปรที่เป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหาได้จึงสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ ถ้านักเรียนมีความสิ้นหวังต่อการเรียนรู้ก็จะมีผลเสีย

---

[๓๐] สุรางค์ โค้วตระกูล, **จิตวิทยาการศึกษา**,พิมพ์ครั้งที่๖,(กรุงเทพมหานคร :จุฬาลงกรณีมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘) หน้า ๔–๕.

หายต่อสัมฤทธิผลในการเรียนและความรู้สึกเห็นคุณค่าในตัวเอง ครูต้องระวังไม่ให้เกิดขึ้นหรือถ้าเกิดขึ้นต้องรีบหาทางแก้ไขก่อนที่จะสายเกินไป

๒.๖ แนวคิดการสร้างแรงจูงใจการสื่อสาร และการพูดของมนุษย์

๒.๖.๑ หลักเกี่ยวกับ แรงจูงใจ ที่นำมาประยุกต์ใช้กับการสื่อสาร คนไม่ว่าจะทำงานร่วมกันหรืออยู่ร่วมกัน จำเป็นต้องรู้จักกันก่อน ตั้งแต่เล็กน้อยจนถึงขั้นสนิทสนมจึงเริ่มต้นด้วยการสื่อสารกันให้เข้าใจและถูกต้องมากที่สุด ผู้ส่งสารควรรู้ความต้องการ (Needs)[๓๑] ของมนุษย์ที่ตนสื่อสารด้วย เช่น รู้ว่ามนุษย์แต่ละคนมีความต้องการไม่เท่ากัน ตามความแตกต่างทางชีวภาพ ตามวัฒนธรรมและสังคมแวดล้อมของแต่ละคน ความต้องการของมนุษย์เป็นแรงผลักดันให้มนุษย์หาทางตอบสนองด้วยพฤติกรรมต่างๆ ผู้ส่งสารที่หวังผลสัมฤทธิ์ในการสื่อสารจะต้องเข้าใจถึงความต้องการระดับต่างๆ ของผู้รับสารด้วย เช่น ผู้บริหารต้องการให้พนักงานในหน่วยงานของตนเอาใจใส่ทุ่มเทชีวิตจิตใจกับการทำงานการจะประสบความสำเร็จได้ ผู้บริหารจำเป็นจะต้องเข้าใจถึงความต้องการระดับพื้นฐานของพนักงานว่าได้รับการตอบสนองในระดับพึงพอใจแล้วหรือยัง ถ้าความต้องการระดับพื้นฐานได้รับการตอบสนองแล้ว ผู้บริหารในฐานะผู้ส่งสารให้กับพนักงานก็อาจใช้วิธีกระตุ้นให้เกิดความ พยายามที่จะบรรลุถึงความต้องการในระดับอื่น ได้แก่ความต้องการได้รับความนิยมนับถือจากผู้อื่น และหาวิธีที่จะทำให้พนักงานของตนได้รับการตอบสนองความต้องการที่สูงขึ้นโดยลำดับ[๓๒]

มนุษย์มีความต้องการขั้นพื้นฐานคือปัจจัย ๔ เป็นลำดับแรก เมื่อปัจจัย ๔ ได้รับการตอบสนองแล้วจึงเกิดความต้องการในระดับสูงต่อไป ดังนั้นการที่ผู้บริหารจะสื่อสารให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างเต็มใจทุ่มเท ในขณะที่เขายังมีปัญหาขัดสนต่อสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตให้อยู่รอดได้ก็มักจะสื่อสารได้ไม่สัมฤทธิผลอย่างที่มุ่งหวังไว้ การสื่อสารกับบุคคลอื่นผู้ส่งสารต้องระลึกไว้เสมอว่ามนุษย์ทุกคนต้องการมีความรู้สึกว่าตนมีคุณค่ามีศักดิ์ศรี ดังนั้นจึงไม่ควรสื่อสารโดยตำหนิผู้อื่นอย่างรุนแรงต่อหน้าคนอื่นแม้ผู้นั้นจะเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาก็ตาม

---

[๓๑] มัลลิกา คณานุรักษ์, **จิตวิทยาการสื่อสารของมนุษย์**,(กรุงเทพมหานคร : โฮเดียนสโตร์ ,๒๕๔๗) หน้า ๗๗.

[๓๒] ระวีวรรณ ประกอบผล, **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑ - ๘**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๒๗๖.

การจูงใจหลายๆ คน ผู้ที่จูงใจก่อนและจูงใจทีหลังจะได้รับความสนใจมากกว่าผู้จูงใจที่อยู่ตรงกลาง แต่ถ้าผู้จูงใจมีน้อยคน ผู้จูงใจคนแรกจะได้เปรียบ ส่วนกรณีผู้จูงใจมีมากคน ผู้จูงใจคนหลังจะได้เปรียบ ความเด่นและน่าสนใจจะอยู่ที่จุดแรกและจุดสุดท้าย ในกรณีจำนวนคนน้อยๆ หรือสินค้าที่โฆษณามีจำนวนน้อยชิ้น คนแรกหรือสินค้าที่โฆษณาก่อนจะได้เปรียบเพราะผู้รับสารจะสนใจ แต่เมื่อคนหรือสินค้ามากขึ้นคนสุดท้ายหรือสินค้าชิ้นสุดท้ายที่ได้โฆษณาจะเด่นและน่าสนใจ การจูงใจที่สัมฤทธิ์ผลควรมีการติดตามผล สิ่งใดได้ผลก็ทำต่อเนื่อง สิ่งใดไม่ได้ผลก็ให้ยุติมิฉะนั้นแล้วผลของการจูงใจจะเสื่อมและหมดไปในที่สุด ข่าวสารที่ใช้ในการจูงใจจึงต้องมีความถี่และต่อเนื่อง การจูงใจบางอย่างไม่เกิดผลทันที แต่จะเกิดผลหลังจากที่ข่าวสารนั้นคงอยู่ในความคิดของผู้ถูกจูงใจโดยเขาอาจลืมไปแล้วว่าเขาได้ข่าวสารนั้นมาจากที่ใด ผลของการจูงใจแบบนี้ภาษาจิตวิทยาเรียกว่า Sleeper Effect ผู้หญิงเป็นพวกที่จูงใจได้ง่ายกว่าผู้ชายดังนั้นการสร้างแฟชั่น สร้างพฤติกรรมใหม่ๆ จึงเริ่มต้นที่การจูงใจผู้หญิงให้เปลี่ยนพฤติกรรมก่อน[๓๓]

๒.๖.๒ การพูดจูงใจ (Persuasive Speech) การพูดจูงใจคือ การพูดเชิงชักชวนเกลี้ยกล่อม โน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือศรัทธา มีความคิดเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตาม[๓๔] ผู้พูดที่ดีย่อมจะทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมส่วนรวมได้มาก โดยการใช้ความสามารถในการพูดให้ถูกทาง ชี้ให้ผู้อื่นเห็นอันตรายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ชักชวนให้ผู้อื่นร่วมมือกันทำประโยชน์แก่สังคม โน้มน้าวจิตใจผู้ฟังให้กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่เห็นว่าเป็นสิ่งดีงามตลอดจนจูงใจผู้อื่นให้คล้อยตามความคิดเห็นของเรา ถ้าจะให้การพูดเช่นนี้ประสบความสำเร็จจริงๆ แล้ว ผู้พูดต้องมีความจริงใจ เชื่อถือ เลื่อมใส และปฏิบัติตามที่พูดด้วยตนเองได้จริงๆ แต่ถ้าผู้พูดไม่ทำตามที่พูดแล้วย่อมไม่มีทางที่จะทำให้ผู้ฟังเชื่อถือได้ตลอดไป

ก. จุดมุ่งหมายของการพูดจูงใจ

การพูดจูงใจมีจุดมุ่งหมายสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

๑) พูดเพื่อโน้มน้าวใจ (To Convince) ให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือเลื่อมใสศรัทธาในเรื่องที่พูด หรือในตัวผู้พูด เช่น การพูดโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือศรัทธาในศาสนา การโฆษณาเพื่อให้ผู้ฟังเชื่อถือในสินค้าต่างๆ

---

[๓๓] เสรี วงษ์มณฑา, **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๙ -๑๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๖๙ - ๗๒.

[๓๔] สมจิต ชิวปรีชา, **วาทวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๓ -๑๕๑.

๒) พูดเพื่อเร้าใจ (To Stimulate) หรือสร้างความประทับใจแก่ผู้ฟัง เช่น การพูดเร้าใจให้ประชาชนรักชาติ มีความสามัคคีกัน การพูดให้ประชาชนซาบซึ้งและประทับใจในพระราชกรณียกิจหรือพระราชจริยาวัตรขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การพูดให้ประชาชนร่วมกันปลูกต้นไม้หรือปลูกป่าเป็นต้น

๓) พูดปลุกใจ (To Actuate) ให้ผู้ฟังปฏิบัติตามอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ผู้พูดต้องการเช่น การพูดเชิญชวนให้ประชาชนบริจาคโลหิต พูดให้ประชาชนซื้อและใช้สินค้าไทย พูดจูงใจให้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

๔) พูดให้ผู้ฟังเลิกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นการพูดแนะนำให้เลิกบุหรี่ แนะนำให้เลิกเล่นการพนัน

สรุปจุดมุ่งหมายของการพูดจูงใจ มิได้มุ่งให้ผู้พูดพูดจูงใจในทางที่ผิดๆ ชี้ผิดให้เห็นชอบหรือชักชวนให้ผู้ฟังกระทำตนผิดระเบียบข้อบังคับและศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่ต้องเลือกเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ

ข. วิธีการดำเนินการพูดจูงใจ

๑) ตั้งจุดมุ่งหมายการพูดให้ชัดเจน การดำเนินการพูดจูงใจนั้น ควรจะมีทั้งจุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะชี้ให้ชัดเจนว่า ในการพูดครั้งนี้ต้องการให้ผู้ฟังเปลี่ยนทัศนคติ เปลี่ยนความคิดเดิม หรือต้องการให้ผู้ฟังกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อจะได้เตรียมเนื้อหาสาระ และวิธีการพูดให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายนั้นๆ

๒) การจัดลำดับเนื้อหาการพูด เนื้อหาสาระในการพูดจูงใจเป็นสิ่งสำคัญมาก จะต้องวางโครงสร้างให้ดีเป็นลำดับขั้นตอนเช่นเดียวกับวิธีการพูดแบบอื่นๆ แต่มีข้อแตกต่างที่มีลักษณะเด่นออกไปดังนี้

(๑) บทนำหรือการเริ่มต้น การเริ่มต้นพูดควรเริ่มด้วยการพูดเรียกร้องและดึงดูดความสนใจของผู้ฟังให้มากที่สุด มีเนื้อหาที่จูงความคิด เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความกระตือรือร้น อยากที่จะติดตามการพูดต่อไปด้วยใจจดจ่อ

(๒) เนื้อเรื่องที่เตรียมพูด ควรเลือกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่หรือผลประโยชน์ของผู้ฟัง หรือของทุกคน แต่ถ้าจำเป็นที่จะต้องพูดเรื่องที่ไกลตัวออกไปก็พยายามชี้ให้เห็นก่อนว่า เกี่ยวข้องกับผู้ฟังในที่นั้นอย่างไร และมีความจำเป็นหรือได้ประโยชน์อย่างไรที่มีโอกาสมาฟังในครั้งนี้ ต่อไปนี้เป็นข้อแนะนำลำดับขั้นการพูดจูงใจที่จะนำมาใช้เป็นหลักการปฏิบัติ คือ หลักของ AIDA ดังนี้ A =Attention = เรียกร้องให้สนใจ I = Interest = เร้าให้เห็นประโยชน์อันพึงได้ D = Desire = จุดไฟปรารถนา A = Action = พาให้ลงมือกระทำ หลัก

ของ Borden หลักการจัดขั้นลำดับการพูดจูงใจของ Richard C. Borden นิยมใช้กันทั่วไปมี ๔ ขั้นตอน ดังนี้ ๑) จงจุดไฟให้ลุก ๒) ปลุกให้เห็นคล้อยตาม ๓) พยายามหาข้อสนับสนุน ๔) กระตุ้นหรือเรียกร้องให้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง หลัก ๖ ป. นายบรักัต สยามวาลา เขียนไว้ในหนังสือคู่มือฝึกการพูดในที่ชุมชน แนะนำขั้นตอนการพูดปลุกใจประกอบด้วยตัวอักษร ป.๖ ตัวดังนี้ ปลุกใจ คือปลุกผู้ฟังให้ตื่นด้วยประโยคสั้นๆ ประสาน คือท้าวความประโยคแรกให้พาดพิงมาถึงผู้ฟัง เป้าหมาย คือแจ้งจุดมุ่งหมายให้ชัดเจนและฟังง่าย ประโยชน์ คืออ้างถึงประโยชน์ที่ผู้ฟังจะได้รับจากการบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ประสบการณ์ คือแสดงหลักฐานจากประสบการณ์จริงๆ เพื่อสนับสนุนข้ออ้างในข้อที่กล่าวนั้น ปฏิบัติการ คือเรียกร้องให้ผู้ฟังลงมือปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายเบื้องต้น บันได ๕ ขั้นของมอนโร (Alan H. Monroe) มีหลักการดำเนินการเรื่องดังนี้ ขั้นที่หนึ่งสร้างความสนใจ ขั้นที่สองสร้างความต้องการ ขั้นที่สามสร้างความพอใจ ขั้นที่สี่สร้างมโนภาพ ขั้นที่ห้าโน้มน้าวให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

แผนภาพที่ ๒.๕

แสดงบันได ๕ ขั้นของมอนโร (Alan H. Monroe)[๓๕]

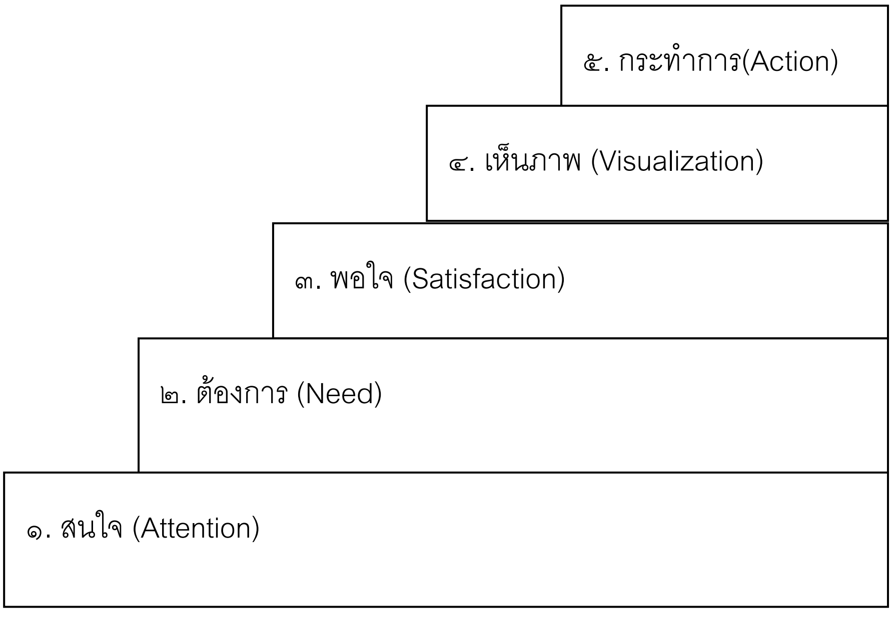

ที่มา : สมจิต ชิวปรีชา, **วาทวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหน้า,๒๕๔๐), หน้า๑๓๖.

---

[๓๕] สมจิต ชิวปรีชา, **วาทวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๖.

๓) การสรุปจบ ผู้พูดควรสรุปอย่างชัดเจน ต้องการให้ผู้ฟังคิด เกิดความเชื่อเปลี่ยนทัศนคติ หรือปฏิบัติอย่างไรบ้าง

๒.๖.๓ ลักษณะการพูด วิธีการพูดจูงใจนั้นผู้พูดควรแสดงความกระตือรือร้นจริงจัง สามารถพูดได้คล่องแคล่ว เลือกสรรถ้อยคำให้เกิดความสนใจ ไว้วางใจ เชื่อมั่นมีศรัทธาในถ้อยคำของผู้พูดสร้างความพอใจให้กับผู้ฟัง โดยพยายามชี้แนะให้เห็นว่าถ้าเชื่อตามผู้พูดแล้ว ผู้ฟังจะได้ประโยชน์ ฉะนั้นผู้พูดจึงต้องรู้จักใช้ภาษา รู้จักจังหวะการใช้เสียง ตรงไหนควรหนักแน่นจริงจัง ตรงไหนเป็นคำวิงวอน หรือคำเชิญชวนขอร้อง การพูดมีลักษณะต่างๆ กันหลายแบบ เช่น การพูดโฆษณาสินค้า โฆษณาหาเสียง การพูดโน้มน้าวใจให้ผู้อื่นเห็นคล้อยตาม การพูดเชิญชวนให้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องใช้ความสามารถหลายๆ อย่างประกอบกัน ผู้พูดที่มีความสามารถจึงต้องฝึกฝนตัวเองตลอดเวลาจึงจะประสบผลสำเร็จได้

๒.๖.๔.หลักการพูดเพื่อสร้างแรงจูงใจ[๓๖]

สุจิตราได้อธิบายถึงลักษณะการพูดเพื่อสร้างแรงจูงใจไว้ ๑๒ ประการคือ

๑. บอกถึงความภาคภูมิใจที่ได้พูดครั้งนี้
๒. ยกย่องผู้ฟังด้วยน้ำใสใจจริง
๓. เมื่อมีโอกาสควรเอ่ยชื่อผู้ฟังบางคนในที่นั้น
๔. ควรพูดนอบน้อมถ่อมตนอย่ายกตน
๕. ควรใช้คำว่า “พวกเรา” แทนคำว่า “พวกคุณ”
๖. ควรละเว้นการแสดงสีหน้าที่ดุดัน และน้ำเสียงที่แข็งกร้าว
๗. พูดในสิ่งที่ผู้ฟังสนใจ
๘. ต้องเพลินเพลินและมีความสุขไปกับการพูด
๙. อย่ากล่าวคำแก้ตัวหรือขอโทษ
๑๐. เร้าอารมณ์ที่แสดงออกถึงคุณธรรม
๑๑. น้อมรับคำวิจารณ์อย่าแสดงความไม่พอใจ
๑๒. พูดออกมาประสาซื่อ จริงใจ และไม่เห็นแก่ตัว

---

[๓๖] สุจิตรา พรมนุชาธิป, **มนุษยสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๙), หน้า ๙๓.

๒.๗ แนวคิดการสร้างแรงจูงใจกับการทำงาน (Motivation and Work)

การกระทำใดๆ การประกอบกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ล้วนเกิดจากแรงจูงใจทั้งนั้น สิ่งที่กระทำให้เกิดแรงจูงใจนั้นมีทั้งรับรู้ได้โดยผู้กระทำเอง และมีแฝงอยู่โดยไม่ผ่านการรับรู้ เช่น มาจากคนอื่น มาจากตนเอง มาจากสิ่งเร้าทางวัตถุ มาจากสภาพสิ่งแวดล้อมที่ส่งผงถึงความรู้สึกยิ่งมีสิ่งจูงใจมากเพียงใด จะยิ่งมีผลงานที่เกิดจากการกระทำมากขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสิ่งจูงใจนั้นเป็นไปในทางที่ดี ก็จะเพิ่มผลผลิตที่มีแต่การสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดแก่ตนเองและสังคม แรงจูงใจในการทำงานจึงสมควรสร้างให้เกิดขึ้นทั้งกับตนเองและผู้อื่น

๒.๗.๑ ความสำคัญของแรงจูงใจในการทำงาน[๓๗] งานแรกที่ผู้บริหารต้องทำในหน่วยงานทุกหน่วยงานคือ กระตุ้นให้ทุกคนทำงานอย่างดีที่สุด ส่วนคนทำงานก็เพื่อสนองตอบความต้องการของตนเองด้วยเหตุผลต่างๆ เป็นต้นว่า เพื่อผลตอบแทนที่เป็นเงินซึ่งจะสามารถนำไปซื้อสิ่งต่างๆ ได้ หรือเพื่อสิ่งอื่นที่ไม่อาจสัมผัสได้ เช่น ความพอใจหรือการยอมรับนับถือจากผู้อื่น ฉะนั้นในเรื่องแรงจูงใจกับการทำงานก็คือ “**การพยายามให้ผลตอบแทนการทำงานของคนตามความต้องการของเขา และต้องประสานความต้องการของคนทำงานให้เข้ากับความต้องการของหน่วยงานด้วยเพื่อให้เกิดผลงานที่ดีที่สุดตามเป้าหมายของการทำงาน**” การให้ผลตอบแทนการทำงานของคนด้วยเงินหรือสิ่งของที่เขาพอใจนั้น อาจเป็นสิ่งที่กระทำได้ไม่ยากนัก แต่การตอบแทนด้วยสิ่งอื่นที่นอกเหนือไปจากเงินหรือสิ่งของนั้นไม่ใช่ของง่ายที่จะกระทำ เพราะต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายอย่างที่ประกอบขึ้นเป็นความพอใจของแต่ละคน เป็นต้นว่า อิทธิพลจากสภาพความเป็นอยู่ การอบรมเลี้ยงดู การศึกษาและสิ่งแวดล้อมอื่นที่มีผลทำให้เกิดความคิด ค่านิยม ทัศนคติ ความสนใจ ฯลฯ ของแต่ละคนต่างกันไป จะมากหรือน้อยก็ตาม เพราะในบางครั้งแม้จะอยู่ในบรรยากาศที่เหมือนกันหรือแม้จะอาศัยสิ่งจูงใจอย่างเดียวกัน อาจมีผลการกระทำที่ไม่เหมือนกันเกิดขึ้นเสมอ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติความต้องการของคนให้ถ่องแท้ อันเป็นประโยชน์ในการทำงาน จึงต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องแรงจูงใจในเบื้องต้นเสียก่อน

๒.๗.๒ คำจำกัดความของคำว่างาน การทำงาน เป็นกิจกรรมของมนุษย์ สัตว์อื่นๆ ใช้พลังส่วนใหญ่เพื่อดำรงชีวิตมีแต่มนุษย์เท่านั้นที่มีการทำงาน

การทำงาน คือกิจกรรมที่ใช้เป็นสื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่นำไปสู่การดำรงชีวิต

การทำงาน เป็นกิจกรรม การคุ้มครองรักษาตนเอง เพื่อให้คงชีวิตอยู่

---

[๓๗] พวงเพชร วัชรอยู่, **แรงจูงใจกับการทำงาน**, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

การทำงาน เป็นกิจกรรมที่แก้ไข ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะปรับหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมบางอย่างของคน อันจะทำให้การดำรงชีวิตมั่นคงและมีประสิทธิภาพ

สรุปว่า การทำงาน คือกิจกรรมที่มนุษย์ใช้เป็นเครื่องมือ ให้สามารถรักษาคุ้มครองชีวิตไว้ ซึ่งนำไปสู่การจัดการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมของมนุษย์บางประการขึ้น[๓๘] เพราะฉะนั้นการทำงานจึงหมายถึง การกระทำที่มีจุดมุ่งหมายรวมอยู่

๒.๗.๓ ความหมายของแรงจูงใจในการทำงาน

การทำงาน คือ การกระทำที่มีต่อ “กิจ” หรือ “ภาระหน้าที่” ฉะนั้นการทำงานที่เกิดจากแรงจูงใจ จึงโยงถึงปัญหาว่าเพราะอะไรกระตุ้นให้เกิดการกระทำของคนขึ้น สิ่งใดทำให้คนแสดงการกระทำนั้นๆ การกระทำนั้นๆ เกิดขึ้น ดำเนินไปอย่างไร จากการศึกษาพบว่า แรงขับ[๓๙] คือสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการกระทำของคน แรงขับจะนำทางหรือเป็นช่องทาง เป็นเหตุผลที่จะทำให้เกิดการกระทำสู่เป้าหมาย รวมทั้งการเรียนรู้ระบบที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือการกระทำ ซึ่งจะเกิดขึ้นอยู่เสมอครั้งแล้วครั้งเล่าตราบที่คนยังดำรงชีวิตอยู่ แม้อารมณ์ก็ถือว่าเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่ง[๔๐] จึงต้องศึกษาให้รู้องค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ แรงขับ ช่องทาง และระบบ ของการกระทำนั้นๆ การใช้แรงจูงใจในการทำงาน คือ การกระทำที่มีส่วนช่วยให้เกิดความเต็มใจในการทำงาน เกิดความพอใจ และมุ่งมั่นที่จะทำงานให้ดีที่สุดและให้ประสบความสำเร็จเป็นประการสุดท้าย แรงจูงใจในการทำงานนั้น ขึ้นอยู่กับความต้องการ ๓ ประการคือ[๔๑]

๑) ความต้องการความสำเร็จ (Need for Achievement) คือ ความต้องการความสำเร็จเกี่ยวกับตนเอง มองเห็นมาตรฐานของความเป็นเยี่ยมความเป็นเลิศ ตั้งเป้าหมายการทำงานไว้สูง มีการวางแผนการทำงานล่วงหน้า ต้องการการตอบกลับของผลการกระทำในทันที และอย่างชัดเจน มีความรับผิดชอบในสิ่งที่ทำเสมอ

---

[๓๘] พวงเพชร วัชรอยู่,**แรงจูงใจกับการทำงาน**,(กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์,๒๕๓๗) หน้า ๒๐.

[๓๙] ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **จิตวิทยาการศึกษา**,(กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม,๒๕๔๘) หน้า ๒๒๖.

[๔๐] มัลลิกา คณานุรักษ์, **จิตวิทยากับการสื่อสารของมนุษย์**,(กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์) หน้า๗๖.

[๔๑] พวงเพชร วัชรอยู่, **แรงจูงใจกับการทำงาน**,(กรุงเทพมหานคร:โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์,๒๕๓๗), หน้า ๓๒–๓๔.

๒) ความต้องการความผูกพัน (Need for Affiliation) คือ ความต้องการความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นส่วนตัว การสร้างมิตรภาพจากผู้อื่น ชอบคนอื่นและต้องการให้คนอื่นชอบตนต้องการการยอมรับ ต้องการการให้อภัย แสวงหาความสัมพันธ์อันอบอุ่นและมิตรภาพในหน่วยงาน ชอบงานที่อยู่กับคนอื่นได้ และช่วยคนอื่นได้

๓) ความต้องการอำนาจ (Need for Power) คือ ความต้องการบังคับและมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น มักแสวงหาตำแหน่งงานที่มีอำนาจและอิทธิพลเหนือผู้อื่น

ลักษณะของงานที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการทำงาน งานที่ทุกคนทำอยู่นั้นไม่ใช่งานที่กระตุ้นให้เกิดความกระหายอยากจะทำเสมอไป งานบางอย่างอาจเป็นงานที่น่าเบื่อเพราะจำเจซ้ำซาก งานที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการทำให้สำเร็จนั้นควรมีลักษณะดังนี้ งานที่มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่น ใช้การตัดสินใจและสติปัญญา เป็นที่สนใจของคนอื่น งานที่มีโอกาสจะใช้ความชำนาญที่มีอยู่ ปลอดจากการควบคุม มีอิสระ สามารถใช้ความคิดริเริ่มที่มีอยู่ได้งานที่มีโอกาสในการเตรียมการและมีโอกาสในความก้าวหน้า พฤติกรรมที่ขาดแรงจูงใจในการทำงาน ไม่รู้ความหมายของการทำงาน ไม่รู้ความสำคัญของการทำงาน ไม่รู้ประโยชน์ของการทำงาน และไม่รู้เป้าหมายของงาน

๒.๘ แนวคิดเงินกับแรงจูงใจ (Motivation and Money)

ในสังคมปัจจุบันเงินเป็นตัวช่วยให้คนเราสะดวกสบาย นับวันยิ่งสลับซับซ้อนมากขึ้น แต่ก็ใช้เป็นเครื่องกระตุ้นที่แพร่หลายทั้งยังเป็นที่ยอมรับเป็นส่วนมากว่าเป็นตัวกระตุ้นการทำงานที่ดี

เงิน หมายถึง สิ่งที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ความหมายทางเศรษฐศาสตร์หมายถึง สิ่งที่ใช้เป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนระหว่างกันและกันอันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เงินมีลักษณะสำคัญที่สุดและยากที่จะกล่าวให้ถูกต้องที่สุดได้ เนื่องจากมันเป็นลักษณะของอำนาจที่เห็นได้ชัดคือ “สัญลักษณ์แห่งความมีอำนาจในราคาตลาด”[๔๒] เงินไม่ได้จำกัดอยู่เพียงราคาของมันในตลาดเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเงินไม่มีความหมายอยู่ภายในตัวมันเอง จึงสามารถกำหนดให้เป็นสัญลักษณ์ของความต้องการของบุคคลไปเกือบทุกอย่างหรือจะกล่าวอีกในหนึ่งก็คือ เงินคือ “แก้วสารพัดนึก”“อำนาจ” “ประกาศิต” “ความฉลาด” “ความจริง” หรือ “งานคือเงิน เงินคืองานบันดาลสุข” เงินเป็นเครื่องกระตุ้นที่มีความสลับซับซ้อนมากที่สุด แต่ก็ใช้เป็นเครื่องกระตุ้นที่

---

[๔๒] พวงเพชร วัชรอยู่, **แรงจูงใจกับการทำงาน**,(กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์,๒๕๓๗), หน้า ๘๑–๘๘.

แพร่หลาย ทั้งยังมีการยอมรับเป็นส่วนมากว่าเป็นเครื่องกระตุ้นการทำงานที่ดีอีกด้วย เงินเป็นสิ่งสำคัญเป็นอันดับแรกในการให้รางวัลและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ในวงการอุตสาหกรรม แต่การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของเงินต่อการกระตุ้นมนุษย์ในการทำงานยังมีอยู่น้อยมาก มีทฤษฎีที่อาจใช้อธิบายบทบาทของเงินที่มีต่อการทำงานของคน คือ

๒.๘.๑ ทฤษฎี "เงินเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเสริมแรงที่มีเงื่อนไข"

ตามทฤษฎีนี้ มีการใช้เงินคู่กับเครื่องเสริมแรงพื้นฐานอื่นซ้ำกันหลายๆ ครั้ง เป็นต้นว่าใช้เงินคู่กับอาหาร หรือใช้เงินคู่กับเครื่องดื่ม การใช้เงินเสริมแรงเช่นนี้จะให้ผลอย่างดียิ่งเพราะจะทำให้เงื่อนไขเสริมแรงนั้นมีความเหมาะสมพอ เงินจะเป็นเครื่องมือล่อใจที่มีผลมากขึ้นเมื่อนำไปคู่กับความต้องการอื่นที่มากกว่าหนึ่งอย่างขึ้นไป

๒.๘.๒ ทฤษฎี "เงินเป็นเครื่องล่อใจเงื่อนไข"

ทฤษฎีนี้กล่าวว่า การใช้เงินคู่กับเครื่องล่อใจพื้นฐานก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่เกี่ยวกับแรงขับเพื่อเงิน เงินอาจใช้เป็นเครื่องล่อใจได้ ถ้านำไปคู่กับเครื่องล่อใจอื่นๆ อีกหลายๆ อย่างเครื่องเสริมแรง (Reinforcement) หมายถึง สิ่งใดๆ ที่ทำให้เกิดการกระทำซ้ำขึ้นอีกได้ เครื่องล่อใจ (Incentive) หมายถึง สิ่งที่มีอำนาจในตัวมันที่ก่อให้เกิดการกระทำซ้ำขึ้นได้

๒.๘.๓ ทฤษฎี "เงินเป็นเครื่องลดความกังวล"

ทฤษฎีนี้พยายามอธิบายให้เห็นว่า เงินมีผลต่อพฤติกรรมอย่างไร เขาแนะว่าคนเรียนรู้ว่าความวิตกกังวลมีส่วนสัมพันธ์กับการขาดเงิน พฤติกรรมที่แสดงความตกใจกลัวว่าจะได้รับความเจ็บปวดของผู้ใหญ่นั้น ทำให้เกิดความวิตกกังวลขึ้นกับเด็กได้โดยยังไม่ทันได้รับความเจ็บปวดนั้นๆ จริง ขั้นที่สองเกิดจากการกระตุ้นความกังวลด้วยเงื่อนไข การเตือนในรูปแบบต่างๆ เกี่ยวกับการขาดเงิน ซึ่งจากการเรียนรู้เงื่อนไขสัญญาณนี้เด็กจะกลายเป็นคนที่วิตกกังวลเมื่อได้ยินประโยคทำนองว่า "นั่นแพงเกินไป" หรือ "พ่อแม่ไม่มีเงินพอที่จะซื้อ (สิ่งนั้น) ให้หรอก" ต่อเมื่อเงินมาถึงจริงๆ จึงลดความวิตกกังวลลงได้ จากสมมติฐานสองข้อนี้ ทำให้เกิดแรงกระตุ้นชนิดที่เรียนรู้ว่า จะลดความวิตกกังวลได้ก็ด้วยการแสวงหาเงินมาไว้นั่นเอง

๒.๘.๔ ทฤษฎี "เงินเป็นองค์ประกอบของสุขภาพ"

ผู้คิดค้นทฤษฎีนี้มีความเห็นว่า คุณค่าส่วนใหญ่ของเงินนั้น คือ การนำไปสู่การหลีกพ้นจากภาวะการกดขี่ทางเศรษฐกิจและจากความรู้สึกว่าถูกกระทำอย่างไร้ความยุติธรรม ฉะนั้น

บทบาทของเงินตามความหมายขององค์ประกอบทางสุขภาพก็คือ การทำให้หลีกพ้นจากความเจ็บปวด และความไม่เป็นที่พอใจ (เชื้อโรค) แต่ไม่ใช่สิ่งที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจที่สูงขึ้น (ความสมบูรณ์ของร่างกาย) เขาให้ความเห็นต่อไปอีกว่า เงินน่าจะเป็นปัญหาที่ทำให้ไม่พอใจมากกว่าในวงการทั่วไปยังถือว่า "เงิน" เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญเป็นอันดับแรกอยู่จนปัจจุบันนี้

ทฤษฎีทั้ง ๔ ทฤษฎีข้างต้นนี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ และความพยายามที่จะอธิบายความหมายของเงินเกี่ยวกับการทำงาน ซึ่งได้ชี้ชัดว่า ภายใต้เงื่อนไขบางอย่างนั้น "เงิน" อาจใช้เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำที่ดีได้ ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวควรมีลักษณะดังนี้

สร้างเงื่อนไขให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ที่ทำงานว่า ใครทำดีต้องได้รับเงินค่าตอบแทนสูงหรือเงินรางวัลพิเศษแก่ผู้ที่ทำงานสม่ำเสมอ สร้างความสำคัญในการจ่ายเงิน เพื่อที่ผู้รับจะได้เกิดความเชื่อมั่นในการทำความดีของตนซึ่งจะเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกอยากจะเอาอย่างที่ดีแก่คนอื่นๆ ได้ ลดความรู้สึกด้านไม่ดีแก่ผู้ที่ทำดีโดยมีข้อแม้ว่าผลงานที่ผ่านมานั้นเป็นที่พอใจ สร้างเงื่อนไขทางบวกแก่ผู้ที่ทำดี เมื่อใช้เงินกระตุ้นจะได้ผลดี แต่นักจิตวิทยาหลายคนได้แสดงความเห็นว่า เงินไม่ใช่สิ่งกระตุ้นที่ดีและศักดิ์สิทธิ์เสมอไป เงินไม่ได้ช่วยเพิ่มปริมาณหรือลดจำนวนคนผละงานในหน่วยงาน โดยเฉพาะหน่วยงานที่ทำงานซ้ำซาก จำเจ มีหลายกรณีที่ไม่อาจใช้ "เงิน" เป็นเครื่องกระตุ้นการทำงานได้ เช่น การวัดผลงานเป็นไปอย่างไม่มีหลักเกณฑ์ สุดแท้แต่ผู้วัดจะมองเห็นหรือรู้สึกเอา เมื่อคนงานมีความเชื่อถือในงานต่ำ อันสืบเนื่องมาจากการขาดความศรัทธาในวิจารณญาณของผู้บริหาร ที่แสดงออกในการวัดผลงานของคนงาน เมื่อผลงานของแต่ละคนยากแก่การวัด หากพยายามที่จะวัดก็เกิดการผิดพลาดได้ง่าย และเมื่อนำความผิดพลาดที่ได้มาเป็นเครื่องการตัดสินการให้เงิน จะทำให้คนงานขาดความเชื่อถือไปอีกด้วยเมื่อไม่อาจวัดการทำงานให้เห็นว่าดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ได้ เมื่อไม่มีเงินก้อนใหญ่จ่ายให้ผู้ที่ทำดีที่สุดได้ กรณีต่างๆ นี้ไม่ควรนำมาสัมพันธ์กับเงิน เพราะจะทำให้เกิดความล้มเหลวในการใช้เงินเป็นเครื่องกระตุ้นในการทำงานได้ ในหน่วยงานที่มีงานซ้ำซากจำเจ และเฉื่อยชานั้น เงินไม่ได้ทำให้เพิ่มปริมาณงาน หรือลดจำนวนคนผละงานได้ แต่การยอมมอบให้คนงานได้จัดตารางเวลาการทำงานของเขาเอง กลับนำไปสู่การเพิ่มผลผลิตอย่างมหาศาล อย่างไรก็ตาม ทำงานนั้น ไม่ว่าจะเป็นการทำงานอย่างเต็มใจหรือทำเพื่อการยังชีพ ก็ยังเกี่ยวข้องกับสองฝ่าย คือ ฝ่ายผู้จ้าง และผู้รับจ้าง ซึ่งทั้งสองฝ่ายก็ยึดหลักการจ่ายเงินเป็นประกัน ฉะนั้นเงินจึงเป็นสัญลักษณ์(ทางจิตวิทยา) ของสัญญาโดยปริยาย คือ คนงานอาจคิดว่าเขาทำงานเพียงเพื่อเงิน ฝ่ายนายจ้างอาจคิดว่าเขาใช้เงินเพื่อให้คนทำงาน ความคิดทั้งสองฝ่ายมีส่วนถูกเพียงบางส่วนเท่านั้นยังมีองค์ประกอบทางจิตและทางสังคมด้านอื่นที่จะต้องนำมาประกอบอีกด้วย

สรุปว่าความจริงแล้ว เงิน มีค่าเพียงอำนวยความสะดวกสบาย สนองความต้องการให้แก่ชีวิตเท่านั้น ไม่ควรเอาเงินเป็นตัวตั้งเอาเงินเป็นเป้าหมายในทุกเรื่อง แม้จนคุณธรรมความดีก็ตีค่าเป็นเงินไปหมด เงินเป็นมรรควิธีเพื่อไปบรรลุเป้าหมายต่างหาก เงินหาใช่เป้าหมายดังที่สังคมกำลังคลั่งไคล้หลงใหลกันอยู่[๔๓] เงินไม่สามารถดลบันดาลให้มนุษย์พบแสงสว่างแห่งความจริงได้ว่า ชีวิต คือความทุกข์ เพราะว่า เงิน คือสิ่งที่โกหกมนุษย์ตลอดเวลาว่า ชีวิตคือความสุข[๔๔]

๒.๙ แนวคิดการสร้างแรงจูงใจที่ใช้ในวิธีการสอน

การสอนจะบรรลุตามจุดประสงค์ที่วางไว้ จนสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนได้ เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดทักษะวิธีการหาความรู้ สามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตจริง ผู้สอนจึงต้องศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิควิธีสอนต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพ หรือวิธีสอนที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งมีมากมายหลายวิธีเพื่อจะนำไปใช้กับผู้เรียน ความหมายของวิธีสอนคือ กระบวนการต่างๆ ที่ผู้สอนใช้ในการจัดกิจกรรมในการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้[๔๕] วิธีสอนมีหลายวิธี แต่ละวิธีมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป การสร้างแรงจูงใจในวิธีการสอนทำได้ทุกวิธี และตลอดกระบวนการสอนในแต่ละวิธีนั้น ไม่ว่าจะเป็นขณะเริ่มต้นสอน ขณะสอนเนื้อหา หรือตอนสรุป ตลอดจนถึงกระบวนการวัดผล ประเมินผล สิ่งสำคัญผู้สอนต้องเป็นต้นแบบที่ดี เพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจและมีความเต็มใจที่จะเรียนรู้ สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม หรือมีประสบการณ์ด้วยตัวเอง แรงจูงใจจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ สิ่งที่สอนนั้นมีความหมายและมีความสำคัญต่อผู้เรียน ผู้วิจัยได้เรียบเรียงดัดแปลง การสร้างแรงจูงใจที่จะใช้ในวิธีการสอนพอสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๒.๙.๑ ผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจ สามารถบอกผู้เรียนได้ว่าต้องการสอนอะไร มีจุดประสงค์อย่างเด่นชัด หรือเน้นสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนรู้ มีความคิดรวบยอด (Concept) เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ความรู้ใหม่

---

[๔๓] เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, “วิญญาณไทยใจสากล”, **มติชนสุดสัปดาห์**, ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๕๑๘ (๑๘–๒๔ กันยายน ๒๕๕๒) : ๕๙.

[๔๔] โครงการพบกันครึ่งทาง,**น้ำ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

[๔๕] อาภรณ์ ใจเที่ยง, **หลักการสอน**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๐), หน้า ๙๕.

๒.๙.๒ ผู้สอนควรมีข้อมูลของผู้เรียนแต่ละคนอย่างเพียงพอ เพื่อทราบความเป็นมาและทราบความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อจะได้จัดกิจกรรมหรือให้งานอย่างถูกต้องตามความสามารถของแต่ละคน ต้องให้ความสนใจต่อกิจกรรมหรืองานของผู้เรียนเพื่อจะได้ให้คำชมหรือรางวัลเหมาะสมตามโอกาส การให้รางวัลควรใช้คู่กับคำชม ระวังอย่าให้ถึงขั้นอิ่มตัว เพราะจะไม่มีความหมาย พยายามลดการให้รางวัลลงเรื่อยๆ โดยใช้คำชมแทน

๒.๙.๓ ผู้สอนต้องระลึกอยู่เสมอว่า ผู้เรียนมีความแตกต่างกันไม่หวังผลว่าทุกคนจะต้องรู้เข้าใจในสิ่งที่เรียนในอัตราที่เท่ากัน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จัดเรียบเรียงเรื่องที่จะสอนจากง่ายไปหายาก หรือจากรูปธรรมไปหานามธรรม จัดแบ่งซอยแต่ละเรื่องให้เหมาะสมกับเวลาและวัยของผู้เรียน หวังผลที่เป็นจริงได้และเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน ประเมินผลตามขั้นตอนโดยไม่ข้ามขั้น

๒.๙.๔ สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก สนุกกับการเรียนรู้ สามารถลงมือกระทำ เพื่อฝึกการสร้างความรู้ด้วยตัวเอง เช่น อาจสร้างสถานการณ์จำลองที่อยู่ในความสนใจของผู้เรียนให้ผู้เรียนได้ทราบผลย้อนกลับ (Feedback) เพื่อจะได้ทราบว่าถูกหรือผิด เป็นการสร้างกำลังใจในการเรียนรู้ ไม่ควรเน้นแต่การทำถูก เพราะการทำผิดก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้

๒.๙.๕ สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในตนเอง มีความสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ เข้าใจวิธีแก้ปัญหาที่ถูกต้อง สามารถตั้งปัญหา หรือสามารถมองเห็นปัญหา และเป็นผู้ที่แก้ปัญหา ทั้งสามารถควบคุมประเมินผลวิธีการที่ใช้แก้ปัญหา ว่าผิดถูกใช้ได้หรือใช้ไม่ได้อย่างไร

๒.๙.๖ สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนคิดอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้เวลาอย่างประหยัด โดยรู้จักค้นหาความหมายที่แท้จริง และความจริงที่ผู้เรียนกำลังเผชิญอยู่ ใช้สติปัญญาอย่างตรงไปตรงมาซื่อสัตย์ กล้าแสดงความคิดเห็นของตนเอง โดยไม่ยอมให้ปัจจัยภายนอกมามีอิทธิพลชี้นำอย่างขาดเหตุผล[๔๖]

๒.๙.๗ สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้เป็นบรรยากาศที่นักเรียนและครูมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน บรรยากาศที่ควรสร้างในห้องเรียนซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคือ บรรยากาศที่ท้าทายกระตุ้นให้กำลังใจเด็ก บรรยากาศที่อิสระเด็กมีโอกาสที่จะเลือก บรรยากาศที่มีการยอมรับนับถือ

---

[๔๖] สุรางค์ โค้วตระกูล, **จิตวิทยาการศึกษา**,พิมพ์ครั้งที่๖ (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๘),หน้า ๒๘๕–๓๔๕.

ครูเห็นคุณค่าในตัวเด็ก บรรยากาศที่มีความอบอุ่นครูต้องเป็นมิตรยอมรับและให้ความช่วยเหลือ บรรยากาศแห่งการควบคุมครูต้องฝึกให้เด็กมีวินัยแต่มิได้อยู่ภายใต้การควบคุมลงโทษ บรรยากาศแห่งความสำเร็จ เพราะคนจะเรียนรู้ตนเองว่ามีความสามารถนั้นมิใช่มาจากความล้มเหลว แต่มาจากความสำเร็จ[๔๗] เป็นการสร้างแรงจูงใจ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างครูและนักเรียน ในการตัดสินใจในเรื่องใดๆ ก็ตาม เพื่อช่วยนักเรียนให้ภูมิใจในตนเอง มั่นใจในตนเองและเห็นว่าตนเองมีค่า ช่วยกันส่งเสริมให้นักเรียนค้นพบสิ่งใหม่ๆ มีการท้าทายด้านสติปัญญา เกิดความสนุกในการเรียนรู้ และมีนิสัยจะใฝ่หาความรู้ไปตลอดชีวิต ครูต้องตระหนักในความรู้สึกของตัวเอง ไวต่อความรู้สึกของนักเรียน ยอมรับนักเรียนในฐานะปัจเจกบุคคล เด็กทุกคนสามารถเป็นนักเรียนที่ดีได้ และเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน

เด็กทุกคนต่างมีความต้องการที่จะได้รับข้อมูลอย่างถูกต้องเกี่ยวกับตนเอง เพื่อจะได้ทราบว่าคนอื่นๆ มีความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองอย่างไร ต้องการจะมองเห็นตนเองดังเช่นที่คนอื่นเห็น การที่ครูให้ข้อคิดเห็นอย่างเที่ยงตรงจะช่วยให้เด็กมีความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองที่เป็นจริงมากขึ้น สิ่งสำคัญครูต้องคำนึงถึงให้มากๆ คือ เด็กพร้อมที่จะทำตามความคาดหวังของผู้ที่มีความสำคัญต่อตน ครูต้องมองเห็นคุณค่าในตัวเด็ก ยอมรับนับถือในความสามารถของเขา ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยพัฒนาความรู้สึกนึกคิด เกี่ยวกับตัวเองของเด็กให้มองเห็นคุณค่าของตัวเองมากขึ้น สิ่งที่ครูควรระวังให้มากๆ คืออย่าดูถูกความสามารถของเด็ก อย่าคิดแต่ว่าเด็กเรียนไม่ได้ เพราะมิเช่นนั้นแล้วเด็กจะมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมให้เป็นไปตามความคาดหวังของครู ถึงแม้ว่าความสามารถที่แท้จริงของเด็กจะสูงกว่านั้นก็ตาม

สรุปการสร้างแรงจูงใจในการเรียนการสอนให้เกิดผลสำเร็จผู้ที่สร้างแรงจูงใจต้องมีความพยายาม มีเหตุมีผลมีจิตใจที่มีความกรุณา มีความรู้ความสามารถ ตระหนักในความแตกต่างของบุคคล การจัดคนให้เหมาะสมกับงาน มีการตั้งเป้าหมายเพื่อการจูงใจ มีการป้อนกลับเพื่อการจูงใจ การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในการทำงาน การให้ผลตอบแทนการปฏิบัติหรือรางวัลตามคุณภาพและปริมาณของการทำงาน การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม การสร้างและธำรงไว้ซึ่งระบบการจูงใจที่มีคุณธรรม

---

[๔๗] พรรณี ช.เจนจิต, **จิตวิทยาการเรียนการสอน**,พิมพ์ครั้งที่๓,(กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์,๒๕๒๘),หน้า ๓๐๙–๓๑๐.

บทที่ ๓
พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจที่ปรากฏในพุทธวิธีการสอน

๓.๑ พุทธวิธีการสอน

หากยกเอาผลงานและพระจริยาของพระพุทธเจ้ามาพิจารณา จะมองเห็นแนวทางการบำเพ็ญพุทธกิจที่สำคัญหลายอย่าง เช่น ทรงล้มล้างความเชื่อถืองมงายในเรื่องพิธีกรรมอันเหลวไหลต่างๆ โดยเฉพาะการบูชายัญ ด้วยการสอนย้ำถึงผลเสียหายและความไร้ผลของพิธีกรรมเหล่านั้นที่ ทำให้คนเห็นแก่ตัว แล้วกลับทรงสอนย้ำหลักการให้ทาน เสียสละ สงเคราะห์ในสังคม ยกเลิกระบบความเชื่อถือระบบวรรณะ ตั้งคณะสงฆ์รับคนทุกวรรณะให้เข้าสู่ความเสมอภาคกัน ซึ่งเป็นเรื่องน่าศึกษาว่าพระพุทธองค์ทรงทำอย่างไร ทรงให้สิทธิแก่สตรีที่จะได้รับประโยชน์จากพุทธธรรม ทรงสั่งสอนพุทธธรรมด้วยภาษาสามัญที่ประชาชนใช้[๑] ทรงปฏิเสธโดยสิ้นเชิงที่จะทำเวลาให้สูญเสียไปกับการถกเถียงปัญหาที่เกี่ยวกับการเก็งความจริงทางปรัชญา สิ่งที่รู้ด้วยคำพูด ทรงแนะนำด้วยคำพูด สิ่งที่รู้ด้วยการเห็น ทรงให้เขาดู ทรงสอนพุทธธรรมโดยปริยายต่างๆ เป็นอันมาก มีคำสอนหลายระดับ ทั้งสำหรับผู้ครองเรือน ผู้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ผู้สละเรือนแล้ว ทั้งคำสอนเพื่อประโยชน์ทางวัตถุ และเพื่อประโยชน์ลึกซึ้งทางจิตใจ[๒] ซึ่งหากมิใช่มหาบุรุษแล้วการกระทำอย่างนี้จะเกิดขึ้นมิได้เลย

การสอนนั้นการเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่งการเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมากอย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้ พระพุทธเจ้ามีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อธรรมทีเดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบหรือผู้มาเข้าเฝ้าด้วยเรื่องที่เขารู้เข้าใจดี หรือสนใจอยู่ เช่น พบพราหมณ์ก็สนทนาเรื่องไตรเพท หรือเรื่องธรรมของพราหมณ์ เมื่อทรงสนทนากับควาญช้าง ก็ทรงเริ่มต้นวิธีฝึกช้าง พบชาวนาก็สนทนาเรื่องทำนา บางทีทรงจี้จุดสนใจ หรือเหมือน สะกิดให้สะดุ้งเป็นการปลุกเร้าความสนใจ เช่น เมื่อเทศน์โปรดชฎิลผู้บูชาไฟ ทรงเริ่มต้นด้วยคำว่า “อะไรๆ ร้อนลุกเป็นไฟไปหมดแล้ว” ต่อจากนั้นจึงถามและอธิบายต่อไปว่าอะไรร้อน อะไรลุกเป็นไฟ

---

[๑] วินย. มหา. (บาลี) ๗/ ๑๘๑/ ๗๐.

[๒] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗-๘.

นำเข้าสู่ธรรมะ บางทีก็ใช้เรื่องที่เขาสนใจหรือที่เขารู้นั่นเอง เป็นข้อสนทนาไปโดยตลอดแต่แทรกความหมายทางธรรมเข้าไว้[๓] วิธีการตอบปัญหา การสนทนา การชี้แนะ การสร้างแรงจูงใจ การสร้างกำลังใจ และการอบรมสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายแบบอย่าง ดังตัวอย่างจากหนังสือพุทธวิธีในการสอน ของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)[๔] พอสรุปได้ดังนี้

แบบสากัจฉา หรือแบบสนทนา ทรงใช้กับผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรม พระพุทธเจ้าจะทรงเป็นผู้ถามนำเข้าสู่ความเข้าใจธรรม และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน แบบบรรยาย ทรงใช้แสดงธรรมประจำวัน ที่มีผู้ฟังเป็นจำนวนมากซึ่งเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจเลื่อมไสศรัทธาอยู่แล้ว และทุกคนจะรู้สึกว่าพระพุทธองค์ตรัสกับตนโดยเฉพาะซึ่งเป็นความมหัศจรรย์อย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า แบบตอบปัญหา มีทั้งผู้สงสัยในข้อธรรม ถามเพราะต้องการรู้คำสอน ถามเพื่อเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน ผู้ที่จะมาลองภูมิมาข่มมาปราบให้จนหรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาดูลักษณะของปัญหา และใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน พร้อมทั้งให้คำนึงถึงเหตุแห่งปัญหาด้วย แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อมีเหตุภิกษุกระทำผิด จนมีผู้นำความกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์จะเรียกประชุมสงฆ์ ตรัสสอบสวนหาความจริง พร้อมทั้งตำหนิชี้โทษในการทำความผิดและประโยชน์ในการทำให้ถูกต้อง และทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น แล้วทรงบัญญัติสิขาบท ตรัสให้สงฆ์ทราบถึงวัตถุประสงค์ โดยความเห็นพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยรับทราบร่วมกันของสงฆ์

ในบางคราวพระองค์ทรงรอคอยให้อินทรีย์ของพระสาวกบางท่านแก่กล้าพอเสียก่อน แล้วจึงทรงแสดงธรรม จะเรียกว่าทรงรอคอยความพร้อมก็ได้ เช่น ที่ทรงรอคอยอินทรีย์ของพระวักกลิเป็นเวลาหลายเดือนเพียงเพื่อจะตรัสพระวาจาว่า “ดูก่อนวักกลิ จะประโยชน์อะไรด้วยร่างกายที่เปื่อยเน่าซึ่งเธอตามดูอยู่ วักกลิ! ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม”[๕]

เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าด้วยวิธีอันชาญฉลาดและมีประโยชน์แก่ผู้ฟังนี่เอง จึงทรงสามารถตั้งพุทธศาสนาจักรขึ้นท่ามกลางศาสดาเจ้าลัทธิทั้งหลายในสมัยนั้นซึ่งล้วนแต่ต่อต้านเป็นปฏิปักษ์ต่อคำสอนของพระองค์ เสมือนดอกบัวโผล่ขึ้นท่ามกลางหนามและโคลนตม

---

[๓] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**,พิมพ์ครั้งที่๑๑,(กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด,๒๕๔๙), หน้า ๔๑.

[๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖–๕๐.

[๕] สํ. ข. (ไทย) ๑๗/๑๔๗/๒๑๖.

๓.๒ พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พยายามศึกษาวิธีการต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการดึงคนเข้าหาพุทธธรรม เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับหลักจิตวิทยา “เรื่องแรงจูงใจ” ในวิทยาการสมัยปัจจุบัน ซึ่งพอจะยกตัวอย่างบางส่วนที่รวบรวมจากพระไตรปิฎกได้ดังนี้

๓.๒.๑ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับปัญจวัคคีย์ ปัญจวัคคีย์ได้เกิดความรู้สึกไม่พอใจที่เห็นพระพุทธองค์ทรงกลับมาเสวยอาหารอีก จึงพากันหนีมาอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้ว ด้วยพระมหากรุณาจึงเสด็จมาแสดงธรรม ให้กับปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ปัญจวัคคีย์ เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาแต่ไกล ก็นัดหมายกันไม่ให้ลุกต้อนรับ ไม่ให้ทำการอภิวาท แต่ให้ปูอาสนะไว้ ถ้าทรงประสงค์จะนั่งก็นั่ง แต่ถ้าไม่ทรงประสงค์ก็แล้วไป แต่ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงต่างก็ลืมกติกาที่ตั้งกันไว้ พากันลุกขึ้นรับและอภิวาทกราบไหว้ และนำน้ำล้างพระบาท ตั่งรองพระบาท ผ้าเช็ดพระบาทมาคอยปฏิบัติ พระพุทธเจ้าได้เสด็จประทับบนอาสนะ ทรงล้างพระบาทแล้ว พวกภิกษุปัญจวัคคีย์ก็พากันเรียกพระองค์ด้วยถ้อยคำตีเสมอ คือเรียกพระองค์ว่า อาวุโส พระพุทธเจ้าทรงตรัสห้าม และได้ตรัสว่า ตถาคตมาก็เพื่อจะแสดงอมตธรรมให้ท่านทั้งหลายฟังเมื่อท่านทั้งหลายตั้งใจฟัง และปฏิบัติโดยชอบก็จะเกิดความรู้จนเข้าถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ ภิกษุปัญจวัคคีย์กราบทูลคัดค้านว่า เมื่อทรงบำเพ็ญทุกรกิริยายังไม่ได้ตรัสรู้ เมื่อทรงเลิกเสียจะตรัสรู้ได้อย่างไร พระพุทธเจ้าก็ยังตรัสยืนยันเช่นนั้น และภิกษุปัญจวัคคีย์ก็คงคัดค้านเช่นนั้นถึง ๓ครั้ง พระพุทธองค์จึงทรงสร้างแรงจูงใจโดยตรัสให้ระลึกว่า **“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอยังจำได้หรือว่า ถ้อยคำเช่นนี้เราได้เคยพูดแล้วในปางก่อนแต่กาลนี้”**[๖] พวกภิกษุปัญจวัคคีย์ก็ระลึกได้ว่า พระองค์ไม่เคยตรัสวาจาเช่นนี้ จึงได้ยินยอมเพื่อฟังธรรม พระพุทธเจ้าเมื่อทรงเห็นว่าพวกภิกษุปัญจวัคคีย์มีความพร้อมตั้งใจที่จะฟังธรรมของพระองค์แล้ว จึงได้ทรงแสดง ปฐมเทศนา[๗] เป็นครั้งแรกที่ทรงแสดงธรรมมีผู้ฟังแค่ ๕ คนเท่านั้น

จะเห็นได้ว่าตอนแรกภิกษุปัญจวัคคีย์ไม่มีความมั่นใจในพระพุทธองค์ โดยการแสดงอากัปกริยาต่างๆ ในการต้อนรับ เมื่อพระพุทธองค์จะแสดงธรรม แม้ว่าพระพุทธองค์จะตรัสยืนยันถึง ๓ ครั้งแล้วก็ตาม ภิกษุปัญจวัคคีย์ก็คัดค้านทั้ง ๓ ครั้ง แต่เมื่อพระองค์ตรัสว่า แต่ก่อนนี้เราเคยตรัสวาจาเช่นนี้หรือไม่ เป็นการกระตุกเตือนใจสร้างแรงจูงใจให้เกิดความพร้อมในการที่จะ

---

[๖] วินย. มหา. (ไทย) ๔/๑๒/๔๓.

[๗] ดูรายละเอียดใน วินย. มหา. (ไทย) ๔/๑๗–๒๓/๑๓–๑๗.

เรียนรู้ ถึงแม้จะไม่มั่นใจในตอนแรกแต่ความศรัทธาและความนับถือในพระพุทธองค์ยังคงอยู่ สังเกตได้ในขณะให้การต้อนรับ เกิดการทำผิดข้อตกลงที่นัดหมายกันไว้ พระพุทธองค์ทรงใช้ความนับถือและความเชื่อถือที่ปัญจวัคคีย์ได้ประสบพบเห็นเมื่อครั้งยังอยู่กับพระองค์มาสร้างแรงจูงใจ จึงเป็นสาเหตุให้การแสดงปฐมเทศนา ประสบสำเร็จหมุนวงล้อกงจักรพระพุทธศาสนาจนถึงทุกวันนี้ **พระพุทธองค์ทรงใช้บุคลิกภาพของพระองค์เองเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ**

๓.๒.๒ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับยสะกุลบุตรกับครอบครัวและสหาย[๘] ยสะเป็นบุตรเศรษฐีในกรุงพาราณสี มารดาบิดาหวงแหนรักษาเป็นอย่างดี จนถึงสร้างปราสาทให้อยู่ใน ๓ ฤดู คืนวันหนึ่งยสะกุลบุตรนั้นได้รับความบำเรอให้เป็นสุขด้วยดนตรีต่างๆ บนปราสาทที่มีแต่สตรีล้วน ได้หลับไปก่อน สตรีทั้งหลายผู้บำเรอหลับภายหลัง แต่ยสะกุลบุตรได้ตื่นขึ้นก่อน และได้เห็นอาการต่างๆ ของสตรีผู้นอนหลับ ประดุจดังซากศพ ก็เกิดความเบื่อหน่ายจนถึงอุทานขึ้นว่า ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ แล้วก็ลงจากปราสาทเดินไปออกประตูเมืองพาราณสีตรงไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แล้วก็เดินบ่นไปอย่างนั้น ในขณะนั้นพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จเดินจงกรมอยู่ ทรงได้ยินเสียงยสะกุลบุตรบ่นไปอย่างนั้น ตรัสขึ้นว่า **"ที่นี่ไม่ขัดข้อง ที่นี่ไม่วุ่นวาย"** ยสะกุลบุตรได้ฟังก็มีความยินดีว่า ที่นี่ไม่ขัดข้องไม่วุ่นวายก็นั่งลง พระพุทธเจ้าก็ตรัส **อนุปุพพิกถา** และอริยสัจ ๔ จบแล้ว ยสะกุลบุตรก็เกิดดวงตาเห็นธรรม

ในการสร้างแรงจูงใจให้กับยสะกุลบุตรที่กำลังเบื่อหน่ายจากการเห็นภาพดุจป่าช้าผีดิบของหญิงบริวารทั้งหลาย ขณะที่ตัวเองกำลังเบื่อหน่ายสุดๆ อยู่นั้นก็ไม่รู้ว่าจะจัดการกับตัวเองอย่างไร พระพุทธองค์ทรงใช้ คำพูดนำก่อน คือ ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง มาเถิดยสะ นั่งลงเราจะแสดงธรรมแก่เธอ ทำให้ยสะกุลบุตรเห็นทางมีความร่าเริงบันเทิงใจ[๙] เมื่อพร้อมแล้วพระองค์จึงแสดง **อนุปุพพิกถา** ในการสร้างความพร้อมเพื่อจูงใจเข้าหาอริยสัจ ๔ ตลอดจนบิดามารดาภรรยาเก่าและสหายของยสะกุลบุตรอีก ๕๕ คน จนทุกคนดวงตาเห็นธรรม เป็นผลให้เกิด พระอรหันต์เพิ่มขึ้นอีก ๕๕องค์ และอุบาสก อุบาสิกาเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะอธิบายอนุปุพพิกถาในตอนสรุปท้ายบทต่อไป **พระพุทธองค์ทรงใช้คำตรัสในการสร้างความพร้อมก่อนแล้วจึงทรงใช้อนุปุพพิกถาเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ ต่อยสะและญาติพร้อมทั้งสหายทั้งหลาย**

---

[๘] ดูรายละเอียดใน วินย. มหา. (ไทย) ๔/๒๕–๓๑/๖๒–๗๑.

[๙] ดูรายละเอียดใน วินย. มหา. (ไทย) ๔/๒๕/๖๓.

๓.๒.๓ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับภัททวัคคีย์[๑๐] ขณะพระพุทธเจ้าเสด็จไปตำบลอุรุเวลา ได้แวะพัก ณ โคนต้นไม้ข้างทางในป่าแห่งหนึ่ง ได้ทรงพบกับ ภัททวัคคีย์กุมาร มีจำนวน ๓๐ คน ซึ่งมาเที่ยวเล่นกันพร้อมภรรยาของตน แต่สหายคนหนึ่งไม่มีภรรยา ก็นำเอาหญิงโสเภณีมา เมื่อเผลอหญิงโสเภณีก็ลักเอาห่อเครื่องประดับหนีไป พากันเที่ยวตามหา ได้เห็นพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่ ณ โคนไม้ต้นหนึ่งจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เห็นหญิงบ้างไหม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงย้อนถามว่า พวกเธอจะต้องการอะไรกับผู้หญิง เล่า การแสวงหาผู้หญิงหรือแสวงหาตนนั้นอย่างไหนเป็นความดีของพวกเธอ ภัททวัคคีย์จึงตอบว่าการแสวงหาตนเป็นความดีของพวกข้าพเจ้า พระพุทธองค์จึงตรัสให้นั่งลง แล้วแสดงธรรม **อนุปุพพิกถา** แก่พวกเขา เมื่อพระองค์ทราบว่าพวกเขามีจิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงแสดงอริยสัจ ๔ คือ ภัททวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรม สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาสิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่พวกเขา

ในการจูงใจแก่ภัททวัคคีย์นี้พระพุทธเจ้าทรงใช้คำถามที่กระตุกใจก่อน คือ การตามหาผู้หญิงหรือการตามหาตัวเองอย่างไหนดีกว่ากัน เพราะทุกคนกำลังวุ่นวายอยู่กับการตามหาหญิงโสเพณีที่เอาห่อเครื่องประดับไป จิตใจจึงยังไม่พร้อม เมื่อพระพุทธองค์ถามจึงทำให้ฉุกคิดและตอบว่าการตามหาตัวเองดีกว่า เมื่อเห็นว่าพร้อมแล้วพระพุทธองค์จึงชวนให้นั่งลง และได้สร้างแรงจูงใจครั้งที่สองโดยตรัสแสดงอนุปุพพิกถา ต่อด้วงอริยสัจ ๔ จนภัททวัคคีย์ทั้งหมดดวงตาเห็นธรรม และทูลขออุปสมบท **พระพุทธองค์ทรงใช้คำพูดกระตุกใจก่อนเมื่อพร้อมแล้วจึงทรงใช้อนุปุพพิกถาสร้างแรงจูงใจแก่ภัททวัคคีย์**

๓.๒.๔ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับชฎิล ๓ พี่น้องและบริวาร[๑๑] พระบรมศาสดาได้เสด็จจาริกจากป่าอิสิปตนมฤคทายวันย้อนไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่งเป็นตำบลที่ตรัสรู้ มุ่งจะเสด็จไปโปรดชฎิล ๑,๐๐๐ คน ชฎิลเหล่านั้น มีหัวหน้าอยู่ ๓ คน ชื่อ อุรุเวลกัสสปะคนหนึ่งมีบริวาร ๕๐๐ คน ตั้งสำนักอยู่ตำบลหนึ่ง น้องคนที่สองมีชื่อว่า นทีกัสสปะ มีบริวาร ๓๐๐ คน ตั้งอาศรมพำนักอยู่ถัดไปอีกแห่งหนึ่ง น้องคนสุดท้องชื่อว่า คยากัสสปะ มีบริวาร ๒๐๐ คน ตั้งสำนักอยู่ในที่อีกแห่งหนึ่งถัดไป พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังสำนักของอุรุเวลกัสสปะก่อน อุรุเวลกัสสปะนั้นสำคัญตนว่าเป็นพระอรหันต์ จึงเป็นบุคคลที่มีทิฏฐิมานะสูงมาก[๑๒]พระพุทธองค์

---

[๑๐] ดูรายละเอียดใน วินย. มหา. (ไทย) ๔/๓๖/๘๔–๘๖.

[๑๑] ดูรายละเอียดใน วินย. มหา. (ไทย) ๔/๓๗–๕๔/๘๗–๑๐๔.

[๑๒] ดูรายละเอียดใน วินย. มหา. (ไทย). ๔/๓๗–๕๑/๔๕–๖๐.

จึงทรงใช้ อิทธิปาฏิหาริย์ คือ แสดงฤทธิ์ต่างๆ อาเทสนาปาฏิหาริย์ แสดงวิธีดักใจ ต่างๆ ในการเตรียมความพร้อมเพื่อที่จะสร้างแรงจูงใจ จนอุรุเวลกัสสปะคลายจากความสำคัญผิดนั้น และทูลขออุปสมบท พระพุทธเจ้าก็ตรัสให้ไปบอกบริวารเสียก่อน เมื่อบอกบริวารๆ เห็นชอบด้วย จึงพร้อมกันนำเครื่องสำหรับชฎิลบริขารลอยทิ้งน้ำจนหมด แล้วทูลขออุปสมบท พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ฝ่ายนทีกัสสปะและคยากัสสปะ เห็นบริขารของพี่ชายและบริวารลอยน้ำมาคิดว่าเกิดอันตรายแก่พี่และคณะก็ตามกันมา เห็นพี่และคณะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ก็พากันลอยบริขารชฎิลของตนทูลขออุปสมบท พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต จึงเป็นอันว่าชฎิลรวม ๑,๐๐๐ คน ได้อุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา

การสร้างแรงจูงใจให้กับชฎิล ๓ พี่น้อง พระพุทธเจ้าทรงเริ่มต้นที่อุรุเวลกัสสปะก่อน จะเห็นได้ว่าอุรุเวลกัสสปะเป็นพี่ใหญ่สุด มีบริวารมากที่สุด เป็นผู้นำในหมู่ชฎิล และมีทิฏฐิมานะอย่างแรงกล้าเพราะสำคัญตนว่าเป็นพระอรหันต์ และเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าทรงสร้างแรงจูงใจกับอุรุเวลกัสสปะด้วยปาฏิหาริย์ ๓[๑๓] โดยเริ่มที่อิทธิปาฏิหาริย์ การแสดงฤทธิ์ให้เป็นอัศจรรย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ การทายใจต่างๆ จนอุรุเวลกัสสปะหมดทิฏฐิมานะทูลขออุปสมบท เป็นเหตุให้น้องทั้งสองและบริวารทั้งหมดขออุปสมบทตาม เมื่อเตรียมการขั้นแรกเสร็จแล้วพระพุทธเจ้าจึงใช้ อนุสาสนีปาฏิหาริย์ คำสอนที่เป็นจริงสอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอัศจรรย์ พระพุทธเจ้าทรงนำพระภิกษุสงฆ์คณะใหม่ทั้งพันรูป เสด็จไปยังตำบล คยาสีสะและ ณ ตำบลนี้พระองค์ได้ทรงแสดง อาทิตตปริยายสูตร[๑๔] พระองค์ทรงเริ่มพระสูตรด้วยพระดำรัสว่า “สพฺพํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ” แปลว่า”ภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงลุกเป็นไฟหมดแล้ว” ชฎิลทั้งหลายเป็นผู้บูชาไฟ มีชีวิตเกี่ยวข้องกับไฟมาโดยตลอด ประสบการณ์และความคิดคำนึงต่างๆ ก็พัวพันอยู่กับเรื่องบูชาไฟ แม้เลิกบูชาไฟแล้ว เรื่องพิธีกรรม กิจวัตร ที่เกี่ยวกับไฟก็ยังคงอยู่ในความทรงจำ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องเกี่ยวกับไฟ เกี่ยวกับการลุกไหม้เผาผลาญ ก็เป็นที่สนใจ เป็นการสร้างแรงจูงใจชฎิลให้เพลินคิดไปตามกระแสธรรมเทศนาได้ง่าย[๑๕] ผลจากการเทศนาพระสูตรนี้ทำให้เกิดพระอรหันต์ขึ้นในโลกอีก ๑,๐๐๐ องค์ **พระพุทธองค์ทรงใช้ปาฏิหาริย์ ๓ และการตรัสเรื่องไฟเป็นตัวสร้างแรงจูงใจกับชฎิลทั้งหมด**

---

[๑๓] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๖.

[๑๔] วินย. มหา. (ไทย) ๖/๕๕/๗๘, สํ. สฬ. (ไทย) ๒๗/๓๑/๒๔.

[๑๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**,พิมพ์ครั้งที่๑๑,(กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด,๒๕๔๙), หน้า ๗๙–๘๐.

๓.๒.๕ พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจให้กับพระเจ้าพิมพิสารและบริวาร ๑๒ นหุต[๑๖] พระพุทธเจ้าได้เสด็จมุ่งสู่กรุงราชคฤห์ เพื่อทรงเปลื้องปฏิญญาที่ทรงให้ไว้แก่พระเจ้าพิมพิสาร อีกอย่างหนึ่งเพื่อทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาในที่เจริญก่อน พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยพราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๒ นหุต[๑๗] เสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ครั้นถึงจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ส่วนพราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๒ นหุต บางพวกถวายบังคมพระพุทธเจ้า บางพวกได้ทูลปราศรัยกับพระพุทธเจ้า บางพวกยกมือไหว้ไปทางพระพุทธเจ้าบางพวกประกาศชื่อและตระกูล บางพวกนั่งนิ่งอยู่ พราหมณ์และคหบดีชาวมคธ ๑๒ นหุตนั้นได้มีความสงสัยว่า ท่านใดระหว่างองค์สมเด็จพระพุทธเจ้ากับอุรุเวลกัสสปใครเป็นอาจารย์ใคร พระพุทธองค์จึงลบความสงสัยนั้นโดยตรัสถามอุรุเวลกัสสป ว่าเหตุใดจึงเลิกบูชาไฟ อุรุเวลกัสสปจึงบอกสาเหตุทั้งหมดแล้วเข้ามาแสดงความเคารพพระพุทธเจ้าพร้อมกับประกาศว่าพระพุทธองค์เป็นพระศาสดาของท่าน และท่านเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า พราหมณ์คหบดีชาวมคธทั้งหมดจึงเข้าใจ พระพุทธเจ้าจึง **ทรงแสดงอนุปุพพิกถา** ก่อน เมื่อทรงทราบว่า พวกเขามีจิตสงบมีจิตอ่อนมีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาคืออริยสัจ ๔ พราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๑ นหุต ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นประมุข ได้ดวงตาเห็นธรรม พราหมณ์คหบดีอีก ๑ นหุต แสดงตนเป็นอุบาสก

การสร้างความพร้อมให้เกิดขึ้นกับพระเจ้าพิมพิสารและบริวารทั้ง ๑๒ นหุตนั้นพระพุทธองค์ทรงอาศัยพระอุรุเวลกัสสป เพราะก่อนที่พระอุรุเวลกัสสปจะมาอุปสมบทในพระพุทธศาสนานั้น ได้เป็นอาจารย์และเจ้าสำนักที่ใหญ่มากแห่งหนึ่งในแค้วนมคธ มีผู้นับถือมาก มีบริวารมาก พราหมณ์และคหบดีทั้ง ๑๒ นหุต จึงมีความลังเลสงสัยว่าระหว่างพระพุทธเจ้า[๑๘]กับพระอุรุเวลกัสสป ใครเป็นศาสดาของใคร เมื่อพระพุทธเจ้าถามพระอุรุเวลกัสสป และอุรุเวลกัสสปได้ทูลตอบพร้อมทั้งแสดงความเคารพ และประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ทำให้พราหมณ์คหบดีชาวมคธทั้งหมดคลายความเคลือบแคลงสงสัย และเกิดแรงจูงใจมีความศรัทธาในพระพุทธเจ้ามากขึ้น เพราะขนาดศาสดาใหญ่อย่างพระอุรุเวลกัสสปยังเป็นสาวก จิตใจจึงพร้อมที่จะฟังธรรมที่พระพุทธเจ้าจะแสดงต่อไป คือ อนุปุพพิกถา ผลของการแสดงธรรมครั้งนี้ทำให้พระ

---

[๑๖] ดูรายละเอียดใน วินย. มหา. (บาลี) ๔/๖๔/๕๖–๖๓.

[๑๗] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาน์ ฉบับประมวลศัพท์**,พิมพ์ครั้งที่๑๑ (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๖), หน้า ๙๖.

[๑๘] สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า (ฉบับรวมเล่ม)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๙.

เจ้าพิมพิสารสมปฏิญญา ๕ อย่าง และพราหมณ์คหบดีได้ดวงตาเห็นธรรมถึง ๑๑นหุต และอีก ๑ นหุต ได้ประกาศตนเป็นอุบาสก **การสร้างแรงจูงใจครั้งนี้พระพุทธองค์ทรงใช้อุรุเวลกัสสป เป็นตัวสร้างแรงจูงใจ**

๓.๒.๖ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับอุปติสสมานพและโกลิตะมานพ[๑๙] ที่ใกล้กรุงราชคฤห์ มีหมู่บ้ารพราหมณ์อยู่ ๒ หมู่ หัวหน้าหมู่บ้านนั้นได้เป็นสหายสืบต่อกันมาช้านาน และต่างก็มีบุตรชาย ตั้งชื่อว่า อุปติสสะ และ โกลิตะ ตามชื่อหมู่บ้าน อุปติสสะและโกลิตะเมื่อเติบโตขึ้นต่างก็ได้เล่าเรียนศึกษาจนได้สำเร็จการศึกษาตามลัทธิของตน และได้ไปเที่ยวเตร่ด้วยกันอยู่เสมอ เช่นได้ไปเที่ยวดูมหรสพที่มีอยู่บนยอดเขาเป็นงานประจำปี และก็ได้เคยเบิกบานรื่นเริงหรือเศร้า หรือได้เคยตกรางวัลผู้แสดงไปตามบทบาท ในคราวหนึ่งเกิดสังเวชใจไม่รู้สึกสนุกในการดูมหรสพนั้น ยิ่งเห็นคนดูหัวเราะ รื่นเริงสนุกสนาน ก็ยิ่งสังเวชใจนึกว่าอีกไม่ช้าเท่าไรไม่เกินร้อยปีก็จะพากันตายไปหมดสิ้น ก็เลยชวนกันไปบวชเป็นปริพาชกในสำนักของอาจารย์สัญชัย เมื่อได้ศึกษาลัทธิของอาจารย์สัญชัยแล้ว ก็เห็นว่าไม่มีสาระแต่ก็ไม่รู้ว่าจะไปพบใครที่ไหนซึ่งสอนได้ดีกว่า จึงพากันตั้งกติกาไว้ว่า ถ้าใครพบอมตธรรมก่อนก็ให้บอกแก่กัน

ในวันหนึ่ง อุปติสสะได้พบกับท่าน พระอัสสชิ ซึ่งเป็นองค์หนึ่งในภิกษุปัญจวัคคีย์ได้เที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ เห็นอาการของท่านเป็นที่น่าเลื่อมใส (นี่เป็นการสร้างแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์ควรทำให้เกิดมากที่สุด) เกิดความสนใจแต่เห็นว่ายังไม่ใช่เวลาที่จะไต่ถาม จึงได้เดินตามท่านไป เมื่อท่านบิณฑบาตกลับ ฉันเสร็จแล้วจึงเป็นโอกาส ก็เรียนถามท่านว่าท่านบวชอุทิศใคร ท่านชอบใจธรรมของใคร ท่านอัสสชิก็ตอบว่าท่านบวชอุทิศพระพุทธเจ้า ซึ่งเสด็จออกผนวชจากศักยสกุล พระองค์เป็นศาสดาของท่าน ท่านชอบใจในธรรมของพระองค์ อุปติสสะก็ขอให้ท่านแสดงธรรมะนั้นให้ฟัง ท่านอัสสชิก็กล่าวตอบว่า ท่านเพิ่งเข้ามาบวช ยังไม่อาจแสดงให้พิสดารกว้างขวางจะแสดงได้ก็โดยย่อ อุปติสสะก็กล่าวตอบว่า แสดงพยัญชนะมากแต่ไม่ได้เนื้อความอะไร (เป็นข้อที่สงฆ์ควรตระหนักเพราะเป็นตัวลดความสนใจ) ก็ไม่เป็นประโยชน์ ขอให้แสดงแต่โดยใจความท่านอัสสชิก็สแดงธรรมะโดยย่อให้ฟัง เป็นพระคาถาว่า

“เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุ ตถาคโต
เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ

---

[๑๙] ดูรายละเอียดใน วินย. มหา. ๔/๗๒/๖๔–๗๖.

ธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด หรือเกิดแต่เหตุ พระตถาคต กล่าวเหตุของธรรมเหล่านั้น และความดับของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีวาทะอย่างนี้”[๒๐]

อุปติสสะเมื่อได้ฟังก็เกิด ธรรมจักษุ คือดวงตาเห็นธรรมว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา ครั้นแล้วอุปติสสะก็ลาท่านไปพบโกลิตะผู้สหาย เพราะได้ระลึกถึงสัญญาที่ได้ทำกันไว้ ว่าใครพบอมตธรรมก่อนจงบอกแก่กัน เมื่อพบโกลิตะก็ได้กล่าวธรรมะนี้ให้โกลิตะฟัง โกลิตะเมื่อได้ฟังแล้วก็เกิดดวงตาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน แล้วก็พากันไปหาสัญชัยผู้เป็นอาจารย์ เล่าเรื่องให้ฟังแล้วกล่าวชักชวนอาจารย์ให้อาจารย์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า สัญชัยผู้เป็นอาจารย์ก็ไม่ยอม เพราะมีมานะว่าเป็นอาจารย์เจ้าลัทธิอยู่แล้ว อุปติสสะและโกลิตะก็ลาอาจารย์ พาเอามาณพที่เป็นบริวารของตนจำนวน ๒๕๐ คนไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลขออุปสมบท พระพุทธเจ้าก็ประทานให้อุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาฝ่ายบริวารนั้นเมื่อได้อุปสมบทแล้ว ก็ได้บำเพ็ญเพียรจนสำเร็จพระอรหันต์ทั้งหมด

ส่วนพระโกลิตะ หรือพระโมคคัลลานะ ตามชื่อมารดาว่าโมคคัลลี ท่านอุปสมบทได้ ๗ วัน ได้ไปทำความเพียรอยู่ ณ บ้าน กัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ ในเวลานั้นพระศาสดาได้ประทับอยู่ในสวน เภสกลาวัน ซึ่งเป็นที่ให้เหยื่อแก่เนื้อ ใกล้เมืองหลวงแคว้นภัคคะอันชื่อว่าสุงสุมารคิระ พระโมคคัลลานะเมื่อบำเพ็ญเพียรอยู่ ณ กัลลวาลมุตตคาม นั้นได้นั่งโงกง่วงอยู่ พระพุทธเจ้าได้ทรงทราบ ก็เสด็จไปประทานพระโอวาท ตรัสบอกอุบายแก้ง่วงต่างๆดังนี้[๒๑]

๑. เมื่อมนสิการคือทำไว้ในใจ ซึ่งสัญญาคือความกำหนดหมายในข้อใด เกิดความง่วงขึ้น ก็ให้ทำมนสิการสัญญาข้อนั้นให้มากขึ้น

๒. ตรึกตรองพิจารณาธรรมะที่ได้ฟังได้เรียนมาด้วยใจ

๓. ให้สาธยายคือท่องบ่นธรรมะโดยพิสดาร.

๔. เอามือยอนหูทั้งสองข้าง หรือว่าลูบด้วยฝ่ามือ

๕. ลูบนัยน์ตาด้วยน้ำ เหลียวดูทิศ แหงนหน้าดูดาว

๖. มนสิการคือทำไว้ในใจ ซึ่งอาโลกสัญญา คือกำหนดความสว่างให้มีความสว่างเหมือนกลางวัน อันปรากฏอยู่ในใจ ทำใจให้เปิด ไม่ให้ถูกห่อหุ้ม ให้สว่าง

๗. จงกรมคือเดินไปมา สำรวมอินทรีย์และสำรวมจิต ไม่คิดออกไปภายนอก

---

[๒๐] วิ. มหา. (ไทย) ๔/๗๒/๖๔–๗๖.

[๒๑] สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า**,พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๓๙),หน้า ๕๔.

๘. ก็ให้นอน ที่เรียกว่าสำเร็จสีหะไสยา คือนอนตะแคงเบื้องขวา ไม่คิดทำความสุขในการนอน และตั้งสติกำหนดจะตื่นขึ้น ลุกขึ้น

วิธีแก้ง่วงทั้ง ๘ ข้อนี้ตรัสสอนเป็นวิธีแก้เพื่อเลือกใช้ข้อใดข้อหนึ่ง จนในที่สุดเมื่อไม่สำเร็จก็ให้นอนทันที เมื่อประทานวิธีแก้ง่วงแล้วก็ได้ตรัสโอวาทอีก ๓ ข้อคือ

๑. ไม่ควรชูงวงเข้าสกุล หมายความว่า ไม่ควรตั้งมานะว่าเราเป็นนั่นเป็นนี่ ที่เขาต้องนับถือ เขาจะต้องต้อนรับเข้าไปสู่ประตู เพราะถ้าหากคนในตระกูลเขามีการงานมากเขาไม่ได้ใส่ใจถึงก็จะทำให้เกิดเก้อเขินคิดไปต่างๆ นาๆ เกิดความฟุ้งซ่านจิตเลยไม่สำรวมจะห่างจากสมาธิ

๒. ไม่พูดคำที่เป็นเหตุโต้เถียงกันคือผิดกัน เพราะจะต้องพูดมาก ทำให้ฟุ้งซ่าน ทำให้จิตไม่สำรวม และห่างจากสมาธิได้เช่นเดียวกัน

๓. พระองค์ทรงติการคลุกคลี แต่ว่ามิใช่ติไปทุกอย่าง สรรเสริญก็มี คือทรงติ ไม่สรรเสริญการคลุกคลีด้วยหมู่ชน แต่ว่าทรงสรรเสริญการคลุกคลีด้วยเสนาสนะอันสงัด คืออยู่ในที่นอนที่นั่งอันสงัด

พระโมคคัลลานะ ได้กราบทูลถามว่า ด้วยข้อปฏิบัติเท่าไรภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้น้อมไปในธรรมะเป็นที่สิ้นตัณหา สำเร็จถึงที่สุด เกษมจากโยคะคือกิเลสที่เป็นเครื่องประกอบจิตไว้ถึงที่สุด เป็นพรหมจารีถึงที่สุด ถึงสุดทางกันจริงๆ เป็นผู้ประเสริฐสุดแห่งเทพและมนุษย์ทั้งหลาย

พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบโดยความว่า ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เมื่อได้สดับว่าธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ก็พิจารณาให้ทราบชัดลักษณะของธรรมทั้งปวงนั้น กำหนดธรรมทั้งปวงนั้นว่าไม่ควรยึดมั่นอย่างไร เมื่อเสวยเวทนา คือสุข ทุกข์ หรือไม่ใช่ทุกข์ ไม่ใช่สุขอย่างใดอย่างหนึ่งก็ให้พิจารณาเห็นด้วยปัญญาที่ประกอบด้วยความหน่าย ความดับ และความสลัดคืนไม่ยึดมั่นไม่สะดุ้ง จึงเป็นผู้ดับกิเลสเฉพาะตัว และจึงเป็นผู้รู้ว่าชาตินี้สิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว พระโมคคัลลานะเมื่อได้สดับพระพุทธานุสาสนีแล้ว ได้ปฏิบัติตามก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในวันนั้น

ส่วนพระอุปติสสะ หรือพระสาลีบุตร คือเป็นบุตรของนางสารีพราหมณี บวชแล้วได้กึ่งเดือน ได้ตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปบนเขา คิชฌกูฏ แขวงกรุงราชคฤห์ ในวันนั้นพระพุทธเจ้าได้ประทับที่ถ้ำชื่อว่า สุกรขาตา ในเขาคิชฌกูฏนั้นได้มีปริพาชกผู้หนึ่งชื่อ ทีฆนขะ[๒๒] ได้เข้าไปยืนเฝ้าท่านพระสาลีบุตรได้นั่งอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์และถวายงานพัดพระพุทธเจ้าอยู่

---

[๒๒] ม. ม. ทีฆนขสุตฺต (บาลี) ๑๓/๒๖๓/๒๖๙.

ปริพาชกนั้นได้ทูลถามถึงทิฏฐิคือความเห็นของตนว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่ตน ตนไม่ชอบใจหมดทุกสิ่ง

พระพุทธเจ้าตรัสโดยใจความว่า ถ้าอย่างนั้นทิฏฐิคือความเห็นเช่นนั้น ก็ต้องไม่ควรแก่ปริพาชกนั้น ปริพาชกก็ต้องไม่ชอบทิฏฐินั้นเหมือนกัน

ทิฏฐิ คือความเห็นต่างๆ นั้น เมื่อสรุปลงมีเพียง ๓ คือ

๑. เห็นว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่ตน ตนชอบใจหมด

๒. เห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่ตน ตนไม่ชอบใจทั้งหมด

๓. เห็นว่า บรรดาสิ่งทั้งปวงนั้น บางสิ่งควรแก่ตน ตนชอบใจ บางสิ่งไม่ควรแก่ตน ตนไม่ชอบใจ

ทิฏฐิทั้ง ๓ นี้ ทิฏฐิที่ ๑ ใกล้ต่อความยินดีพอใจ ทิฏฐิที่ ๒ ใกล้ต่อความขัดข้องใจ ทิฏฐิที่ ๓ ใกล้ทั้ง ๒ อย่าง คือบางอย่างใกล้ต่อความยินดีพอใจ บางอย่างใกล้ต่อความไม่ยินดีพอใจ ทุกๆ ทิฏฐิเป็นเหตุให้เจริญกิเลสได้ทั้งนั้น เพราะถ้าถือมั่นในทิฏฐินั้นว่าเป็นจริง ทิฏฐิอื่นเป็น โมฆะ คือว่าเปล่าหมด ก็ต้องผิดจากอีก ๒ พวก เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ต้องวิวาทกัน จะต้อง พิฆาตกัน เบียดเบียนกัน ผู้รู้เมื่อพิจารณาเห็นโทษของความยึดมั่นในทิฏฐิอย่างใดอย่างหนึ่งดังที่กล่าวมาแล้วนี้ จึงได้ละทิฏฐินั้น และไม่ทำทิฏฐิอื่นให้เกิดขึ้นอีก

ต่อจากนั้นได้ตรัสถึง กายอันนี้ ซึ่งเป็นที่ประชุมมหาภูตทั้ง ๔ อันได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งมีบิดามารดาเป็นแดนเกิด เติบโตขึ้นเพราะการบำรุงด้วยอาหารต่างๆ เป็นกายที่จะต้องแตกทำลายเป็นธรรมดา ก็ควรพิจารณาว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน

ครั้นแล้วได้ทรงแสดง เวทนา ๓ คือเมื่อคนเสวยสุขเวทนาเวลาใด เวลานั้นก็ย่อมไม่ได้เสวยทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา เสวยทุกขเวทนาเวลาใด ในเวลานั้นก็ไม่ได้เสวยสุขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา เสวยทุกขมสุขเวทนาเวลาใด ในเวลานั้นก็ไม่ได้เสวยสุขเวทนาหรือทุกขเวทนา คือรับเวทนาทีละอย่างในเวลาหนึ่ง เวทนาทั้ง ๓ นั้นก็เป็นของไม่เที่ยง เป็นของที่มีการปรุงแต่ง เป็นของที่อาศัยเหตุเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเสื่อมไป คลายไปได้ จนถึงดับไปเป็นธรรมดา เมื่อพิจารณาให้เห็นความจริงดังนี้ก็จะเกิด นิพพิทา วิราคะ วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ เหมือนดั่งที่แสดงในอนัตตลักขณสูตร[๒๓]

---

[๒๓] วินย. มหา. (ไทย) ๔/๒๔/๒๐–๒๔.

เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรมนี้แก่ทีฆนขะปริพาชก ท่านพระสาลีบุตรได้นั่งถวายพัดไปพลางฟังไปพลาง และพิจารณาตามเห็นว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสให้ละให้สละคืนเพราะความรู้จริงเห็นจริงในธรรมเหล่านี้ เมื่อพิจารณาอยู่จิตก็พ้นอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่น

การสร้างแรงจูงใจให้กับพระโมคคัลลานะกับพระสาลีบุตรนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงเวทนาในการดึงจิตใจพระโมคคัลลานะและพระสาลีบุตรสู่ธรรมขั้นสูง ท่านพระอัครสาวกทั้งสองนั้น ท่านเป็นบุตรอยู่ในตระกูลที่มั่งคั่ง มีความสุขมาก เมื่อมาบวชเข้าเลยต้องอาศัย นิสสัย ๔[๒๔] ความไม่สบายก็จะต้องมีมากขึ้น เพราะการที่จะอยู่อาศัย การที่จะนุ่งห่ม การที่จะขบฉันก็ไม่เป็นไปตามประสงค์ จะต้องไปบิณฑบาตเขามาฉันจริงๆ จะให้ถูกกับความปรารถนาก็เป็นไปไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ หากยังติดอยู่ ยังชอบสุขเวทนาอยู่ ถึงจะมีความรู้ความเข้าใจอะไรได้แจ่มแจ้งพอสมควรแล้วก็ตาม การปฏิบัติก็ยังดำเนินไปไม่สะดวกพระพุทธเจ้าจึงยกเวทนาขึ้นมาเน้นเพราะฉะนั้นเมื่อปล่อยเวทนาคือว่าปล่อยสุขเสียได้ ก็เป็นอันว่าท่านไม่กังวลอีกแล้ว จึงเกิดความรู้ความเข้าใจธรรมแจ่มแจ้งหมด[๒๕]**พระพุทธองค์ทรงใช้เวทนาในการสร้างแรงจูงใจพระโมคคัลลาและพระสารีบุตร**

๓.๒.๗ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจพระญาติที่มีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นประธาน พระพุทธเจ้าได้เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์[๒๖] สักกชนบทเมื่อเสด็จไปถึง พระญาติมีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นประธาน ก็ถวายการต้อนรับ และจัดให้ประทับในที่อารามของเจ้าสักยะองค์หนึ่ง ชื่อว่า นิโครธจึงได้เรียกว่า นิโครธาราม ในชั้นแรก พระญาติชั้นผู้ใหญ่คือผู้ที่สูงอายุกว่า ไม่ยอมถวายบังคม คือการไหว้ เพราะสักยะวงศ์เป็นผู้ที่มีมานะแรงมาก ไม่ยอมแสดงความเคารพแก่ผู้ที่มีอายุอ่อนกว่า ท่านแสดงว่าฝนโบกขรพัสได้ตกแปลว่าฝนที่มีสีแดงพระพุทธเจ้าได้แสดง เวสสันตรชาดก[๒๗] ที่มีความโดยย่อว่า

พระเจ้าสัญชัยแห่ง สีวีรัฐ ได้มีพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าเวสสันดรประสูติแต่พระนางผุสดี พระเวสสันดรนั้น ครั้นเมื่อมีพระชนม์เจริญขึ้น ก็ได้ทรงอภิเษกกับพระนางมัทรีมีพระราชโอรสองค์หนึ่งพระนามว่าชาลี พระธิดาองค์หนึ่งพระนามว่ากัณหา พระ

---

[๒๔] ดูรายละเอียดใน วินย. มหา. (ไทย) ๔/๘๗/๑๗๑–๑๗๒.

[๒๕] สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า**,พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๓๙), หน้า ๕๙.

[๒๖] ดูรายละเอียดใน ธมฺมปท. ๖/๓๑–๓๔.

[๒๗] ดูรายละเอียดใน ขุ. ชา. (ไทย) ๒๘/๓๖๕/๑๐๔๕, ชาดก. ๑๐/๓๑๕.

เวสสันดรเป็นผู้มีพระหทัยกว้างขวาง ทรงบำเพ็ญทานอยู่เสมอ มีพระอัธยาศัยน้อมน้าวไปในทางบริจาคอย่างไม่อั้นและไม่หยุดยั้ง ได้ประทานช้างเผือกสำหรับพระนครแก่พราหมณ์ชาวกลิงครัฐไป ชาวเมืองจึงเกิดความไม่พอใจ ประชุมกันให้พระสัญชัยเนรเทศพระเวสสันดร พระเจ้าสัญชัยก็จำต้องปฏิบัติตามความประสงค์ของประชาชน เนรเทศพระเวสสันดรไปพร้อมกับพระชายาพระโอรสพระธิดา ทั้ง ๔ พระองค์ได้เสด็จไปผนวชเป็นฤษีอยู่ในป่า แต่ก็ยังมีพราหมณ์ชูชกไปทูลขอพระชาลีพระกัณหา พระเวสสันดรก็ประทานให้ ชูชกก็พากุมารกุมารีทั้งสองไป แล้วยังมีพราหมณ์มาขอนางมัทรีอีก พระเวสสันดรก็ประทานให้ไป แต่ว่าพราหมณ์ที่มาขอนางมัทรีนั้นว่าเป็นพราหมณ์พระอินทร์แปลงมา ขอแล้วก็ถวายคืนไว้ ฝ่ายชูชกพาพระชาลีพระกัณหาไปเฝ้าพระเจ้าสัญชัย พระเจ้าสัญชัยก็ทรงรับเอาทั้งสองพระองค์ไว้ และพระราชทานทรัพย์เป็นการแลกเปลี่ยนพระราชนัดดา และพระเจ้าสัญชัยก็ทรงพาพระราชนัดดาออกไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเสด็จกลับพระนคร พระญาติที่อาวุโสกว่าเมื่อได้ฟังและได้เห็นพระพุทธจริยาต่างๆ ในที่สุดก็ได้ถวายบังคมด้วยกันทั้งหมด

ในการสร้างแรงจูงใจพระญาติที่อาวุโสกว่าและเป็นผู้ที่มีมานะแรงมาก พระองค์ทรงใช้ชาดกเรื่องพระเวสสันดรมาเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ จะเห็นได้ว่าในเรื่องพระเวสสันดรนั้นกล่าวถึงทานหรือการให้ ซึ่งเป็นการให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ให้ด้วยความเต็มใจ ให้โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ให้ในสิ่งที่ให้ยาก[๒๘] ให้โดยไม่หวั่นเกรงปัญหาใดๆ ผู้ที่ให้ในระดับนี้ได้ต้องเป็นผู้มีจิตใจเมตตาสูง ไม่มีความเห็นแก่ตัว ไม่มีทิฏฐิมานะ เรื่องที่สองก็คือ เมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้นพระเวสสันดรก็ยอมรับผิดโดยไม่มีข้อแม้ใดๆ พระองค์ทรงยอมลำบากลดตัวเองลงมาเป็นนักบวชธรรมดา อยู่ป่ากินผลไม้ต่างๆ เป็นอาหาร เป็นการสอนพระประยูรญาติ ของพระองค์ทางอ้อมประกอบกับกริยาอาการที่น่าเลื่อมใสของพระองค์ ทำให้พระญาติอาวุโสทั้งหลายยอมรับ และแสดงความเคารพในเวลาต่อมานั่นเอง **ในเรื่องนี้พระพุทธองค์ใช้ชาดกเรื่องทานและการไม่ถือทิฏฐิของพระเวสสันดรเป็นตัวสร้างแรงจูงใจกับพระประยูรญาติของพระองค์**

๓.๒.๘ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับพระราหุล[๒๙] วันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเสด็จมา ณ ที่อยู่ของสามเณรราหุล สามเณรมองเห็นแล้วปูลาดอาสนะและจัดน้ำล้างพระบาทไว้ พระผู้มีพระภาคล้างพระบาทแล้วทรงเหลือน้ำไว้ในภาชนะหน่อยหนึ่ง เมื่อสามเณรถวายบังคมนั่ง

---

[๒๘] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **บางแง่มุมเกี่ยวกับพระพุทธองค์**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์, ๒๕๔๔),หน้า ๔๗–๕๕.

[๒๙] ดูรายละเอียดใน จูฬราหุโลวาทสูตร, ม. ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๕–๑๒๙.

เรียบร้อยแล้ว พระองค์ได้ตรัสถามว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำที่เหลืออยู่หน่อยหนึ่งในภาชนะนี้หรือไม่” สามเณรราหุลทูลว่า “เห็นพระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า “คนที่พูดเท็จทั้งที่รู้อยู่ ก็มีคุณธรรมของสมณะเหลืออยู่น้อยเหมือนอย่างนั้น เสร็จแล้วทรงเทน้ำนั้นทิ้งเสีย ตรัสถามว่า “เธอเห็นเราเทน้ำหน่อยหนึ่งทิ้งไปแล้วไหม” สามเณรราหุลทูลว่า “เห็นพระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า “คนที่ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่ ก็เป็นผู้เทคุณธรรมของสมณะออกทิ้งเสียเหมือนอย่างนั้น” แล้วทรงคว่ำภาชนะลง ตรัสถามว่า “เธอเห็นภาชนะนี้คว่ำลงแล้วไหม” สามเณรราหุลทูลว่า “เห็นพระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า “คนที่ไม่มีความละอายในการพูดเท็จทั้งที่รู้อยู่ คุณธรรมของสมณะของเขาก็ชื่อว่าคว่ำไปแล้ว เหมือนอย่างนั้น”แล้วทรงหงายภาชนะขึ้น ตรัสถามว่า “เธอเห็นภาชนะนี้ว่างเปล่าไหม” สามเณรราหุลทูลว่า “เห็นพระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า “คนที่ไม่มีความละอายในการพูดเท็จทั้งที่รู้อยู่ คุณธรรมของสมณะของเขาก็ว่างเปล่า เหมือนอย่างนั้น” พระองค์ทรงตรัสเล่าเรื่องช้างต้นที่เข้าสู่สนามรบ ในอาการต่างๆ และสุดท้ายพระองค์ตรัสถามว่า “ราหุล แว่นมีประโยชน์อย่างไร” สามเณรราหุลทูลตอบว่า “มีประโยชน์สำหรับส่องดู พระเจ้าข้า” ทรงตรัสว่า”อันนั้นเหมือนกัน ราหุล บุคคลควรพิจารณาเสียก่อน จึงกระทำกรรมด้วย กาย วาจา และใจ”

สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสร้างแรงจูงใจให้กับพระราหุลซึ่งเป็นสามเณรมีพระชนม์ ๗ พรรษา[๓๐] พระองค์ทรงใช้อุปกรณ์การสอน คือน้ำและภาชนะที่พระองค์ใช้ล้างพระบาท พระองค์ทรงแสดงเป็นขั้นๆ เพื่อให้เด็กอายุ ๗ ขวบเข้าใจง่ายๆ ในการให้เห็นโทษของการพูดมุสา สิ่งเปรียบเทียบที่เป็นนามธรรม พระองค์ก็ทรงใช้สิ่งที่พระราหุลท่านเคยเห็นเคยสัมผัสมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นช้างต้นหรือแว่นตา ทำให้พระราหุลนึกตามได้ถูกต้องและเห็นภาพที่พระองค์อธิบายอย่างแจ่มชัดเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน และสามารถนำสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง **พระพุทธองค์ทรงใช้อุปกรณ์การสอนที่ง่ายๆ และสิ่งที่เด็กอายุ ๗ ขวบ เห็นอยู่จนชินตามาเป็นตัวสร้างแรงจูงใจพระราหุล**

๓.๒.๙ พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจให้กับองคุลิมาล[๓๑] พระพุทธองค์ได้สร้างแรงจูงใจให้กับโจรองคุลิมาลตั้งแต่แรกพบทีเดียว เพราะพระพุทธองค์เสด็จมาพระองค์เดียว ซึ่งทางที่จะผ่านป่าที่โจรองคุลิมาลอยู่นั้นไม่มีใครกล้าไปคนเดียวและเมื่อโจรองคุลิมาลคิดจะปลงพระ

---

[๓๐] อ. อัมพลัฏฐิกราหุโลวาทสูตร, ม. ม. (ไทย) ๑๗/ ๒๗๒.

[๓๑] ม. ม. (ไทย) ๑๓/๕๒๔/๔๗๙.

ชนม์ พระพุทธเจ้าท่านก็ใช้ อิทธาภิสังขาร (การปรุงแต่งฤทธิ์ขึ้นทันใด, การบันดาลด้วยฤทธิ์)[๓๒] ทำให้โจรองคุลิมาลวิ่งตามไม่ทัน ทั้งๆ ที่องคุลิมาลมีพละกำลังมาก เป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับโจรองคุลิมาลครั้งที่สอง และเมื่อพระองค์ตรัสว่า เราหยุดแล้ว องคุลิมาล ท่านเล่าจงหยุดเถิด เป็นการสร้างแรงจูงใจครั้งที่สาม จนเป็นเหตุให้โจรองคุลิมาลต้องหยุดขอฟังคำอธิบาย ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงตรัสจี้ตรงจุดให้สะดุ้งใจว่า เราวางอาชญาในสรรพสัตว์ได้แล้ว จึงชื่อว่าหยุดแล้วในกาลทุกเมื่อ ส่วนท่านไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นเราจึงชื่อว่าหยุดแล้ว ท่านยังไม่หยุด จนทำให้โจรองคุลิมาลดวงตาเห็นธรรม และทูลขอบรรพชา **พระพุทธองค์ทรงสร้างความประหลาดใจทั้งการเข้าไปเจอ การใช้อิทธาภิสังขาร และคำพูดเป็นตัวสร้างแรงจูงใจองคุลิมาล**

๓.๒.๑๐.พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับพระจูฬปันถก[๓๓] ในสมัยพุทธกาล มีพระเถระรูปหนึ่งชื่อ มหาปันถก ได้นำเอาน้องชายชื่อจูฬปันถกมาบวชด้วยครั้นบวชแล้ว พี่ชายก็มอบหมายให้ท่องจำคาถาหรือคำฉันท์บทหนึ่งมีความยาวเพียง ๔ บาทเท่านั้น แต่พระจูฬปันถก ก็ท่องจำไม่ได้ แม้เวลาจะล่วงเลยไป ๔ เดือนแล้วก็ตาม พระมหาปันถกเห็นว่าน้องชายจะไปไม่ไหวแน่ ก็เลยขับไล่ให้ลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์เสีย พระจูฬปันถกจำต้องไปทั้งที่ยังไม่อยากสึก จึงเดินร้องไห้เพื่อจะไปสึก พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นเข้าทรงถามทราบเรื่องราวแล้วจึงพาพระจูฬปันถกเข้าไปในพระคันธกุฎี ทรงบอกให้พระจูฬปันถกนั่งลง ประทานผ้าขาวให้ผืนหนึ่งแล้วทรงให้เอามือลูบผ้าขาวนั้นไปมา พร้อมกับท่องว่า “รโชหรณํ” โดยไม่ต้องคิดอะไรทั้งสิ้น เมื่อพระจูฬปันถกท่องไปลูบไป จิตก็เป็นสมาธิมีความสว่าง สะอาด สงบ เป็นลักษณะ เมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมความรู้ระดับวิชชุญาณก็เกิดขึ้น จนบรรลุพระอรหันต์ **พระพุทธองค์ทรงใช้อุปกรณ์ คือผ้าขาวและคำภาวนาในการสร้างแรงจูงใจให้กับพระจูฬปันถก**

๓.๒.๑๑ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับนางกิสาโคตมี[๓๔] มีลูกสะใภ้เศรษฐีคนหนึ่งชื่อว่ากิสาโคตมี ซึ่งมีบุตรคนเดียว ต่อมาบุตรของนางได้ตายลงโดยปัจจุบันทันด่วน นางเสียอกเสียใจจนมีสติวิปลาสไปบ้าง ด้วยความรักและอาลัยในบุตร นางจึงไม่ยอมเอาศพไปฝังหรือเผาอุ้มลูกตระเวนไปตามหมู่บ้าน เพื่อหายาชุบลูกนางให้ฟื้น เป็นที่น่าเวทนาสำหรับบางคนแต่ก็เป็นที่น่า

---

[๓๒] พระธรรมปิฎก (ป. อ.ปฺยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**,พิมพ์ครั้งที่๑๑,(กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๖),หน้า ๓๕๕.

[๓๓] แสง จันทร์งาม, **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๔๐), หน้า ๔๐–๔๑.

[๓๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒–๔๓.

ขบขันสำหรับบางคน นางจะได้ยินแต่คำว่า "ไม่มี" จากทุกบ้านเรือน บางแห่งยังขับไสไล่ส่งนางเสียอีก เวลาผ่านไปหลายวันจนศพลูกของนางขึ้นอืด นางก็ยังอุ้มต่อไป วันหนึ่งนางได้พบอุบาสกคนหนึ่ง ซึ่งได้แนะนำให้ไปขอยาจากพระพุทธเจ้า นางรีบไปยังวัดพระเชตวันทันที เมื่อนางออกปากขอยา พระพุทธองค์ก็ตรัสว่า "ยามีแน่" นางดีใจอย่างล้นพ้นที่ได้ยินคำว่า "มี" เป็นครั้งแรก นางทูลถามว่ายานั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า ประกอบด้วยเมล็ดพันธุ์ผักกาด นางดีใจยิ่งขึ้นเพราะเมล็ดพันธุ์ผักกาดเป็นของหาง่าย ขณะนางจะรีบไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดนั่นเอง พระพุทธองค์ก็ตรัสว่า ให้ไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากบ้านเรือนที่ไม่เคยมีคนตาย นางออกตระเวนขอเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากชาวบ้านอีกครั้งหนึ่ง แต่เดินจนเหนื่อยอ่อนก็หาไม่ได้ เพราะทุกบ้านล้วนแต่เคยมีคนตายทั้งสิ้น ในที่สุดแสงสว่างก็เกิดขึ้นในดวงจิตของนางว่า ความตายเป็นของธรรมดา คนในโลกทุกคนต้องตาย ในโลกนี้มีคนตายมากกว่าคนเป็น ลูกของนางก็ไม่มีสิทธิพิเศษอะไร เขาก็เป็นไปตามกฎอันเที่ยงธรรมแห่งจักรวาล ทำให้เกิดความรู้สึกใหม่ขึ้นมา นางจึงนำศพลูกไปฝังแล้วกลับไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ต่อมาก็ได้บรรลุพระอรหันตผล **พระพุทธองค์ทรงสร้างแรงจูงใจให้กับนางกิสาโคตมี เริ่มตั้งแต่สร้างกำลังใจเมื่อตรัสบอกนางว่ายามีแน่ และให้นางเข้าใจไปตามกระบวนการของประสบการณ์ที่นางพบเห็นเองอย่างแจ่มแจ้ง**

๓.๒.๑๒ **พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับพระนันทะ**[๓๕] คราวหนึ่ง พระนันทะซึ่งเป็นพระญาติสนิทของพระองค์ มีความกระสันอยากสึก เพราะหวลนึกถึงคำสั่งของคนรักที่สั่งไว้ตั้งแต่วันที่พระศาสนดาทรงพาออกบวชว่า "ขอพระลูกเจ้าพึงด่วนเสด็จกลับมา" เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงรับสั่งให้พระนันทะเข้าเฝ้า แล้วทรงพาไปดูนางอัปสร ๕๐๐ บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ผู้มีรูปร่างสวยสะคราญ เมื่อเทียบกับนางสากิยานีผู้เป็นคนรักในโลกมนุษย์แล้ว ก็สวยกว่าหลายร้อยเท่า พระนันทะได้หลงรักนางอัปสร พระพุทธองค์จึงทรงให้คำรับรองว่า ถ้าพระนันทะประพฤติพรหมจรรย์จะให้นางอัปสรเหล่านั้น พระนันทะก็ตกลง เมื่อข่าวนั้นแพร่สะพัดออกไปเพื่อนพระภิกษุพากันล้อเลียนพระนันทะว่า เป็นลูกจ้างรับจ้างประพฤติพรหมจรรย์ พระนันทะเกิดความละอายใจจึงหลีกไปปฏิบัติธรรมอยู่คนเดียว ในที่สุดก็ได้บรรลุพระอรหันตผล **พระพุทธองค์ทรงใช้ความอยากของพระนันทะเป็นสิ่งสร้างแรงจูงใจ โดยเสนอสิ่งที่ดีกว่าสวยกว่าให้เกิดความสนใจ ใช้สิ่งแวดล้อมและสภาวะจิตใจที่เกิดความละอายของพระนันทะเองเป็นสิ่งสร้างแรงจูงใจในลำดับต่อมา**

---

[๓๕] ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๙๐–๙๓.

ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างโดยสรุปมาเพียง ๑๒ เรื่องพอเป็นแนวทางจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์มีวิธีการหลากหลายวิธีในการดึงบุคคลต่างๆ เข้าหาธรรม ตั้งแต่ความศรัทธาในบุคลิกของพระองค์ คำตรัสที่กระตุกใจ ปฏิหาริย์ ๓ เรื่องที่ผู้ฟังรู้อยู่แล้ว ใช้ผู้นำในชุมชนนั้นๆ ใช้อุปนิสัยหรือความเคยชินของผู้ฟัง ใช้นิทานชาดก หรืออุปกรณ์ง่ายๆ และที่สำคัญคือ อนุปุพพิกถา ทำให้เห็นการสร้างแรงจูงใจแบบต่างๆ ของพระพุทธเจ้า ซึ่งยังมีพระสูตรต่างๆ อีกมากมายในพระไตรปิฎกที่แสดงให้เห็นพุทธวิธีการสอนของพระพุทธองค์ อันแสดงให้เห็นถึงพุทธคุณ คือปัญญาซึ่งทำให้สำเร็จพุทธภาวะ ความเป็นประโยชน์ตนและความถึงพร้อมด้วยประโยชน์ตน เป็นต้น และความกรุณา ซึ่งให้สำเร็จพุทธกิจ ความเป็นผู้เป็นที่พึ่งของโลก และการปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นเป็นต้น

๓.๓ ตัณหา ฉันทะ แรงจูงใจในพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าแรงจูงใจในการกระทำของมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้ ๑. ตัณหา ความพอใจ ชอบใจ ยินดี อยาก รักใคร่ ต้องการ ที่ไม่ดี ไม่เกื้อกูลเป็นอกุศล ๒. ฉันทะ ความพอใจ ชอบใจ ยินดี อยาก รักใคร่ ต้องการ ที่ดีงาม สบาย เกื้อกูลเป็นกุศล[๓๖]

๓.๓.๑ ตัณหา แปลว่า ความกระหาย ความทะยาน ความอยาก ความเสน่หา ความรน ความร่าน ความกระสับกระส่าย ความกระวนกระวาย ความไม่รู้อิ่ม[๓๗]ตามหลักปฏิจจสมุปบาท ตัณหาเกิดจากเวทนาเป็นปัจจัย โดยมีอวิชชาเป็นมูลราก กล่าวคือเมื่อบุคคลรับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่น่าชอบใจหรือไม่น่าชอบใจก็ตาม เช่น เห็นรูปสวยหรือน่าเกลียด ได้ยินเสียงไพเราะหรือหนวกหู เป็นต้น แล้วเกิดความรู้สึกสุขหรือทุกข์ หรือเฉยๆ ขึ้น ในเวลานั้นตัณหาก็จะเกิดขึ้นในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้ารู้สึกสุขก็ยินดี ชื่นชอบ คล้อยตามไป ติดใจใฝ่รัก อยากได้ ถ้ารู้สึกทุกข์ ก็ยินร้าย ขัดใจ ชิงชัง อยากเลี่ยงหนี หรืออยากให้สูญสิ้นไปเสีย ถ้ารู้สึกเฉยๆ ก็เพลินๆ เรื่อยเฉื่อยไป อาการอย่างนี้มันเป็นไปของมันได้เอง โดยไม่ต้องใช้ความคิด ไม่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจอะไรเลย ดังนั้นตัณหาอิงอาศัยเวทนาโดยมีอวิชชาเป็นตัวหนุน จึงร่านรนหันไปหาสิ่งที่จะให้เวทนาแก่มันได้ และสิ่งที่ตัณหาต้องการ ก็คือสิ่งใดก็ตามที่จะอำนวย

---

[๓๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**,พิมพ์ครั้งที่๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๘), หน้า ๔๙๐–๑๙๔, ๕๒๕–๕๒๘.

[๓๗] อป. อ. (บาลี) ๕๓, อิติ. อ. (บาลี) ๗๕/๒๕๙, สุตต. อ. (บาลี) ๑/๒๑.

เวทนาอันอร่อยซึ่งเวทนาชื่นชอบ สิ่งทั้งหลายที่อำนวยเวทนาได้เมื่อจัดรวมเข้าประเภทกันแล้ว ก็มีเพียง ๖ อย่าง เรียกว่าอารมณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ(สิ่งต้องกาย) และธรรมารมณ์ (เรื่องในใจ) เฉพาะอย่างยิ่ง อารมณ์จำพวกที่เด่นชัดกว่าเป็นรูปธรรม คือ ๕ อย่างแรก ซึ่งเรียกว่า กามคุณ ๕ (ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าใคร่น่าพอใจ) อารมณ์๖ โดยเฉพาะกามคุณ ๕[๓๘] นี้ เป็นสิ่งที่ตัณหาต้องการ คืออยากได้อยากเอา การเสวยเวทนาจากอารมณ์เช่นนี้ ได้สร้างเสริมความรู้สึกอย่างหนึ่งที่สั่งสมขึ้นด้วยความหลงผิด คือความรู้สึกว่า มีตัวตนหรืออัตตาผู้เสพเวทนา เมื่อเข้าใจอย่างนั้นแล้ว ก็ต้องมีความเห็นต่อเนื่องไปอีกว่า การที่จะได้เสพเสวยเวทนาอยู่เรื่อยไป ก็ต้องมีตัวตนผู้เสพเสวยที่เที่ยงแท้ถาวร คราวนี้ ความกระหายอยากในความมีอยู่เป็นอยู่เที่ยงแท้ถาวรของอัตตาก็เกิดมีขึ้นควบคู่ไปกับความเห็นว่ามีตัวตนที่คงอยู่เที่ยงแท้ถาวรได้ แต่เมื่อความเข้าใจเช่นนี้เป็นเพียงความเห็นที่ยึดถือเอาเอง และเมื่อความเห็นนั้นเอียงไปข้างหนึ่งแล้ว ก็ย่อมมีความเห็นอีกอย่างหนึ่งเอียงไปด้านตรงข้าม เกิดขึ้นมาซ้อนเป็นคู่แย้งกันว่า ตัวตนนั้นมีเพียงชั่วคราว แล้วก็ดับสิ้นพินาศขาดสูญไป ไม่คงอยู่เที่ยงแท้ถาวร ความเห็นหรือความยึดถือนี้กลับไปสัมพันธ์กันอีกกับการเสพเสวยเวทนา กล่าวคือ ความมีอยู่คงอยู่แห่งตัวตนนั้น จะมีความหมายก็เพราะได้เสพเสวยเวทนาที่ชื่นชอบใจ เมื่อใดได้เสพสม เมื่อนั้นความกระหายอยากในความเที่ยงแท้ถาวรของอัตตาก็ยิ่งได้รับการเสริมย้ำให้แรงกล้า แต่เมื่อไม่ได้เสพสม ความดำรงอยู่ของตัวตนก็ดูจะไร้ความหมาย เมื่ออาการที่ไม่ได้เสพสมนั้นเป็นไปอย่างรุนแรงก็ถึงกับเบื่อหน่ายเกลียดชังไม่ปรารถนาความดำรงอยู่แห่งตัวตนอยากให้ตัวตนพรากสูญสิ้นไปเสียจากภาวะเช่นนั้น ซึ่งเรียกว่าเป็นความกระหายอยากในความขาดสูญแห่งอัตตา เกิดเป็นตัณหาอีกชนิดหนึ่ง ตัณหาทุกอย่างมีศูนย์รวมมุ่งมาที่ตัวตนหรือเพื่ออัตตาทั้งสิ้น รวมความตัณหาแยกออกได้ ๓ อย่าง

๑. กามตัณหา ความกระหายอยากได้อารมณ์ที่น่าชอบใจมาเสพเสวยปรนเปรอตน หรือความทะยานอยากในกาม

๒. ภวตัณหา ความกระหายอยากในความถาวรมั่นคง มีอยู่คงอยู่ตลอดไป (รวมถึงใหญ่โตโดดเด่น) ของตนหรือความทะยานอยากในภพ

๓. วิภวตัณหา ความกระหายอยากในความดับสิ้นขาดสูญ (รวมทั้งพรากพ้น บั่นรอน) หรือความทะยานอยากในวิภพ

---

[๓๘] ที. ม. (บาลี) ๑๐/๒๙๗–๒๙๘/๓๔๓–๓๔๘, สํ. นิ. (บาลี) ๑๖/๒๕๘/๑๓๑, ขุ. ปฏิ (บาลี) ๓๑/๘๓/๕๗.

ตามกฎแห่งกระบวนธรรม ตัณหานำไปสู่การแสวงหา ปริเยสนา[๓๙] คือ ไปหา ไปเอา หรือรับเอา หรือหาทางอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะให้ได้สิ่งที่ต้องการนั้นมาเสพเสวย การแสวงหาไม่ใช่สิ่งเดียวกับการกระทำและอาจจะไม่เกี่ยวข้องหรือไม่ต้องใช้การกระทำเลยก็ได้

บทบาทและการทำหน้าที่ของตัณหาเหล่านี้ได้เป็นแรงจูงใจ เป็นตัวกำกับการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ของมนุษย์ผู้พะเน้าพะนอหล่อเลี้ยงมันไว้ และเทิดทูลให้มันเป็นผู้บังคับบัญชาที่ตนจงรักเชื่อฟัง พร้อมกันนั้น มันก็เป็นแหล่งก่อปมปัญหาให้แก่ชีวิตและสังคมของมนุษย์ เป็นที่มาของความหวัง ความหวาดกลัว ความระแวง ความเคียดแค้นชิงชัง ความมัวเมาลุ่มหลงและความทุกข์ความเดือดร้อนต่างๆ ผู้ที่จะสร้างแรงจูงใจควรศึกษาทำความเข้าใจและหาวิธีการจัดการกับตัณหาให้ถูกต้องในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องตัดทิ้ง คือเกิดตรงไหนดับตรงนั้น

๓.๓.๒ ฉันทะ หมายถึง กุศลธรรมฉันทะเรียกสั้นๆ ว่ากุศลฉันทะหรือธรรมฉันทะ แปลว่า ฉันทะในกุศล คือความพอใจ ความชอบ ความอยากในสิ่งที่ดีงาม กุศล แปลว่า ดีงาม ฉลาด เกื้อกูล คล่อง สบาย ไร้โรค เอื้อต่อสุขภาพ ได้แก่สิ่งที่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ สิ่งที่เป็นผลดีเกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น[๔๐] ส่วนธรรมฉันทะ แปลว่า ฉันทะในธรรม หรือความต้องการความจริงและสิ่งที่ดีงาม ต้องการทำให้สิ่งที่ดีงามเกิดมีขึ้น เป็นคุณประโยชน์สำเร็จผลเป็นจริงขึ้น ฉะนั้น ฉันทะจึงสัมพันธ์กับการกระทำคือการกระทำเพื่อให้รู้จริง และการกระทำเพื่อสร้างภาวะที่ดีงามหรือทำให้สิ่งดีงามเกิดมีขึ้น ด้วยเหตุนี้ตามกฎแห่งกระบวนธรรม ท่านจึงกล่าวว่า ฉันทะนำไปสู่อุตสาหะ[๔๑] คือทำให้เกิดการกระทำ (เทียบกับตัณหาซึ่งทำให้เกิดการแสวงหา) พร้อมกันนั้นท่านก็กล่าวถึงมูลฐานของฉันทะว่า มีโยนิโสมนสิการเป็นสมุฏฐาน[๔๒] หมายความว่า ฉันทะเกิดจากโยนิโสมนสิการ (การคิดแยบคายคิดถูกวิธี รู้จักคิด หรือคิดเป็น) ความข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ฉันทะอยู่ในกระบวนธรรมฝ่ายปัญญา ฉันทะตั้งต้นเมื่อเริ่มมีการใช้ปัญญา (เทียบกับตัณหาซึ่งอาศัยอวิชชาเป็นฐานก่อตัว) สรุปได้ดังนี้

ตัณหา มุ่งประสงค์เวทนา และจึงต้องการสิ่งสำหรับเอามาเสพเสวยเวทนา หรือสิ่งที่จะปรนปรือตัวตน ตัณหาอาศัยอวิชชาคอยหล่อเลี้ยงและให้โอกาส พัวพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับเรื่องตัวตน เอาอัตตาเป็นศูนย์กลาง และนำไปสู่ปริเยสนา หรือการแสวงหา

---

[๓๙] ที. ม. (บาลี) ๑๐/๕๙/๖๙, องฺ. นวก. (บาลี) ๒๓/๒๒๗/๔๑๓.

[๔๐] ปฏิสํ. อ. (บาลี) ๑๕๒, ๒๔๖, ที. อ. (บาลี) ๒/๓๒๕.

[๔๑] ม. ม. (บาลี) ๑๓/๒๓๘/๒๓๓, ๖๕๙/๖๐๖.

[๔๒] วิสุทธิ. ฏีกา. (บาลี) ๓/๑๑๐.

ฉันทะ มุ่งประสงค์อัตถะหรือตัวประโยชน์ และจึงต้องการความจริง สิ่งที่ดีงาม หรือภาวะที่ดีงาม ฉันทะก่อตัวขึ้นจากโยนิโสมนสิการ คือรู้จักคิดหรือคิดถูกวิธี คิดตามสภาวะและเหตุผล เป็นภาวะกลางๆ ของธรรมไม่ผูกพันกับอัตตา และนำไปสู่อุตสาหะหรือวิริยะ คือทำให้เกิดการกระทำ

ตัวอย่างพฤติกรรมเนื่องด้วยตัณหาและฉันทะ[๔๓] บางคนชอบเรียบร้อยและทำให้ตัวเองดูสะอาด เพราะอยากหรูหราบุคลิกดี แต่บางคนชอบเรียบร้อยและรักษาความสะอาดเพราะอยากให้ทุกอย่างเป็นไปด้วยดี อย่างแรกเป็นแรงจูงใจที่เกิดจากตัณหา ความอยากหรูหราอยากสะอาดเป็นเพียงเงื่อนไขให้ต้องเรียบร้อย จึงทำให้ฉาบฉวย ผิวเผิน เกินพอดี และอาจก่อปัญหาได้มากมาย ส่วนแรงจูงใจกรณีหลังได้แก่ธรรมฉันทะ

คนทำงานด้วยตัณหา คอยห่วงจะเอาชนะคน คนทำงานด้วยฉันทะ มุ่งแต่จะเอาชนะงาน คนทำงานด้วยตัณหา ทำฮือฮาใหญ่โตเมื่อเริ่มต้น พอหายโฉ่งฉ่างตื่นเต้น ก็ซบเซารามือหรือลักปิดลักเปิด คนทำงานด้วยฉันทะ ทำจริงจังยั่งยืนจนเสร็จ คนหนักในตัณหา เอาแต่สนุกสนานเฮฮาอยู่ไปวันๆ (กรณีนี้อาจมีปัจจัยซับซ้อน เช่น เอาความรู้แนววิปัสสนามาเป็นข้ออ้าง) คนหนักในฉันทะสามารถคิดการ ทำการเพื่อผลดีงามระยะยาว (กรณีนี้อาจมีปัจจัยซับซ้อน เช่นถ้ามีฉันทะมากเมื่อตัณหาเข้าเป็นปัจจัยหนุนก็อาจยิ่งวางแผนใหญ่โต) ตัณหามักง่าย ฉันทะไม่กลัวยาก

คนมีธรรมฉันทะ ใคร่รู้ข้อบกพร่องของตนและกิจของตน ยินดีปรีดาที่ได้รับรู้รับฟังเพราะได้เครื่องชี้ช่องทางที่จะปรับปรุงตนให้สมบรูณ์ยิ่งขึ้น อย่างน้อยก็ได้แง่ที่จะตรวจตราให้มั่นใจในความสมบรูณ์นั้น ส่วนคนหนักในตัณหา มัวห่วงความยิ่งใหญ่ของภาพตัวตน จึงคอยรับแต่ความกระทบกระเทือนบีบคั้น และวุ่นวายกับการปกป้องตัวตนนั้นเสีย ไม่ได้รับประโยชน์จากคำตำนิวิจารณ์

ตัณหาทำให้มักง่ายในวิธีการ ตนจะได้สำเร็จไม่ว่าด้วยวิธีชั่วร้ายไร้ธรรมอย่างไร เอาทั้งนั้น ส่วยคนมีธรรมฉันทะ นอกจากต้องฉลาดในวิธีการแล้ว ยังต้องให้วิธีการนั้นชอบธรรมด้วยการใช้ธรรมฉันทะจึงต้องการสติปัญญาความสามารถเหนือกว่าปกติ

ผู้มีธรรมฉันทะพึงระวังทางผิดพลาดที่สำคัญ ๒ ทาง คือ ๑. ปล่อยให้ตัณหาเข้ามาแทรก สวมรับหรือชิงเอาบทบาทไปทำหน้าที่แทนฉันทะ เช่น แก้ไขอะไรไม่สำเร็จแล้วเสียใจว่าตน

---

[๔๓] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**,พิมพ์ครั้งที่๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๘), หน้า ๕๒๘.

ไม่เก่ง (ตัวอย่างนี้อ่อนไม่เลวร้าย) ๒. ขาดความรู้หรือไม่แสวงหาปัญญา ผู้รักธรรมต้องรู้แน่ชัดว่าอะไรเป็นธรรม มิฉะนั้นอาจทำการผิดพลาดได้ ความรักธรรมและความรู้ธรรมต้องมาด้วยกัน จึงจะทำความจริง ความถูกต้องดีงามที่ประสงค์ให้สำเร็จได้ ข้อนี้ช่วยเน้นหลักการใหญ่ของพุทธธรรมที่ถือปัญญาเป็นองค์ธรรมหลักในมรรคาแห่งการพัฒนาชีวิต

สรุปในการสร้างแรงจูงใจ ผู้สร้างแรงจูงใจต้องเข้าใจเรื่องตัณหาและฉันทะให้ถูกต้อง สิ่งที่ต้องพยายามทำให้ลดน้อยลงหรือหมดไปทั้งตัวผู้สอนและผู้เรียนคือแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการแสวงหาที่ไม่ต้องใช้การกระทำหรือไม่ใช้การกระทำ(ตัณหา) สิ่งที่ต้องสร้างให้เกิดขึ้น และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ คือ อุสาหะหรือวิริยะทำให้เกิดการกระทำ(ธรรมฉันทะ)

๓.๔ อนุปุพพิกถาธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สร้างแรงจูงใจ

คำว่าอนุปุพพิกถา แปลว่า เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อฟอกอัธยาศัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นชั้นๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ ๔ มี ๕ คือ ๑. ทานกถา พรรณนาทาน ๒. สีลกถา พรรณนาศีล ๓. สัคคกถา พรรณนาสวรรค์ คือ ความสุขที่พรั่งพร้อมด้วยกาม ๔. กามาทีนวกถา พรรณนาโทษของกาม ๕. เนขัมมานิสังสกถาพรรณนาอานิสงส์แห่งการออกจากกาม[๔๔]

๓.๔.๑ รูปแบบการแสดงอนุปุพพิกถา[๔๕] อนุปุพพิกถาเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสร้างแรงจูงใจกับฆราวาสที่ยังไม่รู้ธรรมมาก่อน โดยมีเป้าหมายแตกต่างกันตามอุปนิสัยวาสนาบารมีของผู้ฟัง คือ

๑. แสดงอนุปุพพิกถาเพื่อปรับจิตของผู้ฟังให้เป็นจิตที่ปราศจากนิวรณ์ เพื่อเตรียมพร้อมรับฟังอริยสัจ ๔ เหมาะสำหรับผู้ฟังที่มีอินทรีย์อ่อน (ไม่พร้อมบรรลุธรรมทันที)

๒. แสดงอนุปุพพิกถาเพื่อให้ผู้ฟังบรรลุธรรมทันที (มิได้แสดงอริยสัจ ๔) เหมาะสำหรับผู้มีอินทรีย์แก่กล้า (พร้อมบรรลุธรรมในทันที)

---

[๔๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**,พิมพ์ครั้งที่๑๑ (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๖), หน้า ๓๑๔.

[๔๕] อภิชาต พรสี่, “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุปุพพิกถาในสังคมไทยปัจจุบัน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๙–๑๔๒.

๓. แสดงอนุปุพพิกถาเพื่อให้ผู้ฟังเห็นโทษของกามคุณและคิดอยากออกบวช แล้วบำเพ็ญเพียรปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จนบรรลุธรรม

ขั้นตอนที่พระพุทธเจ้าก่อนแสดงอนุปุพพิกถาประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ

๑. ตรวจความพร้อมของผู้รับฟัง

๒. แก้ไขปัญหา (สร้างแรงจูงใจ สร้างศรัทธา)

๓. ตรวจสอบศรัทธา

๔. แสดงอนุปุพพิกถา

๓.๔.๒ วิธีการแสดงอนุปุพพิกถา วิธีแสดงอนุปุพพิกถา เป็นวิธีเทศนาแบบอนุศาสนีปาฏิหาริย์ คือ สั่งสอนให้เข้าใจเรื่องต่างๆ ตามความเป็นจริง ในบ้างครั้งพระพุทธองค์จะทรงใช้ปาฏิหาริย์ ๓ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างพร้อมกัน เพื่อสร้างแรงจูงใจเตรียมความพร้อมสร้างศรัทธาโน้มน้าวใจให้สนใจ พร้อมที่จะรับฟังธรรมจากพระพุทธองค์

ข้อธรรมในอนุปุพพิกถาที่ได้แสดงโดยพระอรรถกถาจารย์[๙๖] มีการอธิบายดังนี้

๑. ทานกถา จะใช้คำอธิบายที่หลากหลาย เช่น คำอธิบายทานโดยตรง, คำอธิบายทานที่เข้าใจง่าย, คำอธิบายทานโดยอุปมาเปรียบเทียบ, คำอธิบายทานบารมี, และทานเพื่อศีล

๒. สีลกถา จะใช้คำอธิบายที่หลากหลาย เช่น คำอธิบายศีลโดยตรง, คำอธิบายศีลที่เข้าใจโดยง่าย, พุทธพจน์สรุปศีล, คำอธิบายศีลอุปมาเปรียบเทียบ,คำอธิบายศีลบารมี, คำอธิบายศีลเพื่อสวรรค์

๓. สัคคกถา มีเนื้อหากล่าวถึงความสุขในสวรรค์, สาเหตุที่ได้อยู่ในสวรรค์, และสวรรค์ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน

๔. กามาทีนวกถา มีเนื้อหากล่าวถึงโทษของกามทั้งหลาย เช่น กามทั้งหลายมีความอร่อยน้อยมีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก

๕. เนกขัมมานิสังสกถา เป็นการกล่าวถึงเรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม ประกอบด้วยคุณของการบรรพชา และคุณในฌาน

---

[๙๖] ม. ม. อ. (บาลี) ๒/๖๙/๖๘–๗๐.

รูปแบบวิธีการแสดงอนุปุพพิกถามี ๓ วิธี คือ

๑. อนุปุพพิกถาแสดงตามลำดับครบทั้ง ๕ เรื่อง ประกอบด้วย ทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามาทีนวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา

๒. อนุปุพพิกถาแสดงไม่ครบทั้ง ๕ เรื่อง เช่นแสดงเฉพาะกามาทีนวกถาทำให้ผู้ฟังเกิดสลดเห็นโทษภัยของกาม จนคิดหาทางออกจากกาม

๓. อนุปุพพิกถาแสดงไม่ตามลำดับก่อนหลัง คือเริ่มแสดงกามาทีนวกถาเป็นประธาน แล้วตามด้วยหัวข้อธรรมอื่น เหมาะกับบุคคลที่เป็นพ่อค้า คหบดี เศรษฐี หากเป็นบุคคลที่มีอัธยาศัยชอบให้ทาน พระพุทธองค์ก็จะทรงแสดงทานกถาเป็นประธาน หากเป็นบุคคลคิดทำร้ายเบียดเบียน พระพุทธองค์ก็จะทรงแสดงเรื่องสีลกถาเป็นประธาน หากเป็นบุคคลที่ชอบเสพกามจะทรงแสดงสัคคกถาเป็นประธาน และหากเป็นบุคคลที่เริ่มเบื่อหน่ายในกามคุณแล้วพระองค์จะแสดงเนกขัมมานิสังสกถาเป็นประธาน

๓.๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคในการแสดงอนุปุพพิกถา มีองค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ ๑. อุปสรรคในด้นผู้แสดง ๒. อุปสรรคในด้านเนื้อหาธรรม ๓. อุปสรรคในด้านผู้ฟัง สรุปได้ดังนี้

๑. อุปสรรคในด้านผู้แสดง สำหรับผู้แสดงคือพระพุทธเจ้านั้นพระพุทธองค์อยู่ในฐานะของผู้ไม่มีปัญหา และอุปสรรคในการแสดงธรรมเนื่องจากทรงมีองค์ประกอบทั้งด้านจิตภาพและกายภาพ ส่วนผู้แสดงที่เป็นพระสาวกนั้น มีทั้งที่บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วและบรรลุธรรมขั้นอื่นๆ หรือยังไม่บรรลุธรรมเลย อุปสรรคในการแสดงธรรมย่อมมีความแตกต่างกันไปโดยลำดับ ในปัจจุบันผู้แสดงมีทั้งเป็นพระสงฆ์และฆราวาส ซึ่งมีวิธีการแสดงที่แตกต่างกันไปตามความรู้ของตนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ยังไม่บรรลุธรรม การสอนจึงอาจผิดเพี้ยนไปจากความจริง

๒. อุปสรรคในด้านเนื้อหา เนื้อหาอนุปุพพิกถาตามคัมภีร์พระไตรปิฎกแสดงไว้โดยย่อ[๔๗] แต่คัมภีร์ชั้นอรรถกถาแสดงอนุปุพพิกถาไว้โดยพิสดาร[๔๘] โดยรวมแล้วมีเนื้อหาเรียงตามลำดับข้อธรรมทั้ง ๕ กล่าวคือ ทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามทีนวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา เนื้อหาเหล่านี้มิได้ประสงค์ให้ผู้ฟังบรรลุธรรมทันที แต่เป็นการสร้างแรงจูงใจปรับสภาพจิต เตรียมความพร้อมรับฟังอริยสัจ ๔ การแสดงอนุปุพพิกถาของพระพุทธองค์มีทั้ง แสดงเนื้อหาครบทั้ง ๕ เรื่องก็มี แสดงเนื้อหาไม่ครบทั้ง ๕ เรื่องก็มี แสดงเนื้อหาแล้วผู้ฟังไม่สามารถบรรลุธรรมก็มี แสดงเนื้อหาแล้วผู้ฟังบรรลุธรรมทันทีก็มี โดยรวมแล้วเนื้อหาอนุปุพพิกถาไม่ว่าเนื้อหาประการใดก็ตามผู้

---

[๔๗] วินย. มหา. (ไทย) ๔/๒๖–๕๖/๓๒–๖๘, ขุ. ธ. อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๙๕, ขุ. ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๓.

[๔๘] ดูรายละเอียดใน ขุ. ม. (ไทย) ๒๙/๗-๑๔/๒๘–๗๓.

ที่ได้ฟังอนุปุพพิกถาจากพระพุทธองค์จะมีจิตที่ปราศจากนิวรณ์เมื่อได้ฟังอริยสัจจ์จึงสำเร็จเป็นอริยบุคคล อุปสรรคด้านเนื้อหาในสมัยยุคพุทธกาลจึงไม่มี

๓. อุปสรรคในด้านผู้ฟังธรรม ในสมัยพุทธกาล ผู้ฟังจะมีอุปสรรคในช่วงแรกเท่านั้น เช่น ไม่ศรัทธาเลื่อมใส ไม่สนใจ เบื่อหน่ายชีวิต ยังเชื่อลัทธิเดิมของตนอยู่ เป็นต้น[๔๙] เมื่อพระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาแล้ว บุคคลนั้นจะสามารถฟังธรรมจนบรรลุธรรมได้ มองภาพโดยรวมแล้วถือว่าผู้ฟังยุคพุทธกาลไม่มีปัญหา เพราะได้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลเกือบทุกคน สามารถแบ่งประเภทบุคคลผู้ฟังอนุปุพพิกถา ๒ ประเภท คือ (๑) ประเภทที่ฟังอนุปุพพิกถาแล้วไม่บรรลุทันที จะบรรลุก็ต่อเมื่อจบอริยสัจ ๔ หรือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานก่อน มีทั้งไม่สามารถเป็นพระอรหันต์บวชแล้วเป็นพระอรหันต์ เป็นพระอรหันต์แล้วบวช เป็นพระโสดาบันแล้วบวชและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ไม่ได้เป็นโสดาบันแต่เห็นโทษการครองเรือน แล้วบวชจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ (๒) ประเภทฟังอนุปุพพิกถาแล้วบรรลุทันที โดยไม่ได้ฟังอริยสัจ ๔ หรือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน บุคคลเช่นนี้เป็นผู้ที่สะสมวาสนาบารมีมาเต็มที่แล้ว เพียงได้ฟังอนุปุพพิกถาจากพระพุทธองค์ก็สำเร็จมรรคผลโดยง่าย เช่น พระเจ้ามหากัปปินะและพระนางอโนชาเทวีพร้อมด้วยบริวาร[๕๐] เมื่อได้ฟังอนุปุพพิกถาแล้วบรรลุเป็นพระโสดาบัน พระเจ้าสุนันทจักรพรรดิ์พร้อมทั้งอนุราชกุมารพร้อมทั้งบริษัท, อานันทกุมารพร้อมทั้งบริษัท ๙๐ โกฏิ[๕๑] เมื่อได้ฟังอนุปุพพิกถาแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์

สรุปการแสดงธรรมของพระพุทธองค์ที่ประสบผลสำเร็จ มีผู้ฟังได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นจำนวนมาก องค์ประกอบที่มีความสำคัญที่สุด คือ ผู้แสดงธรรม เพราะพระพุทธองค์ทรงมีคุณสมบัติรู้อัธยาศัยวาสนาบารมีของสรรพสัตว์ จึงเลือกที่จะแสดงธรรมกับบุคคลที่มีความพร้อมที่จะบรรลุธรรม เมื่อทรงเลือกบุคคลได้แล้ว ด้วยคุณสมบัติกำหนดรู้ใจของผู้อื่น จึงทรงรู้ว่าบุคคลนั้นยังมีปัญหาอุปสรรคอยู่ เช่น ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา จึงทรงปรับจิตใจให้เขาเลื่อมใสศรัทธาก่อน โดยแสดงปาฏิหาริย์ ๓ คือ (๑) อิทธิปาฏิหาริย์ (๒) อาเทสนาปาฏิหาริย์ (๓) อนุศาสนีปาฏิหาริย์ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง ๓ อย่างพร้อมกัน เมื่อเขามีศรัทธาสนใจอยากจะฟังธรรมแล้ว จึงแสดงเนื้อหาธรรมในอนุปุพพิกถาที่เหมาะสมกับบุคคลผู้นั้นทำให้มีจิตใจพร้อมรับธรรมขั้นสูง พระพุทธองค์จึงประกาศอริยสัจ ๔ เพื่อให้บรรลุธรรมต่อไป.

---

[๔๙] วินย. มหา. (ไทย) ๔/๒๔–๘๗/๒๐–๑๗๒.

[๕๐] ขุ. ธ. อ. (ไทย) ๑/๒/๓๑๐, ขุ. ธ. อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๓๑๔.

[๕๑] ขุ. ชา. เอกฺก. อ. (ไทย) ๓/๑/๕๑, ขุ. อป. อ. (ไทย) ๘/๑/๖๙.

๓.๕ วิธีการใช้วาจาเพื่อการจูงใจในพุทธวิธีการสอน

พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบการใช้วาจาทั้งหมดในพระไตรปิฎกในรูปแบบนวังสัตถุศาสน์ การใช้วาจาของพระพุทธองค์จึงมีความชัดเจน เนื้อหาดี สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ทุกฝ่าย การใช้วาจาที่สร้างสรรค์นั้น เป็นจุดเริ่มต้นแห่งความสุขความเจริญของครอบครัว ซึ่งสามารถส่งผลในทางเดียวกันต่อสังคมและประเทศชาติ นับเป็นสังคมแห่งอารยะ สังคมที่มีแต่กุศลประโยชน์[๕๒] ดังพุทธพจน์ที่ว่า "คำพูดที่มีประโยชน์คำเดียว คนฟังแล้วสงบระงับได้ ย่อมดีกว่าคำพูดที่ไร้ประโยชน์ตั้งพันคำ"[๕๓] ลักษณะคำตรัสของพระพุทธองค์ในพระสูตรที่พอรวบรวมได้มีดังนี้

ในอภัยราชกุมารสูตร ได้กล่าวถึงเกณฑ์ในการตรัสวาจาของพระพุทธเจ้า โดยพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับอภัยราชกุมารดังนี้

ราชกุมาร ตถาคตรู้วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ไม่ประกอบด้วยประโยชน์และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่ จริงแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าว

วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น คถาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น คถาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าว ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในหมู่สัตว์ทั้งหลาย [๕๔]

---

[๕๒] ธนัชกร กีรติเสถียร, "ศึกษาการใช้วาจาสร้างสรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๙.

[๕๓] ขุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐๐/๖๑.

[๕๔] ม. ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗–๘๘.

ในมธุปิณฑิกสูตร ทัณฑปาณิศากยะ ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าพระองค์มีปกติกล่างอย่างไร บอกอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

“ผู้มีอายุ บุคคลมีปกติกล่าวอย่างใดจึงไม่โต้เถียงกับใครๆ ในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์แล้ว ดำรงอยู่ในโลก... เรามีปกติกล่าวอย่างนั้น บอกอย่างนั้นโดยประการนั้น”[๕๕] “ถ้อยคำที่โต้เถียงกันก่อให้เกิดทุกข์ และการทำร้ายโต้ตอบกันจะมาถึง”[๕๖]

ในมหาสุญญตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องที่ไม่ควรสนทนาและเรื่องที่ควรสนทนากันอย่างมีสติสัมปชัญญะ เพื่อทำให้จิตสงบระงับไม่เกิดความฟุ้งซ่านดังนี้

> เราจักไม่พูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมือง เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้าหาญเรื่องตรอก เรื่องท่าน้ำ เรื่องคนที่ล่วงลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม ซึ่งเป็นของเลวทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นปุถุชน ไม่ใช่ของอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.... เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมักน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความไม่คลุกคลี เรื่อการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติเรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ[๕๗]

ในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต โยธาชีววรรค พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับวัสการพราหมณ์ ถึงสิ่งที่ควรกล่าวหรือไม่นั้น มิได้ขึ้นอยู่กับการรับรู้ความจริงทาง ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่ขึ้นอยู่กับว่า เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่รู้เห็นนั้นแล้ว อกุศลธรรมเสื่อมลง และกุศลธรรมเจริญขึ้นหรือไม่ ดังนี้

> พราหมณ์ เราไม่กล่าวว่า “ทุกสิ่งที่ได้เห็นเป็นสิ่งที่ควรกล่าว” และไม่กล่าวว่า “ทุกสิ่งที่ได้เห็นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกล่าว” เราไม่กล่าวว่า “ทุกสิ่งที่ได้ฟังเป็นสิ่งที่

---

[๕๕] ม. มู. (ไทย) ๑๒/๑๙๙/๒๐๙.

[๕๖] ขุ. ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๓๓/๗๓.

[๕๗] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๘๙/๒๒๖.

ควรกล่าว” และเราไม่กล่าวว่า “ทุกสิ่งที่ได้ฟังเป็นสิ่งที่ไม่ควรกล่าว” เราไม่กล่าวว่า “ทุกสิ่งที่ได้ทราบเป็นสิ่งที่ควรกล่าว” และไม่กล่าวว่า “ทุกสิ่งที่ได้ทราบเป็นสิ่งที่ไม่ควรกล่าว” เราไม่กล่าวว่า “ทุกสิ่งที่รู้แจ้งเป็นสิ่งที่ควรกล่าว” และไม่กล่าวว่า “ทุกสิ่งที่รู้แจ้งเป็นสิ่งที่ไม่ควรกล่าว”

เมื่อบุคคลกล่าวถึงสิ่งใดที่ได้ฟัง...สิ่งใดที่ได้ทราบ...สิ่งใดที่รู้แจ้ง อกุศลธรรมเจริญขึ้นกุศลธรรมเสื่อมไป เรากล่าวว่า...”สิ่งที่ได้ฟัง...สิ่งที่ได้ทราบ...สิ่งที่รู้แจ้งเช่นนี้ เป็นสิ่งไม่ควรกล่าว” แต่เมื่อบุคคลกล่าวถึงสิ่งใดที่ได้ฟัง...สิ่งใดที่ได้ทราบ...สิ่งใดที่รู้แจ้ง อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญขึ้น เรากล่าวว่า “สิ่งที่ได้ฟัง...สิ่งที่ได้ทราบ...สิ่งที่รู้แจ้งเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ควรกล่าว[๕๘]

เรื่องหลักการปฏิบัติและการใช้วาจาของพระพุทธเจ้านั้น ในมหาโควินทสูตร ท้าวสักกะได้กล่าวยืนยันกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์และสนังกุมารพรหมว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงปกติตรัสอย่างไรก็ทรงทำอย่างนั้น ทรงมีปกติทำอย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น จึงชื่อว่าเป็นผู้ทรงมีปกติตรัสอย่างไรก็ทรงทำอย่างนั้น ทรงมีปกติทำอย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ ผู้ทรงปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม อย่างนี้ในอดีตเลย ถึงในบัดนี้เราก็ไม่เห็น (ใครอื่น) นอกจากพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น[๕๙]

พระพุทธเจ้านั้นมีปกติกล่าววาจาสร้างสรรค์ที่เป็นความจริงประกอบด้วยกุศประโยชน์เท่านั้น พระองค์มองว่า “สัจจะเท่านั้นเป็นรสที่ดีกว่ารสทั้งหลาย”[๖๐] แต่การพูดความจริงนั้น ก็ต้องใช้ความระมัดระวังว่า พูดไปแล้วเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ กุศลธรรมเจริญขึ้น อกุศลธรรมเสื่อมลงหรือไม่ ถึงกระนั้นแม้จะเป็นประโยชน์ พระองค์ก็ยังรู้กาล รู้เวลา กล่าวคือทรงรู้จักเลือกเวลาที่เหมาะสมในการพูดแต่ละครั้ง.

๓.๕.๑.วิภัชวาท[๖๑] วิภัชวาท นั้นเป็นการพูดหรือคิดอย่างมีเงื่อนไข มองหลายแง่ไม่มองอะไรแง่เดียว แล้วตีขลุมไปหมด เพราะความเป็นจริงแล้ว ในโลกีย์วิสัยนี้เกือบจะไม่มีอะไรที่

---

[๕๘] องฺ. จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๘๓/๒๖๐.

[๕๙] ที. ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๖,๓๐๒/๒๓๑,๒๓๗.

[๖๐] ขุ. สุ. (ไทย) ๒๕/๑๘๔/๕๔๓.

[๖๑] วศิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๖๓–๖๙.

เป็นจริงอย่างไม่มีเงื่อนไข ในเงื่อนไขหนึ่ง เป็นอย่างหนึ่ง ตัดสินได้อย่างหนึ่ง พอเปลี่ยนเงื่อนไขก็เป็นเสียอีกอย่างหนึ่ง ต้องตัดสินอีกอย่างหนึ่ง จึงต้องมองความจริงหลายแง่ เช่นเด็กคนหนึ่งหนีโรงเรียนกลับบ้าน มองในแง่ขาดเรียนครูอาจตัดสินใจว่า เด็กคนนี้ไม่ดี ไม่เอาใจใส่ต่อการเรียน แต่ปรากฏว่าแม่ของเขาป่วยเป็นอัมพาต เด็กต้องกลับมาช่วยเหลือแม่ ป้อนข้าวเช็ดตัวให้แม่ พอเห็นแง่นี้เข้า ทุกคนก็ต้องตัดสินใจว่าเด็กเป็นคนดี มีความกตัญญูเสียสละ เป็นต้น ยังมีเรื่องอื่นๆ อีกมากในสังคมซึ่งเรามักมองในแง่เดียวแล้งตัดสินไปแง่เดียว อาจผิดพลาดได้มาก

พระพุทธองค์ทรงเรียกพระองค์ว่า วิภัชชวาที แปลว่า “ผู้กล่าวจำแนก” “ผู้แยกแยะพูด” เป็นคุณบทคือคำแสดงคุณลักษณะอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า หมายความว่า ทรงแสดงธรรมแยกแยะแจกแจงออกไปให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากส่วนประกอบย่อยๆ มาประชุมกันเข้าอย่างไร เช่น แยกแยะกระจายนามรูปออกเป็นขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ เป็นต้น สิ่งทั้งหลายมีด้านที่เป็นคุณและด้านที่เป็นโทษอย่างไร เรื่องนั้นๆ มีข้อจริงเท็จอะไรบ้าง การกระทำนั้นๆ มีแง่ถูกแง่ผิด แง่ดีแง่ไม่ดีประการใด เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งนั้นเรื่องนั้นชัดเจน มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง ไม่มองอย่างตีคลุมหรือเห็นแต่ด้านเดียวแล้วยึดติดในทิฏฐิต่างๆ อันทำให้ไม่เข้าใจความจริงแท้ตามสภาวะ[๖๒]

สรุปด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ การใช้วาจาของพระพุทธเจ้าจึงมีพลังมากมายมหาศาล การใช้วาจาของพระพุทธองค์แต่ละครั้งจึงสำเร็จสมประสงค์ และเกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังและสังคมในสมัยพุทธกาลอย่างกว้างใหญ่ไพศาล มีผลมาจนกระทั่งจวบจนปัจจุบันนี้

๓.๖ องค์ประกอบที่พระพุทธเจ้าทรงสร้างแรงจูงใจจนประสบความสำเร็จ

พระพุทธเจ้ามีคุณสมบัติที่ช่วยให้การสร้างแรงจูงใจประสบความสำเร็จ ตามแนวพระพุทธคุณ ๓ ประการ คือ

๓.๖.๑ บุคลิกภาพ พระพุทธเจ้าทรงมีพระลักษณะทั้งดานความสง่างามแห่งพระวรกายพระสุรเสียงที่โน้มนำจิตใจ และพระบุคลิกลักษณะอันควรแก่การศรัทธาประสาทะทุกประการ เช่น

๑) ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ และตรัสพระวาจาสุภาพสละสลวย อย่างคำชมของจังกีพราหมณ์ที่ว่า “พระสมณโคดม มีพระวาจาไพเราะ รู้จักตรัสถ้อยคำได้งดงาม มีพระ

---

[๖๒] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**,พิมพ์ครั้งที่๑๑ (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๖), หน้า ๒๓๓.

วาจาสุภาพ สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดแจ้ง”[๖๓] และคำของอุตรมาณพที่ว่า” พระสุรเสียงที่เปล่งก้องจากพระโอษฐ์นั้นประกอบด้วยคุณลักษณะ ๘ ประการ คือ แจ่มใส ๑ ชัดเจน ๑ นุ่มนวล ๑ ชวนฟัง ๑ กลมกล่อม ๑ ไม่พร่า ๑ ซึ้ง ๑ กังวาน ๑“[๖๔]

๒) ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ประการ มีพระวรกายสง่างาม ดังจังกีพราหมณ์ที่ชมพระองค์ว่า “พระสมณโคดม มีพระรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก พระวรรณะและพระสรีระดุจดังพรหม น่าดูชมนักหนา

๓) ทรงมีพระอากัปกิริยามารยาททุกอย่างที่งดงามน่าเลื่อมใส เริ่มแต่สมบัติผู้ดีและมารยาทอันเป็นที่ยอมรับของสังคม ตลอดจนพระบุคลิกลักษณะที่เป็นเสน่ห์ทุกประการ พร้อมไปด้วยความองอาจ ความสง่างาม ความสงบเยือกเย็น การแสดงธรรมของพระองค์ นอกจากแจ่มแจ้งด้วยสัจธรรมแล้ว ยังก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินสุขใจ ชวนให้อยากฟังอยากใกล้ชิดพระองค์อยู่ไม่วายอย่างคำชมของบุคคลต่างๆ เช่น

> “นี่ท่านปิงคิยานี มองเห็นสารประโยชน์อันใด จึงเลื่อมใสพระสมณโคดมถึงเพียงนี้”
>
> “ท่านผู้เจริญ เปรียบเหมือนบุรุษผู้อิ่มในรสอันเลิศแล้ว ย่อมไม่ปรารถนารสอื่นๆ ที่เลวฉันใด บุคคลฟังธรรมของพระสมณโคดมพระองค์นั้น โดยลักษณะใดๆ จะโดยสุตตะโดยเคยยะ โดยไวยากรณ์ หรือโดยอัพภูตธรรมก็ดี ย่อมไม่ปรารถนาวาทะของสมณะเป็นอันมากเหล่าอื่นโดยลักษณะนั้นๆ เลยฉันนั้น เปรียบเหมือนบุรุษผู้หิวและอ่อนเพลีย มาได้รวงน้ำผึ้ง ก็ลิ้มรส ย่อมได้รสแท้แสนชุ่มชื่น ฉันใด บุคคลฟังธรรมของท่านพระโคดมพระองค์นั้น...ย่อมได้รับความดีใจ ปลาบปลื้มใจ ฉันนั้น
>
> เปรียบเหมือนบุรุษ ได้ไม้จันทน์ เป็นจันทน์เหลืองหรือจันทน์แดง จะสูดกลิ่นตรงที่ใด ราก ลำต้น หรือยอด กลิ่นหอมสนิทเป็นกลิ่นแท้ ฉันใด บุคคลฟังธรรมของพระโคดมพระองค์นั้น...ก็ย่อมปราโมทย์ ได้ความโสมนัส ฉันนั้น
>
> เปรียบเหมือนบุรุษอาพาธ เจ็บปวด เป็นไข้หนักนายแพทย์ผู้ฉลาดพึงบำบัดอาพาธเขาได้ฉับไว ฉันใด บุคคลฟังธรรมของท่านพระโคดมพระองค์นั้น

---

[๖๓] ม. ม. (บาลี) ๑๓/๖๕๐.

[๖๔] ม. ม. (บาลี) ๑๓/๕๘๙, ที. ม. (บาลี) ๑๐/๑๙๘,๒๑๘.

แล้ว.......ความโศกเศร้า ปริเทวนาการ ความทุกข์โทมนัส และความคับแค้นใจของเขาย่อมหมดไป ฉันนั้น

เปรียบเหมือน สระใหญ่มีน้ำใส เย็น จืดสนิท น่าเจริญใจ มีท่าราบเรียบน่ารื่นรมย์ บุรุษผู้ร้อนด้วยแสงแดด ถูกแดดแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิวกระหาย เดินมาถึง เขาลงไปอาบ ดื่ม ในสระน้ำนั้น พึงระงับความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อย และความเร่าร้อนทั้งปวงได้ ฉันใด บุคคลฟังธรรมของท่านพระโคดมพระองค์นั้นแล้ง...ความกระวนกระวายความเหน็ดเหนื่อยและความเร่าร้อนของเขาก็ย่อมระงับไปได้หมดสิ้น ฉันนั้น[๖๕]

“ชนทั้งหลายที่ท่านพระโคดม ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้งให้สมาทาน ให้อาจหาญให้ร่าเริงด้วยธรรมมีกถาแล้ว เมื่อลุกไปจากที่นั่งก็ยังเหลียวหลังกลับมามอง ด้วยไม่อยากจะละจากไป”[๖๖]

สรุปบุคลิกภาพของพระพุทธองค์ทรงดีพร้อมสูงสุดทุกอย่างที่มนุษย์พึงมีได้ ทำให้สร้างศรัทธากับผู้พบเมื่อได้เห็นพระวรกายสง่างามของพระองค์เห็นพระอากัปกิริยางดงามฟังสุรเสียงอันไพเราะจนบรรลุจุดประสงค์ทุกครั้ง

๓.๖.๒ คุณธรรม แสดงตามแนวพุทธคุณ ๓ คือ

ก. พระปัญญาคุณ ของยกมาแสดง ๒ อย่าง คือ ทศพลญาณ และปฏิสัมภิทา

๑) ทศพลญาณ[๖๗] คือ พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคตที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาท ประกาศพระศาสนาได้มั่นคง

๑.๑ ฐานาฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะ และอฐานะ คือหยั่งรู้กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับขอบเขต และขีดขั้นของสิ่งทั้งหลายว่าอะไรเป็นไปได้ และอะไรเป็นไปได้แค่ไหนเพียงไร โดเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมที่เกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคลซึ่งจะได้รับผลกรรมที่ดีและชั่วต่างๆ กัน

---

[๖๕] องฺ. ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๑๙๔.

[๖๖] ม. ม. (บาลี) ๑๓/๕๘๙.

[๖๗] ม. มู. (บาลี) ๑๒/๑๖๖, องฺ. ทสก. (บาลี) ๒๔/๒๑, อภิ. วิ. (บาลี) ๓๕/๘๓๙–๘๔๘, วิภงฺค. อ. (บาลี) ๕๒๐,๕๕๐–๖๐๗.

๑.๒ กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อนระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่วที่สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มองเห็นรายละเอียดและความสัมพันธ์ภายในกระบวนการการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน

๑.๓ สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง (คือสู่สุคติทุคติหรือพ้นจากคติ) หรือปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่อรรถประโยชน์ทั้งปวง (จะเป็นทิฏฐธัมมิกัตถะ หรือสัมปรายิกัตถะ หรือปรมัตถะก็ตาม) รู้ว่าเมื่อต้องการเข้าสู่จุดหมายใด จะต้องทำอะไรบ้าง มีรายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร

๑.๔ นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ เป็นอเนก รู้สภาวะของธรรมชาติทั้งฝ่ายอุปาทินนกสังขาร และอนุปาทินนกสังขาร เช่น เรื่องชีวิต ก็ทราบองค์ประกอบต่างๆ สภาวะขององค์ประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งหน้าที่ของมัน เช่นการปฏิบัติหน้าที่ของขันธ์ อายตนะและธาตุต่างๆ ในกระบวนการรับรู้เป็นต้น

๑.๕ นานาธิมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้อธิมุติ (คือรู้อัธยาศัยความโน้มเอียง แนวความสนใจ ฯลฯ) ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ กัน

๑.๖ อินทริยปโรปริยัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์ขอสัตว์ทั้งหลาย รู้ว่าสัตว์นั้นๆ มีแนวความคิด ความรู้ ความเข้าใจ แค่ไหนเพียงใด มีกิเลสมากกิเลสน้อย มีอินทรีย์อ่อนหรือแก่กล้าสอนง่ายหรือสอนยากมีความพร้อมที่จะเข้าสู่การตรัสรู้หรือไม่

๑.๗ ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ ปรีชาหยั่งรู้เหตุที่จะทำให้ฌานวิโมกข์ และสมาบัติเสื่อมหรือเจริญ คล่องแคลวจัดเจนหรือก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

๑.๘ ปุพเพนิวาสานุสสติ ปรีชาหยั่งรู้ระลึกชาติภพในหนหลังได้

๑.๙ จุตูปปาตญาณ ปรีชาหยั่งรู้จุติและอุบัติทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม

๑.๑๐ อาสวักขยญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

๒) **ปฏิสัมภิทา**[๖๘] คือ ปัญญาแตกฉานในด้านต่างๆ ซึ่งมีทั่วไปทั้งในพระมหาสาวกทั้งหลายด้วย ดังนี้

๒.๑ อรรถปฏิสัมภิทา ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำหรือข้อธรรม ต่างๆ สามารถอธิบายแยกแยะออกไปโดยพิสดาร แม้ได้เห็นเหตุใดๆ ก็

---

[๖๘] องฺ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๒๑๖, ขุ. ปฏิ. (บาลี) ๓๑/๒๖๘/๑๗๕, อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๗๘๔/๔๐๐.

สามารถคิดเชื่อมโยงแยกแยะกระจายความคิดออกไปล่วงรู้ถึงผลต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ แปลสั้นๆ ว่าปัญญาแตกฉานในอรรถ

๒.๒ ธรรมปฏิสัมภิทา ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดาร มาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นก็สามารถสืบสาวกลับไปหาสาเหตุได้แปลสั้นๆ ว่าปัญญาแตกฉานในธรรม

๒.๓ นิรุตติปฏิสัมภิทา ความรู้แตกฉานในภาษา รู้ภาษาต่างๆ และรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถและธรรม ให้คนอื่นเข้าใจและเห็นตามได้ แปลสั้นๆ ว่าปัญญาแตกฉานในนิรุกติ

๒.๔ ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ความมีไหวพริบ สามารถเข้าใจคิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการ และมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้ต่างๆ ว่ามีแหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกันสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ได้ แปลสั้นๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ

ข. พระวิสุทธิคุณ ความบริสุทธิ์เป็นพระคุณสำคัญยิ่งเช่นกัน ในการที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือและเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า มองได้จากลักษณะต่างๆ ดังนี้

๑. พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นมาตำหนิได้

๒. ทรงทำได้อย่างที่สอน คือสอนเขาอย่างไร พระองค์เองก็ทรงประพฤติอย่างนั้นด้วย อย่างพุทธพจน์ที่ว่า ตถาคตพูดอย่างใดทำอย่างนั้น จึงเป็นตัวอย่างที่ดีและให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอนได้

๓. ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาฝ่ายเดียว ไม่มีพระทัยเคลือบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตน หรืออามีสตอบแทนใดๆ มุ่งให้บุคคลหรือหมู่คนที่อยู่ตรงหน้าได้รับผลประโยชน์สูงสุดอย่างแท้จริง

พระวิสุทธิคุณเหล่านี้เป็นผลเกิดเองจากการตรัสรู้ จะเห็นได้จากคำสรรเสริญของบุคคลต่างๆ ในสมัยพุทธกาล เช่น ”ดูกรนาคิตะ ขออย่าให้เราต้องข้องเกี่ยวกับยศเลย และขออย่าให้ยศมาข้องเกี่ยวกับเราด้วยบุคคลผู้ใดไม่ได้โดยง่ายซึ่งความสุขอันเกิดจากเนกขัมมะ ความสุขอันเกิดจากวิเวก ความสุขอันเกิดจากความสงบ ความสุขอันเกิดจากการตรัสรู้ เหมือน

อย่างที่เราได้บุคคลผู้นั้นจึงจะยินดีความสุขแบบอาจม ความสุขที่เกิดจากการหลับ และความสุขที่เกิดจากลาภสักการะและสรรเสริญ”[๖๙]

จากคำกล่าวของพระสารีบุตรว่า “ท่านทั้งหลาย พระตถาคตมีกายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจารบริสุทธิ์ พระตถาคตมิได้มีความประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจ ที่พระองค์จะต้องปกปิดรักษาไว้ โดยตั้งพระทัยว่า ขอคนอื่นๆ อย่าได้รู้ถึงความประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจของเราเลย”[๗๐]

“ดูก่อนโมคคัลลานะ เราเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ จึงปฏิญาณได้ว่าเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ศีลของเราบริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่เศร้าหมอง บรรดาสาวกไม่ต้องคอยรักษาเราโดยศีล และเราก็ไม่ต้องคอยคิดหวังให้สาวกช่วยรักษาเราโดยศีล เรามีอาชีวะบริสุทธิ์ มีธรรมเทศนาบริสุทธิ์...ไม่ต้องคิดให้สาวกช่วยรักษา”[๗๑]

ค. พระกรุณาคุณ อาศัยพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จออกประกาศศาสนา โปรดสรรพสัตว์ ทำให้พระคุณ ๒ อย่างแรกคือพระปัญญาคุณ และพระวิสุทธิคุณเป็นที่ปรากฏ และเป็นประโยชน์ต่อชาวโลกอย่างแท้จริง เสด็จไปช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนมนุษย์ทั้งที่เป็นกลุ่มและที่เป็นรายบุคคล โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบากของพระองค์เอง พระมหากรุณาธิคุณเหล่านี้ พึงเห็นตามคำสรรเสริญและคุณธรรมอื่นๆ ที่แสดงออก

ความกรุณาที่แสดงออกอย่างได้ผลดีนั้น ต้องอาศัยอุเบกขา และสติสัมปชัญญะเข้าประกอบด้วย ในกรณีต่างๆ และในกรณีนั้นๆ จะต้องเข้าใจความหมายของอุเบกขาให้ถูกต้องด้วย นอกจากนี้ ความกรุณาที่แสดงออกในทางการอบรมสั่งสอน ย่อมเป็นส่วนประกอบสำคัญให้เกิดคุณลักษณะผู้สอนที่เรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร

องค์คุณของกัลยาณมิตร ซึ่งมี ๗ ประการดังต่อไปนี้

๑. ปิโย – น่ารัก (ในฐานะที่วางใจและสนิทสนม)
๒. ครุ – น่าเคารพ (ในฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย)
๓. ภาวนีโย – น่ายกย่อง (ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง)
๔. วตฺตา – รู้จักพูด (คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี)

---

[๖๙] องฺ. ฉกฺก. (บาลี) ๒๒/๓๑๓.

[๗๐] ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๒๒๘.

[๗๑] องฺ. ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๑๐๐.

๕. วจนกฺขโม – อดทนต่อถ้อยคำ (พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆ อยู่เสมอและสามารถรับฟังได้ด้วยความอดทนไม่เบื่อ)

๖. คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา – (กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้)

๗. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย – (ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย)[๗๒]

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ความสัมพันธ์ของผู้สอนที่มีต่อผู้เรียนนั้น อยู่ในฐานเป็นกัลยาณมิตร คือเป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำผู้เรียนให้ดำเนินก้าวหน้าไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรม องค์คุณทั้ง ๗ นี้ เป็นคุณลักษณะที่ผู้สอนหรือครูผู้มีความกรุณาโดยทั่วไปจะมีได้ ไม่จำกัดเฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น

การจูงใจเพื่อเข้าสู่ธรรมะ หรือ ลีลาการสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้เป็นเพียงธรรมกถาหรือการสนทนาทั่วไป โดยไม่มีจุดมุ่งหมายอะไรเป็นพิเศษก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีเพราะมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ๔ประการ[๗๓]

๑. สนฺทสฺสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือจะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลอย่างชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงเห็นจัง เหมือนจูงมือไปเห็นกับตา

๒. สมาทปนา ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือสิ่งใดที่ควรปฏิบัติหรือหัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตฺเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือปลุกเร้าใจกระตือรือร้นเกิดความอุสาหะมีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจจะทำให้สำเร็จลงได้สู้งานไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนื่อยยาก

๔. สมฺปหงฺสนา ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือบำรุงจิตใจให้แช่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความร่าเริงเบิกบานใจ

อรรถกถาชี้แจงเพิ่มเติมว่า ข้อ ๑. ปลดเปลื้องความโง่เขลาหรือความมืดมัว ๒. ปลดเปลื้องความประมาท ๓. ปลดเปลื้องความเกียจคร้าน ๔. สัมฤทธิ์ผลการปฏิบัติ สรุปสั้นๆ ว่า ชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ เร้าให้กล้า ปลุกให้ร่าเริง หรือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้วกล้า ร่าเริง

---

[๗๒] องฺ. สตฺตก (บาลี) ๒๓/๓๔.

[๗๓] ที. สี. (บาลี) ๙/๑๙๘/๑๖๑.

พระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงอนุเคราะห์ชาวโลกนั้น แสดงออกในพุทธกิจประจำวันหรือกิจวัตรประจำวันของพระองค์ ซึ่งเห็นได้ชัดว่า วันเวลาที่ผ่านไปแต่ละวันนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนอื่นๆ ทั้งนั้น และให้เห็นการรู้จักทำงานของพระมหาบุรุษ พุทธกิจประจำวันแบ่งเป็น ๕ อย่างดังนี้

๑. ปุเรภัตตกิจ พุทธกิจเช้าหรือภาคก่อนอาหาร ได้แก่ทรงตื่นพระบรรทมแต่เช้า เสด็จออกบิณฑบาต เสวยแล้ว ทรงแสดงธรรมโปรดประชาชนในที่นั้นๆ เสด็จกลับพระวิหาร รอให้พระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว เสด็จเข้าพระคันธกุฎี

๒. ปัจฉาภัตตกิจ พุทธกิจภาคบ่ายหรือหลังอาหาร ระยะที่ ๑ เสด็จออกจากพระคันธกุฎี ทรงโอวาทพระภิกษุสงฆ์ เสร็จแล้วพระสงฆ์แยกย้ายกันไปปฏิบัติธรรมในที่ต่างๆ พระองค์เสด็จเข้าพระคันธกุฎีอาจทรงบรรทมเล็กน้อยแล้วถึงระยะที่ ๒ ทรงพิจารณาตรวจดูความเป็นไปของสัตว์โลก ระยะที่ ๓ ประชาชนในถิ่นนั้นมาประชุมในธรรมสภา ทรงโปรดแสดงธรรม

๓. ปุริมยามกิจ พระพุทธกิจที่๑ (ของราตรี) หลังจากพุทธกิจภาคกลางวันแล้ว ทรงสนานแล้วปลีกพระองค์เงียบๆ พักหนึ่ง จากนั้นพระภิกษุสงฆ์มาเฝ้า ทูลถามปัญหาบ้าง ขอกรรมฐานบ้าง ขอให้ทรงแสดงธรรมบ้าง ทรงใช้เวลาตลอดยามแรกนี้สนองความต้องการของพระสงฆ์

๔. มัชฌิมยามกิจ พุทธกิจในมัชฌิมยาม เมื่อพระสงฆ์แยกย้ายไปแล้วทรงใช้เวลาที่เหลืออยู่ตอบปัญหาพวกเทพทั้งหลายที่มาเข้าเฝ้า

๕. ปัจฉิมยามกิจ พุทธกิจในปัจฉิมยาม ทรงแบ่งเป็น ๓ ระยะ ระยะแรก เสด็จดำเนินจงกรมเพื่อให้พระวรกายได้ผ่อนคลาย ระยะที่ ๒ เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงบรรทมสีหไสยาสน์อย่างมีพระสติสัมปชัญญะ ระยะที่ ๓ เสด็จประทับนั่งพิจารณาสอดส่องเลือกสรรว่า ในวันต่อไปมีบุคคลผู้ใดที่ควรเสด็จไปโปรดโดยเฉพาะเป็นพิเศษเมื่อทรงกำหนดพระทัยไว้แล้ว ก็เสด็จไปโปรดในภาคพุทธกิจที่ ๑ คือ ปุเรภัตตกิจ[๗๔]

การทรงให้ความสนพระทัยช่วยเหลือโปรดบุคคลผู้สมควร เป็นเฉพาะบุคคลๆ เช่นนี้ผู้ได้รับการโปรดอาจเป็นคนชั้นสูง ชั้นต่ำ เป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ได้ทั้งสิ้น เช่นเสด็จไปโปรดเด็กชายมัฏฐกุณฑลีที่กำลังนอนเจ็บหนัก[๗๕] เสด็จไปโปรดสิงคาลกมาณพผู้ไหว้ทิศ[๗๖] นอกจากนี้พระองค์ยัง

---

[๗๔] ที. ม. อ. (บาลี) ๑/๖๑, สํ. อ. (บาลี) ๑/๒๘๕, องฺ. อ. (บาลี) ๑/๖๖.

[๗๕] ธัมมปทัฏฐกถาภาค ๑.(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหากุฏราชวิทยาลัย,๒๕๔๑),หน้า๓๗-๓๙.

[๗๖] ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๑๗๒–๒๐๖.

ทรงเอาพระทัยใส่ในความเป็นอยู่ ทุกข์ สุข ของพระภิกษุสงฆ์ทั่วไป เช่นเสด็จไปเยี่ยมภิกษุป่วยและพยาบาลภิกษุป่วยไข้ที่ไม่มีคนพยาบาลด้วยพระองค์เอง[๗๗] ความกรุณาเช่นนี้เป็นเหตุนำความเลื่อมใสศรัทธา เป็นประโยชน์ในการสอน ทรงสอนคนได้โดยไม่ต้องใช้อำนาจบังคับ ไม่ต้องใช้การลงโทษและทรงได้รับความเคารพบูชาสูงสุดด้วยความจริงใจ

สรุปคุณสมบัติที่พระองค์ที่พระองค์ทรงใช้ในการสอน

๑. ทรงสอนสิ่งที่จริง และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

๒. ทรงรู้และเข้าใจในสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์

๓. ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้ง

๔. ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี

๕. ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใกล้ชิดสนิทสนมและพึงพอใจได้ความสุข

๖. ทรงมีหลักการสอนและวิธีสอนที่ยอดเยี่ยม[๗๘]

๓.๖.๓ สื่อที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในพุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจ พระพุทธองค์ทรงเป็นยอดในการอุปมาอุปมัยยกตัวอย่างเปรียบเทียบ สื่อที่พระพุทธองค์ทรงยกมาเปรียบเทียบนั้นเป็นของใกล้ตัวมองเห็นง่ายเข้าใจง่าย

๑.สื่อที่พระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ การใช้อุปกรณ์การสอนของพระพุทธองค์ทรงนำสิ่งต่าง ๆ รอบตัวตามธรรมชาติพบเห็นอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวันเป็นสื่อในการสอน เช่น ในครั้งประทับอยู่ที่ป่าสีสปวันใกล้เมืองโกสัมพี[๗๙] พระองค์ทรงสอนพระภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประดู่เป็นอุปกรณ์ ทรงหยิบใบประดู่มากำมือแล้วถามพระภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในป่ากับในพระหัตถ์ที่ไหนมากกว่ากัน ฯลฯ หรือทรงใช้การเทน้ำที่ละน้อยๆ และใช้แว่นตา เปรียบเทียบจากรูปธรรมไปสู่นามธรรมให้พระราหุลซึ่งตอนนั้นอายุ ๗ ขวบเข้าใจได้[๘๐]และที่ทรงใช้ผ้าขาวประทานให้ท่าน

[๗๗] ดูรายละเอียดใน สํ. ข. (บาลี) ๑๗/๒๑๕–๒๑๘, วินย. (บาลี) ๕/๑๖๖.

[๗๘] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**,พิมพ์ครั้งที่๑๑(กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด,๒๕๔๙), หน้า ๑๐–๓๒.

[๗๙] สํ.ม.(บาลี) ๑๙/ ๑๗๑๒-๓/ ๕๔๘-๙๑.

[๘๐] ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๒๕-๑๒๙.

จูฬปันถก ลูบไปมาเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเข้าสู่ธรรมะตามภูมิธรรมของผู้เรียนจนท่านจูฬปันถกบรรลุธรรมได้[๘๑]

๒.การอุปมาหรือการเปรียบเทียบเพื่อสื่อให้เข้าใจ พระพุทธองค์ทรงนำสิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติซึ่งเป็นรูปธรรมมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นนามธรรม จนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเป็นที่อัศจรรย์ยิ่ง เช่นที่พระพุทธองค์ทรงนำความแก่ ความเจ็บ ความตายไปอุปมากับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ " เปรียบเสมือนว่า ภูเขาใหญ่ศิลาล้วนสูงจดฟ้า กลิ้งเข้ามารอบด้าน ทั้งสี่ทิศ บดขยี้สัตว์ทั้งหลายเสีย ฉันใด ความแก่และความตาย ก็ครอบงำสัตว์ทั้งหลายฉันนั้น"[๘๒] "ความตาย ความเจ็บไข้และความแก่ เป็นเหมือนไฟ ๓ กอง ที่คอยไล่ตาม,กำลังที่จะรับมือได้ก็ไม่มี แรงที่จะวิ่งหนีก็ไม่พอฯ"[๘๓] "อายุของมนุษย์ทั้งหลายน้อย สัตบุรุษพึงดูหมิ่นอายุที่น้อยนั้น,พึงประพฤติเหมือนดังถูกไฟไหม้ศีรษะฯ"[๘๔] "รูปอุปมาเหมือนฟูมฟองแม่น้ำ เวทนาอุปมาเหมือนฟองน้ำฝน สัญญาอุปมาเหมือนพยับแดด สังขารอุปมาเหมือนต้นกล้วย วิญญาณอุปมาเหมือนมายากล ฯ"[๘๕] "ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งบัณฑิต ทั้งคนมี ทั้งคนจน ล้วนเดินหน้าไปหาความตาย ทั้งหมด. ภาชนะดินที่ช่างปั้นหม้อทำแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่ ทั้งดิบและสุก ล้วนมีความแตกทำลายเป็นที่สุดฉันใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็มีความตายเป็นที่สุด ฉันนั้นฯ"[๘๖] "แท้จริงชายหรือหญิงก็ตาม ถึงยังหนุ่มยังสาวก็ตายได้. ใครเล่าจะพึงวางใจในชีวิตว่า เรายังหนุ่มยังสาวอยู่ วันคืนเคลื่อนคล้อย อายุก็น้อยเข้าลงทุกที เหมือนอายุปลาในที่น้ำงวด.ความเป็นหนุ่มเป็นสาวจะเป็นหลักอะไรได้"[๘๗]

สรุปว่า หลักการทั้งหมดของพระพุทธองค์นี้สามรถนำมาประยุกต์ในการสร้างแรงจูงใจสำหรับการเผยแผ่ธรรม การชักจูงคนเข้าปฏิบัติธรรม ในการเรียนการสอน เพื่อให้เข้าถึงธรรมะในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างประเสริฐที่สุด เพราะสังคมที่มีธรรมะเป็นสังคมที่มีรากฐานแข็งแกร่ง เป็นสังคมไร้ทุกข์โทษ เป็นสังคมสะอาด และเป็นสังคมแห่งความละอายเกรงกลัวต่อความชั่ว

---

[๘๑] แสง จันทร์งาม, **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร ; มหามกุฏวิทยาลัย, ๒๕๔๐) หน้า ๔๐-๔๑

[๘๒] สํ.ส.(บาลี)๑๕/๔๑๕/๑๔๘.

[๘๓] ขุ.เถร.(บาลี)๒๖/๓๕๙/๓๓๕.

[๘๔] ขุ.ม.(บาลี) ๑๙/๔๙/๕๑.

[๘๕] สํ.ข.(บาลี)๑๗/๒๔๗/๑๗๔.

[๘๖] ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๐๘/๑๔๑.

[๘๗] ขุ.ชา(บาลี)๒๘/๔๓๗-๔๔๑/๑๖๓-๕.

บทที่ ๔
แนวทางประยุกต์ใช้พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจมาใช้ในสังคม

๔.๑ คุณสมบัติของผู้ที่สามารถประยุกต์สร้างแรงจูงใจตามแนวพุทธวิธี

การจะเรียนรู้หรือทำงานใดๆ ให้ประสบความสำเร็จนั้นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งคือการได้รับความร่วมมือจากทุกคนที่ร่วมงานช่วยกันผลักดันให้ทุกสิ่งดำเนินไปอย่างราบรื่น เพราะไม่มีผู้ใดสามารถเรียนรู้หรือทำงานคนเดียวได้โดยปราศจากผู้สนับสนุนที่ดีช่วยเหลืออย่างเต็มที่ แต่การจะทำให้คนเราเรียนรู้หรือทำงานอย่างมีความสุข มีประสิทธิภาพต้องเกิดจากการผลักดันจากแรงจูงใจและความเต็มใจที่จะเรียนรู้หรือทำงานนั้นๆ ด้วยตัวของผู้นั้นเอง ต้องให้เขาอยากเรียนรู้หรืออยากทำงานด้วยความต้องการของเขาเอง คนเราทำอะไรด้วยความเต็มใจของตัวเองจะทำให้ตัวของเขามีความสุข และจะเกิดประสิทธิภาพจากการเรียนรู้หรือในงานที่ได้รับมอบหมาย พระพุทธองค์ไม่ได้ทำให้ปัญจวัคคีย์จนถึงสุภัททะสาวกองค์สุดท้ายเกิดแรงจูงใจแต่ฝ่ายเดียว แต่แรงจูงใจเกิดขึ้นจากภายในทั้งของสาวกและพุทธบริษัทด้วย ดังนั้นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นจากภายในของจิตใจจึงสำคัญมาก และนำไปให้ผู้ปฏิบัติใช้จึงเกิดผลสำเร็จ

ปัจจุบันสังคมมนุษย์ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มนุษย์ในสังคมทุกวันนี้ไม่ได้เลวลงหรือมีจิตใจที่ใฝ่ทางไม่ดีมากขึ้นแต่อย่างใด แต่มนุษย์ยุคปัจจุบันนี้มีชีวิตอยู่ท่ามกลางเงื่อนไขทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ที่เน้นความเป็นปัจเจกของแต่ละคน ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคนอื่นกับสิ่งอื่นลดน้อยถอยความสำคัญลงไป[๑] การจะประยุกต์สร้างแรงจูงใจเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะนำธรรมะเข้าสู่สังคมให้ได้ผลนั้น สิ่งที่สำคัญธรรมะนั้นจะต้องสัมพันธ์กับชีวิตของผู้คนในสังคม การเผยแผ่ธรรมตามใจนึกของผู้สอนนั้น ได้ผลน้อยกว่าการเอาปัญหาของสังคมเป็นตัวตั้ง เพราะปัญหาสังคมสมัยปัจจุบันแตกต่างกับสมัยพุทธกาลและสมัยปู่ย่าตายายมาก มีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมายรวมทั้งปัจจัยใหม่ๆ มาเกี่ยวข้องกับชีวิตผู้คนในสังคมมากขึ้น ทำให้ปัญหาต่างๆ มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ผู้วิจัยได้วางแนวทางในการนำพุทธวิธีการสอนมาประยุกต์ใช้สร้างแรงจูงใจที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรม สิ่งที่จะทำให้แรงจูงใจให้ประสบผลสำเร็จอันดับแรกก็คือตัวผู้ที่

---

[๑] นิธิ เอียวศรีวงศ์, “มาตราฐานที่ไร้ความรู้”, **มติชนสุดสัปดาห์**, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๑๔๓๔ (๘-๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑) : หน้า ๙๑.

จะสร้างแรงจูงใจนั่นเอง ผู้ที่จะสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมให้ประสบความสำเร็จจึงควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

๔.๑.๑. คุณสมบัติของผู้สร้างแรงจูงใจเพื่อเผยแผ่ธรรม

ก. บุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ หมายถึง การจัดระบบของลักษณะทุกสิ่งทุกอย่างที่รวมกันในตัวบุคคล ได้แก่ ลักษณะทางกาย สติปัญญา อารมณ์ เจตคติ ความสนใจ ความเชื่อ ค่านิยม ความต้องการ ความวิตกกังวล การยอมรับตนเองและผู้อื่น การเก็บตัว การแสดงออก ฯลฯ[๒] เป็นเรื่องสำคัญมากในการสร้างแรงจูงใจ เพราะเป็นสิ่งแรกที่ผู้เรียนจะพบเห็น พระพุทธองค์ทรงมีบุคลิกภาพที่ดีมากดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วในบทที่สาม บุคคลธรรมดาไม่สามารถเทียบพระพุทธองค์ท่านได้ แต่ทุกคนสามารถเสริมสร้างและพัฒนาบุคลิกภาพของตนได้

ลักษณะที่ควรสร้างหรือพัฒนาบุคลิกภาพ คือการพัฒนากายและใจในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้ ความรู้สึกนึกคิดที่ดีงาม รู้สึกชอบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความกระปรี้กระเปร่า รู้จักยืดหยุ่น ความจริงจังกับจุดหมาย มีน้ำเสียงที่นุ่มนวลไพเราะ มีนิสัยยิ้มง่าย แสดงสีหน้าที่น่ารัก มีความอดกลั้นอดทน แก้ปัญหาด้วยสติปัญญา มีความตื่นตัวในการสร้างความสนใจ สุขภาพดี ฉลาด มีความสำรวม รู้จักกาลเทศะ กระตือรือร้น มีความคิดริเริ่ม เอาการเอางาน ตัดสินใจได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว กล้าได้กล้าเสียเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีระเบียบวินัย มีท่าทางมั่นคง ควบคุมอารมณ์ได้ มีประสาทสัมผัสทางสังคม มีเสน่ห์ประทับใจ แต่งกายได้เหมาะสม มีอารมณ์ขัน มีวัฒนธรรม สุภาพอ่อนโยน มีน้ำใจนักกีฬา มีความสงบเสงี่ยม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีศิลปะในการฟัง ฯลฯ [๓] พระพุทธองค์ท่านทรงผ่านการฝึกฝนตนเองมาแล้วอย่างหนักหน่วง และมีความรู้ด้านต่างๆ อย่างแตกฉานลึกซึ้งมากมายทั้งทางโลกและทางธรรม บุคคลที่จะทำเช่นนี้ได้ต้องผ่านการฝึกฝนตนเอง มีความรู้ความสามารถ และผ่านการเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ จากชีวิตจริง สิ่งที่จะช่วยได้อย่างถูกต้องและได้ผลรวดเร็วคือการฝึกตามรู้กายรู้ใจตามหลักการปฏิบัติธรรมแบบสติปัฏฐาน๔นั่นเอง

---

[๒] สุจิตรา พรมนุชาธิป, **มนุษย์สัมพันธ์**,(กรุงเทพมหานคร : สุวีย์สาสน์,๒๕๔๙), หน้า๑๐๘.

[๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙–๑๑๒.

ข.องค์ความรู้และความสามารถเฉพาะบุคคลที่ต้องมี

๑) ความรู้และความสามารถด้านการสัมพันธ์ จะต้องมีความรู้สึกอยากคบหาสมาคมเป็นมิตรกับคน ถ้ายังไม่มีต้องสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้น ไม่เลือกพูดเลือกคบกับคนบางคนควรทักทายพูดคุยกับคนทั่วไป หัดมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ชอบช่วยเหลือคนโดยไม่ต้องร้องขอไม่ตระหนี่แม้ของเล็กๆ น้อยๆ อ่อนน้อมถ่อมตน มีความเกรงใจผู้อื่น ฝึกตนเองให้มีจิตใจทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว หัดเป็นคนคิดก่อนพูดก่อนทำเสมอ หลีกเลี่ยงการโต้แย้งโดยไม่จำเป็น พูดจาสุภาพมีหางเสียง ไม่นินทาผู้อื่น มีความกรุณาปรานี มีความจริงใจซื่อสัตย์ ไม่เอาเปรียบหรือเอาแต่ผลประโยชน์ฝ่ายเดียว เมื่อมีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นพยายามน้อมจิตน้อมใจเข้ามาดูตัวเราเองก่อน อย่าคิดแต่ว่าสิ่งภายนอกตัวเราสร้างปัญหาให้เราฝ่ายเดียว คิดอยู่เสมอว่าปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับเรา เราก็คือส่วนหนึ่งของปัญหาด้วย[๔] ต้องรู้จักเป็นผู้ให้ด้วยความจริงใจ

๒) ความรู้ความสามารถในการพัฒนาด้านสุขนิสัย ฝึกหัดการนั่ง ยืน เดิน และการรับประทานอาหารให้ถูกต้องสง่างามตามที่สังคมนิยม เป็นคนสะอาด ร่างกายปราศจากกลิ่นที่น่ารังเกียจ ทำความสะอาดผิวหนัง รักษาโรคผิวหนังร่างกาย ตัดแต่งผมเล็บให้สะอาดสวยงาม เสื้อผ้าสะอาดเรียบร้อย แต่งกายให้เรียบร้อยตามสากลนิยมและขนบธรรมเนียมประเพณี ระมัดระวังการแพร่เชื้อโรค การไอ การจาม กลิ่นปาก การใช้ช้อนกลาง พักผ่อน ออกกำลังกาย รักษาสุขภาพให้แข็งแรง ฝึกตนเองให้เป็นคนมีวินัย

๓) ความรู้และความสามารถทางด้านเจตคติต่อผู้อื่น มีความรู้สึกดีต่อผู้อื่นไว้ใจไม่ระแวงไม่รังเกียจเขาทำตนเสมอต้นเสมอปลาย กลัวผู้อื่นจะเสียหายเท่าๆ กับตัวเอง เคารพผู้มีอาวุโสกว่าควรทักทายหรือไหว้ก่อน มีสัมมาคารวะ เคารพนับถือผู้ที่ควรเคารพ ให้เข้าใจมนุษย์ว่า ไม่มีใครดีไปหมดทุกอย่าง หรือเลวไปหมดทุกอย่าง หัดมองหาส่วนดีของผู้อื่นและช่วยให้เขาพัฒนาส่วนดีนั้นๆ ให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป หัดเอาใจผู้อื่นเลิกเอาแต่ใจคนเอง เข้าใจความคิดหรือมุมมองของผู้อื่น แสดงออกอย่างสุภาพเว้นการแสดงที่หยาบคายต่อผู้อื่น ช่วยเหลือและให้ความร่วมมือกับผู้อื่นเสมอ

---

[๔] สตีฟ แชนเลอร์ และ สก๊อต ริชาร์ดสัน, **๑๐๐ วิธี ทำให้คนยอมทำงานให้เรา**, แปลโดย สุดาวรรณ อริยะทรัพย์, พิมพ์ครั้งที่ ๔๒, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ บี มีเดีย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒.

๔) ความรู้ความสามารถในการพัฒนาทางด้านนิสัย ไม่ควรเป็นคนโกรธง่ายโมโหบ่อย หรือฉุนเฉียวง่ายเมื่อเหนื่อยเมื่อหิวหรือเมื่อทำงาน ไม่ผูกขาดการพูดคนเดียวนานๆ พยามจำชื่อคนที่เคยมีความสัมพันธ์ให้ได้ อย่าตั้งความหวังสูงเกินความเป็นจริง ทำทีละเรื่องทำทีละอย่าง จุดมุ่งหมายควรเป็นไปได้และสามารถทำได้เป็นรูปธรรม พูดจริงทำจริงอยู่กับร่องกับรอย อย่าเอาเปรียบหรือเห็นแก่ตัวโดยคิดว่าคนอื่นไม่รู้เท่าทัน เคารพตัวเองและเป็นตัวของตังเอง[๕] เป็นคนใฝ่รู้ มีจินตนาการ ใช้มุมมองจากแคบไปหากว้ามีอารมณ์ร่วมและสนุกกับการทำงาน

๕) ความสามารถในการพัฒนาทางด้านสังคม มีความสามารถใช้มารยาท วัฒนธรรมและระเบียบสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม พูดจาถูกต้องสุภาพเหมาะสมเหมาะกับบุคคล สถานที่ เวลา เข้าร่วมกิจกรรมของสังคม คบคนดีพยายามช่วยคนอ่อนแอหรือผู้ที่ไม่สามารถช่วยตัวเองได้โดยใช้หลักให้เขาพึ่งตัวเองได้ ไม่เป็นทาสอบายมุข สุรายาเสพติด

๖) ความสามารถในการพัฒนาด้านการทำงาน สร้างความรู้สึกที่ดี หรือมีความรักในงานที่ทำ มีความกระฉับกระเฉง เอาใจใส่ตั้งใจทำงานไม่สะเพร่า ไม่หนีหรือเลี่ยงงานมีความรับผิดชอบ ทำตนให้มีประสิทธิภาพเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น มีความจงรักภักดี ซื่อสัตย์ไม่ผิดศีลธรรม

ธรรมะที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ และผู้ที่จะสร้างแรงจูงใจควรที่จะศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจ เพื่อนำมาปฏิบัติในการเสริมสร้างและพัฒนาบุคลิกภาพ คือ กัลยาณมิตตา, โยนิโสมนสิการ อัปปมาทะ, ธรรมทำให้งาม ๒, ทาน ๒, ธรรมคุ้มครองโลก ๒, บุคคลหาได้ยาก ๒, บูชา ๒, ปฏิสันถาร ๒, ฤทธิ์ ๒, เวลปุลละ ๒, สังคหะ ๒, สัปปุริสบัญญัติ ๓, ฆราวาสธรรม ๔, อิธิบาท ๔, ภาวนา ๔, พละ ๔, สังคหวัตถุ ๔, คารวะ ๖, สารณียธรรม ๖, สัปปุริสทาน ๘, มงคล ๓๘ ฯลฯ[๖] ศีลและวินัยทั้งหมด สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือการฝึกสติตามแนวสติปัฏฐาน ๔

ค. คุณธรรม

พระพุทธเจ้าทรงมีคุณธรรมที่เรายกย่องบูชามีมากมายไม่อาจที่จะพรรณนาได้หมด ที่เราได้ยินได้ฟังและน้อมนึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ท่านบ่อยๆ ก็คือ คือพระมหา

---

[๕] สตีฟ แชนเลอร์ และ สก๊อต ริชาร์ดสัน, **๑๐๐ วิธี ทำให้คนยอมทำงานให้เรา**,แปลโดย สุดาวรรณ อริยทรัพย์,พิมพ์ครั้งที่๔๒,(นนทบุรี : สำนักพิมพ์ บี มีเดีย,๒๕๕๐), หน้า ๗๑.

[๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**,พิมพ์ครั้งที่๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๖), หน้า ๖๒–๒๙๑.

กรุณาคุณ พระมหาวิสุทธิคุณ พระมหาปัญญาคุณ พระพุทธองค์จึงทรงมีพลังอันประมาณมิได้ในการสร้างแรงจูงใจเพื่อนำหมู่สัตว์ให้พ้นทุกข์ บุคคลที่จะสร้างแรงจูงใจให้ประสบความสำเร็จจึงควรมีศีลและธรรมะประจำใจ ฝึกจิตตามรู้ความเป็นจริงของกายและใจอยู่เสมอ เพื่อเป็นการสร้างพลังใจให้กับตนเองและคนรอบข้าง ในที่นี้ผู้วิจัยได้ปรับวิธีการสร้างแรงจูงใจโดยอาศัยหนังสือพุทธวิธีในการสอนของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)[๗] เป็นแนวทาง ซึ่งผู้จะสร้างแรงจูงใจให้ประสบความสำเร็จควรต้องเรียนรู้ศึกษาปฏิบัติเรื่องต่อไปนี้ให้เกิดขึ้นกับตัวเอง

๑) การสร้างแรงจูงใจตามแนวทศพลญาณ[๘]

(๑) เมื่อจะสร้างแรงจูงใจเรื่องใดๆ ก็ตาม ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหา ขอบเขตกฎเกณฑ์ และหลักการ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบุคคลนั้นหรือกลุ่มนั้นอย่างชัดเจน (ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ)

(๒) มีความรู้ความเข้าใจกระบวน การพฤติกรรมต่างๆ ของผู้ที่จะสร้างแรงจูงใจเป็นอย่างดี (ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม)

(๓) รู้วิธีการแนวทางและกลวิธีปฏิบัติ ที่จะสร้างแรงจูงใจเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ (ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง)

(๔) มีความรู้ในวิชาต่างๆ อย่างกว้างขวาง หรืออย่างน้อยให้ทราบองค์ประกอบและการปฏิบัติหน้าที่ขององค์ประกอบเหล่านั้น เช่น วิชาจิตวิทยา วิชาสรีระวิทยา วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ เหตุการณ์ปัจจุบัน เพื่อรู้จักสภาวะของสิ่งทั้งหลาย ทันสังคม และมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อสิ่งเหล่านั้น เพื่อนำมาประยุกต์ในการสร้างแรงจูงใจ (ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ เป็นอเนก)

(๕) รู้อัธยาศัย ความสนใจ ความถนัด ความเชื่อถือ มุมมอง ความโน้มเอียงโดยธรรมชาติของบุคคล (ปรีชาหยั่งรู้อธิมุติ)

(๖) รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านสติปัญญา ความสามารถ ความพร้อมที่จะเรียนรู้ พัฒนาการด้านต่างๆ เพื่อการสร้างแรงจูงใจให้เหมาะสม (ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย)

---

[๗] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**,พิมพ์ครั้งที่๑๑,(กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด,๒๕๔๙), หน้า ๑๓–๓๒.

[๘] ม. มู. (บาลี). ๑๒/๑๖๖, องฺ. ทสก. (บาลี) ๒๔/๒๑, อภิ. วิ. (บาลี) ๓๕/๘๓๙–๘๔๘.

(๗) รู้ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคถ่วง หรือส่งเสริมการสร้างแรงจูงใจในเรื่องนั้นๆ มีเทคนิคต่างๆ เข้าแก้ไขให้การสร้างแรงจูงใจให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายด้วยดี (ปรีชาหยั่งรู้ความเศร้าหมอง และความผ่องแผ้ว)

(๘) รู้ประวัติพื้นเพเดิม สภาพสิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ของผู้ที่จะสร้างแรงจูงใจ (ปรีชาหยั่งรู้อันทำให้ระลึกภพที่เคยอยู่ในหนหลังได้)

(๙) เมื่อสร้างแรงจูงใจ ต้องสังเกตว่าเป็นไปตามจุดประสงค์ที่เราต้องการหรือไม่ มีปัญหาอย่างไร เกิดจากเหตุอะไร และพร้อมที่จะเข้าไปปรับปรุงแก้ไขทันที (ปรีชาหยั่งรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม)

(๑๐) รู้เข้าใจและแน่ใจว่าผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการในการสร้างแรงจูงใจเรื่องนั้นๆ คืออะไรเป็นอย่างไรและทำสำเร็จด้วย (ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย)

ผู้ที่จะทำอย่างนี้ได้ต้องใช้พลังใจอย่างสูง แต่ไม่ใช่เรื่องที่ต้องเคร่งเครียด เราสามารถหาความรู้และประสบการณ์ ฝึกหัดปฏิบัติตัวเองได้ตลอดเวลา ทำไปเท่าที่เราทำได้และปรับปรุงตัวเองให้สูงขึ้นเรื่อยๆ ตามประสบการณ์ที่มากขึ้น

๒) การสร้างแรงจูงใจตามแนวปฏิสัมภิทา[๙]

(๑) เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องต่างๆ ที่จะสร้างแรงจูงใจ และสามารถยกเหตุ ยกผล ยกธรรม เข้าต่อเชื่อมแยกแยะกระจายความคิดออกไปล่วงรู้ผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ทั้งทันสมัย ทันเหตุการณ์และกำลังอยู่ในความสนใจ (ปัญญาแตกฉานในอรรถ)

(๒) สามารถจับใจความคำอธิบายในธรรมเชื่อโยงเรื่องราวต่างๆ ทั้งตัวบุคคล เหตุการณ์ในอดีต ในปัจจุบัน และอนาคตมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อ เพื่อจะโยงเรื่องราวไปสร้างความสนใจให้เกิดแรงจูงใจได้ (ปัญญาแตกฉานในธรรม)

(๓) ใช้ถ้อยคำมาชี้แจงธรรมะหรือเรื่องราวต่างๆ ที่อยากๆ เคร่งเครียดสับสนวุ่นวายมาเป็นเรื่องเข้าใจง่ายๆ หรือเป็นเรื่องสบายๆ ได้ (ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ)

(๔) มีไหวพริบมีลูกเล่น มีมุขที่เหมาะสม รู้แหล่งที่มาที่ไปของเรื่องราวสิ่งต่างๆสามารถเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน จนสร้างแรงจูงใจให้เกิดความที่จะคิดและหาเหตุผลขึ้นมาใหม่ได้ (ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ)

---

[๙] องฺ. จตุกฺก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๒๑๖, ขุ. ปฏิ. (บาลี) ๓๑/๒๖๘/๑๗๕, อภิ. วิ. (บาลี) ๓๕/๗๘๔/๔๐๐.

๓) การสร้างแรงจูงใจตามแนวอัฏฐังคิกมรรค (มรรคมีองค์ ๘) [๑๐]

(๑) เข้าใจและสามารถอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจในเรื่อง อริยสัจจ์๔ ไตรลักษณ์ อกุศลและอกุศลมูลกับกุศลและกุศลมูล ปฏิจจสมุปบาท ได้

(๒) มีความนึกคิดที่ดีงาม ความนึกคิดที่ปลอดจากกาม ความนึกคิดในทางเสียสละ ไม่ติดในความปรนเปรอสนองความอยากของตน ความนึกคิดที่ประกอบด้วยเมตตาปลอดจากความพยาบาท ไม่ขัดเคืองหรือเพ่งมองในแง่ร้าย ความนึกคิดที่ประกอบไปด้วยกรุณาไม่เบียดเบียนไม่คิดร้ายหรือมุ่งทำร้ายโดยอาศัยการฝึกปฏิบัติธรรมเพื่อปรับปรุงจิตใจตัวเอง

(๓) ละคำพูดเท็จ คำพูดส่อเสียด คำหยาบ คำพูดเพ้อเจ้อ ใช้คำพูดในทางสร้างสรรค์ ในทางสร้างกำลังใจ สร้างความสามัคคีเป็นประโยชน์

(๔) ประพฤติดีประพฤติชอบด้วยกายวาจาและใจตามกุศลกรรมบถ

(๕) มีกิจกรรมในการดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น กระทำตนเป็นตัวอย่างของสังคม ความมีกัลยาณมิตร

(๖) เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดมีขึ้น (สังวรปธาน) เพียรละบาปอกุศลกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว (ปหานปธาน) เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น (ภาวนาปธาน) เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์ (อนุรักขนาปธาน)[๑๑]

(๗) การมีสติอยู่เสมอ คือการฝึกปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔

(๘) มีความคิดพิจารณาไตร่ตรอง ตรวจตรากะการจัดเตรียมจัดแจงดูแลด้วยความอิ่มเอิบใจ ด้วยความสบายสำราญทั้งทางกายทางใจ ด้วยจิตใจแนวแน่มั่นคง

ผู้ที่จะสร้างแรงจูงใจให้ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีความกรุณา ที่อาศัยอุเบกขามีสติสัมปชัญญะเข้าประกอบด้วย และมีองค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ประการ[๑๒]

๑. น่ารัก ในฐานเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

๒. น่าเคารพ ในฐานประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

---

[๑๐] ที. ม. (บาลี) ๑๐/๒๒๙/๓๔๘, ม. มู. (บาลี) ๑๒/๑๔๙/๑๒๓, ม. อุ. (บาลี) ๑๔/๗๐๔/๔๕๓.

[๑๑] องฺ. จตุกฺก. (บาลี) ๒๑/๖๙/๙๖, ๑๔/๒๐, ๑๓/๑๙.

[๑๒] องฺ. สตฺตก. (บาลี) ๒๒/๓๔/๓๓.

๓. น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาอย่างแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยความซาบซึ้งภูมิใจ

๔. รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอและคำวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว

๖. แถลงเรื่องที่ล้ำลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

สรุปการสร้างแรงจูงใจให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ผู้สร้างแรงจูงใจต้องมีคุณธรรมมีธรรมประจำใจปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในระดับใดระดับหนึ่ง

๔.๒ สภาพสังคมปัจจุบันที่เป็นปัญหาและ อุปสรรค์ต่อการสร้างแรงจูงใจ

ในสังคมปัจจุบันมีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นมากมายและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น แตกต่างจากสมัยก่อนที่ยังเป็นสังคมครอบครัวใหญ่ และเป็นสังคมเกษตร สภาพแวดล้อมก็เอื้ออำนวยให้สังคมอยู่กันอย่างสงบสุข ปัญหาสังคมจึงมีน้อย ปัจจุบันโลกไปเร็วมาก ข้อมูลข่าวสาร และเงินตราเดินทางรอบโลกด้วยความเร็วแสง[๑๓] เป็นตัวเร่งให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้น มีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นนับไม่ถ้วน มีปัจจัยใหม่ๆ มาเกี่ยวข้องอีกมากมาย ผู้ที่สร้างแรงจูงใจต้องรู้เท่าทันสังคม เรื่องต่อไปนี้ผู้วิจัยเห็นควรที่จะใช้พระพุทธศาสนาเป็นฐานในการสร้างแรงจูงใจ ให้สังคมเกิดความตระหนักเข้าใจประโยชน์และโทษตามความเป็นจริง โดยมีธรรมะกำกับ ใช้ธรรมะแก้ไขไปในแนวทางที่ถูกต้อง ในทุกวัย และทุกระดับของสังคม

๔.๒.๑ การบริโภค[๑๔] การบริโภคได้กลายเป็นสรณะหรือศาสนาของคนปัจจุบันไปแล้วเป็นทั้งจุดหมายและตัวกำหนดคุณค่าชีวิตของผู้คนเป็นอันมาก เป็นแหล่งความสุขที่คนส่วน

---

[๑๓] ประเวศ วะสี, **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม**,พิมพ์ครั้งที่๒,(กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน ,๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

[๑๔] พระไพศาล วิสาโร, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๕–๓๔๘.

ใหญ่รู้จัก ขณะเดียวกันการบริโภคก็ถูกพัฒนาให้หลากหลายพิสดาร จากการบริโภควัตถุและบริการไปสู่การบริโภคประสบการณ์และสัญลักษณ์ การบริโภคอย่างไม่รู้ประมาณและไม่ตระหนักถึงคุณและโทษชัดเจน มีผลอย่างมากต่อชีวิตผู้คน ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นหน้าที่ของผู้สอนธรรมะจะต้องเข้าใจอย่างถ่องแท้และไม่ตกเป็นทาสของการบริโภค เพื่อจะสร้างแรงจูงใจที่ถูกต้องให้กับสังคม

๔.๒.๒ เงิน เงินเป็นตัวเอื้อให้คนเราบริโภคมากขึ้น เป็นสิ่งที่สร้างความสบายทางกายภาพ และยังเป็นเป้าหมายที่คนจำนวนมากมีความสุขกับการสะสมแม้ไม่ได้ใช้มันเลยก็ตาม นับวันผู้คนจะหวังเงินเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อไม่ได้สิ่งที่ต้องการหรือได้รับเพียงชั่วคราว ก็จะขวนขวายหาเงินมาให้ได้มากขึ้นไม่หยุดหย่อน ชีวิตจึงหาความสงบสุขไม่ได้ทั้งๆ ที่มีเงินมหาศาล ยิ่งไปกว่านั้นยังพยายามหาเงินทุกวิถีทาง ก่อให้เกิดปัญหามิจฉาอาชีวะ การคอร์รัปชั่น อาชญากรรม การเอารัดเอาเปรียบ การทำลายสิ่งแวดล้อม การทำทุกอย่างให้กลายเป็นสินค้า ไม่เว้นแม้แต่ความรัก ความซื่อสัตย์ ศาสนา และประเพณี สังคมปัจจุบันถูกสร้างให้เห็นความสำคัญของเงิน เพราะเงินเป็นอำนาจ ทุกอย่างในชีวิตต้องอาศัยเงินเป็นตัวนำ ทำให้แทบทุกชีวิตในสังคมมีจุดมุ่งหมาย มีแรงจูงใจทำทุกอย่างเพื่อจะให้ได้มันมา โดยไม่สนใจวิธีการว่าจะถูกหรือผิด ในสังคมบูชาเงินคนจนขาดโอกาสแต่คนเลวมีโอกาสมากมาย ผู้ที่สร้างแรงจูงใจต้องชี้ให้เห็นโทษและประโยชน์ของเงินให้ถูกต้องตระหนักอยู่เสมอว่า เงินไม่สามารถบอกเราได้ว่าชีวิตเรามีแต่ทุกข์เท่านั้น เงินหลอกลวงเราตลอดเวลาว่าถ้ามีมากๆ จะมีความสุข

๔.๒.๓ กามารมณ์ กามารมณ์กลายเป็นสิ่งเสพติดอีกชนิดหนึ่งในสังคมปัจจุบันและกลายเป็นสิ่งเดียวที่คนจำนวนมากมุ่งหวังจากความสัมพันธ์ระหว่างเพศ หรือกับเพศเดียวกัน ความสัมพันธ์จึงฉาบฉวย ไม่ยั่งยืนเพราะต่างตักตวงความสุขจากร่างกายของกันและกัน ความผิดหวังเพราะรักไม่เป็นจึงเกิดขึ้นไปทั่ว ขาดสติในการจัดการกับความรู้สึกทางเพศ ทำให้เกิดปัญหาท้องในวัยเรียน ลูกไม่มีพ่อ การทำแท้ง การข่มขืน โรคทางเพศสัมพันธ์ นอกจากการไม่รู้เท่าทันอารมณ์แล้วยังทำให้หลงติดบริโภคนิยมซึ่งใช้สิ่งยั่วยุทางเพศเป็นเหยื่อล่อ แม้แต่ในสถานศึกษาก็เกิดปัญหาขึ้นมากมาย ทำอย่างไรผู้มีหน้าที่รับผิดชอบจะประยุกต์ธรรมะต่างๆให้เข้ากับเรื่องกามารมณ์เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนของเราตระหนักเข้าใจและเข้าไปสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้อย่างถูกต้อง อย่างมีหลักมีเกณฑ์

๔.๒.๔ ความสัมพันธ์ ในปัจจุบันผู้คนมีปัญหาความสัมพันธ์ในทุกระดับ ตั้งแต่กับพ่อแม่พี่น้อง ลูกๆ คู่ครอง เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน ชุมชน และผู้คนในสังคม ความสัมพันธ์ต่างๆ เป็นไปอย่างฉาบฉวยและก่อให้เกิดความทุกข์ เพราะต่างมุ่งหวังประโยชน์จากกัน หรือเห็นเป็น

คู่แข่งทางด้านผลประโยชน์ สร้างปัญหาทั้งตัวบุคคลและสังคม ทำให้สังคมอ่อนแอและเปราะบาง เพราะผู้คนคิดแต่จะแก่งแย่งแข่งขันและเอารัดเอาเปรียบกัน เป็นสังคมขาดจิตอาสามีค่านิยมที่ผิด เห็นการโกง การเอารัดเอาเปรียบเป็นสิ่งที่ถูกต้อง โดยผู้ใหญ่ในสังคมนั่นเองที่เป็นตัวอย่าง

๔.๒.๕ เทคโนโลยี เทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายวิสัยและอินทรีย์ของมนุษย์ ทำงานแทนมนุษย์ได้มากมาย[๑๕] เทคโนโลยีได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตทุกแง่ทุกมุม การเข้าไปเกี่ยวข้องโดยรู้ไม่เท่าทัน ทำให้เกิดการเสพติดชนิดใหม่ โดยเฉพาะเทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสาร ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้างฉาบฉวยมากขึ้น เนื่องจากมันกลายมาเป็นตัวกลางความสัมพันธ์แทนที่จะสัมพันธ์กันโดยตรง อีกทั้งยังไม่มีเวลาให้กับคนใกล้ชิด นอกจากนั้นยังมีอิทธิพลต่อทัศนคติและจิตนิสัยของผู้คนเป็นอันมาก ทำให้หลงบริโภคนิยม หมกมุ่นกับกามารมณ์และความรุนแรงหรือใจร้อนคอยไม่เป็น เพราะสังคมเรามองและใช้เทคโนโลยีแบบบำรุงบำเรอ[๑๖]

๔.๒.๖ อัตลักษณ์ ลัทธิปัจเจกนิยมทำให้ผู้คนหมกมุ่นกับตัวเองมากและมักจะเกิดความทุกข์ข้องขัด ไม่พึงพอใจในตัวตนของตน เพราะมีการเปรียบเทียบกับคนอื่น โดยมากมักผ่านสื่อ การพยายามสร้างและปรับปรุงตัวตนแทนที่จะทำด้วยการพัฒนาความสามารถให้มากขึ้นกลับใช้ทางลัดคือการแข่งขันกันบริโภค เช่นการซื้อสินค้ายี่ห้อดังมาใช้ ผ่าตัดเสริมทรงให้เป็นดังใจ ตัวตนของคนสมัยนี้ผูกติดกับวัตถุหรือทรวดทรงร่างกาย และสายตาของผู้อื่นซึ่งจะไม่ทำให้มีความสุขได้เลย เพราะวัตถุและทรวดทรงเหล่านั้นไม่มีวันคงที่ได้ เช่นเดียวกับสายตาผู้อื่นย่อมเปลี่ยนไปตามสมัยนิยม จึงเปลี่ยนอัตลักษณ์บ่อยราวกับเปลี่ยนเสื้อผ้า ในที่สุดย่อมเกิดความสับสนว่าตัวเองเป็นใครกันแน่ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้พัฒนาตัวเองเพื่อที่จะได้พึ่งตัวเองได้และสามารถเป็นที่พึ่งของผู้อื่นต่อไป เป็นหน้าที่ของผู้ที่สร้างแรงจูงใจจะต้องทำให้เกิดทัศนคติที่ถูกต้อง

๔.๒.๗ ความเครียดและความเบื่อ ทั้งๆ ที่สังคมทุกวันนี้เต็มไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกสิ่งปรนเปรอความสุขและความสนุกสนานอย่างไม่เคยมีมาก่อน สถานเริงรมย์มีทั่วเมือง โทรทัศน์มีหลายร้อยช่อง อีกทั้งซีดี วิดีโอ และเทปเพลงสำหรับคนทุกรสนิยม ทุกอย่างถูกทำให้เป็นเรื่องสนุกสนาน แม้กระทั่งการสอนก็กลายเป็นทอล์คโชว์แต่แล้วผู้คนกลับมีความเครียด

---

[๑๕] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

[๑๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

และความเบื่อเซ็งอย่างไม่เคยมีมาก่อน เพราะเสพสิ่งพวกนี้บ่อยๆ จนกลายเป็นความชินชาหาความสุขได้ยากขึ้น นอกจากนั้นการงานก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้คนเครียดและเบื่อมากขึ้น เนื่องจากจำเจ แตกซอยย่อย จนดูไร้ความหมาย หรือเพราะวางจิตใจไว้ไม่ถูกต้อง ผู้คนจำนวนมากไม่รู้วิธีจัดการกับความเครียดและความเบื่อ ทำให้ถลำเข้าไปในความทุกข์มากขึ้น หากไม่ทำร้ายตัวเอง ก็หลงอยู่ในวังวนของสิ่งเสพติดและการพนันจนถอนตัวไม่ขึ้น

๔.๒.๘ ความโดดเดี่ยว คนปัจจุบันมีความโดดเดี่ยวมาก เพราะมีปัญหาความสัมพันธ์กับผู้คน มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดหรือแท้จริงกับผู้อื่นได้ยาก ครั้นจะอยู่คนเดียวก็อยู่ไม่ได้เพราะทนความคิดที่ฟุ้งซ่านกระเจิดกระเจิงไม่ได้ ต้องหาสิ่งอื่นมาเป็นที่พึ่ง เช่น โทรทัศน์ โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ เพื่อยึดจิตให้อยู่เป็นที่เป็นทาง หรือดึงจิตให้พ้นจากการหมกมุ่นกับตัวเอง แต่เทคโนโลยีดังกล่าวไม่ใช่ที่พึ่งอันแท้จริง การรู้จักตนเองสามารถเข้าถึงความสงบภายในได้ จะช่วยให้บุคคลสามารถอยู่ได้ทุกสถานการณ์รวมทั้งอยู่กับตัวเองอย่างมีความสุขด้วย

๔.๒.๙ ความตาย ความตายกลายเป็นสิ่งน่ากลัวที่ต้องหลีกเลี่ยงให้ไกลที่สุดในสายตาของคนสมัยนี้ การวางท่าทีไม่ถูกต้องต่อความตายทำให้ผู้คนเกิดความทุกข์ เพราะไม่มีวันจะหลีกพ้นได้ ขณะเดียวกันท่าทีเช่นนี้ก็ทำให้ไม่สามารถได้รับประโยชน์สูงสุดจากความตายได้ เช่น การใช้ความตายเป็นเครื่องกระตุ้นให้ไม่ประมาท ทำความดี หรือปล่อยวางสิ่งต่างๆ ที่ยึดถือทำให้จิตโปร่งเบา เป็นอิสระ ข้อถกเถียงเกี่ยวกับการทำให้ผู้ป่วยตายอย่างสงบหรือการุณยฆาต ตลอดจนความสิ้นเปลืองจากการใช้เทคโนโลยีต่ออายุอย่างไม่มีขีดจำกัด ล้วนเกิดจากท่าทีที่ไม่ถูกต้องต่อความตายทั้งสิ้น

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าวมานั้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า เป็นเรื่องที่ทั้งสงฆ์และฆราวาสต้องร่วมมือกันศึกษาหาทางสร้างแรงจูงใจเพื่อเชื่อมธรรมะกับเรื่องดังกล่าว ให้ผู้คนในสังคมเห็นความสำคัญในการนำธรรมะไปปฏิบัติควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิต จนเข้าใจและได้รับผลประโยชน์จากการมีชีวิตอยู่ด้วยธรรมะของพระพุทธเจ้า เผยแผ่ธรรมะที่ถูกต้อง ให้เข้าสู่จิตใจของผู้คนในสังคมให้ผู้คนในสังคมตระหนักว่าธรรมะเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบัน ให้ตระหนักว่าชีวิตที่ขาดธรรมะเป็นเรื่องอันตรายทั้งตัวเองและสังคมรอบข้าง และสิ่งสำคัญผู้ที่จะสร้างแรงจูงใจในเรื่องข้างต้นให้เกิดผลได้ ผู้นั้นจะต้องเข้าใจผลเสียอันเกิดจากสิ่งเหล่านี้ และมีสติไม่ตกเป็นทาสของเรื่องทั้งหมดข้างต้นนี้อย่างถ่องแท้เสียก่อน

๔.๓ การประยุกต์ใช้การสร้างแรงจูงใจตามแนวพุทธวิธี

พุทธศาสนาที่แท้ก็คือการศึกษา[๑๗] ธรรมะของพระพุทธศาสนามีอยู่มากมายที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้สร้างแรงจูงใจในสังคมปัจจุบัน พระสงฆ์และฆราวาสต้องทำความเข้าใจปรับปรุงตัวเองจนเกิดปัญญาอย่างแท้จริง ทั้งตัวบุคคล ทั้งหลักธรรมและปัญหาสังคม เพื่อนำหลักธรรมของพระพุทธองค์มาแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงนำเสนอรายละเอียดการประยุกต์ใช้การสร้างแรงจูงใจตามแนวพุทธวิธีดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ การรู้เท่าทันความจริง บุคคลเป็นอันมากมีความรู้หรือทิฏฐิชนิดสำเร็จรูปหรือตายตัวเสมือนถูกกักขังอยู่ในกรง ไม่สามารถหลุดไปสู่ความจริงได้ ความเป็นจริงนั้นเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ ณ ที่หนึ่งๆ ณ เวลาหนึ่งๆ ไม่มีเหมือนกันเลย ผู้ที่สร้างแรงจูงใจต้องทำให้ผู้เรียนเกิดปัญญาตรวจสอบตามสถานการณ์ความเป็นจริง เรียนรู้ในทุกสถานการณ์จนรู้ความจริง ปัญหาส่วนใหญ่ของมนุษย์คือ การไม่สามารถเรียนรู้ความจริง ผู้สร้างแรงจูงใจต้องสามารถนำปัญหาต่างๆ ที่กล่าวข้างต้นมาบูรณาการ กับหลักปฏิจสมุปบาท[๑๘] เพื่อให้ผู้เรียนรู้แจ้ง รู้ชัดในหลักของความเปลี่ยนแปลง

๔.๓.๒ การรู้เท่าทันกิเลสตัณหา พุทธศาสนาสอนให้ลดละ ความโลภ ความโกรธ ความหลง อกุศลมูล ๓[๑๙] เพื่อการบังเกิดขึ้นของปัญญา แต่สมัยปัจจุบันเอากิเลสตัณหาเป็นตัวนำที่เรียกว่าการพัฒนาในปัจจุบันแฝงอยู่ด้วยโลภจริต หรือมีโลภจริตเป็นแกน ดังจะเห็นได้จาก การใช้สื่อกระตุ้น กิเลสตัณหาอยู่ในทุกอณูของอากาศที่มนุษย์หายใจ กิเลสตัณหาจึงท่วมโลก ในสภาพอย่างนี้เรียนรู้มากก็ไม่เกิดปัญญาที่แท้จริง จึงต้องเรียนรู้เท่าทันกิเลสตัณหาของตัวเอง โดยอาศัยการฝึกสติ

๔.๓.๓ การฝึกการคิดแบบพระพุทธศาสนา การคิดไม่เป็นคิดไม่ถูกทำให้รู้อะไรเป็นดุ้นๆ ท่อนๆ หยาบๆ ไม่ละเอียด ไม่สุขุม ไม่ประณีต ไม่รอบครอบ หยาบกระระด้าง ไม่มี

---

[๑๗] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ปฏิรูปการศึกษา พระพุทธศาสนาจะไปอยู่ไหน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

[๑๘] วินย. (บาลี) ๔/๑/๑, สํ. นิ (บาลี) ๑๖/๑/๑, อภิ. วิ. (บาลี) ๓๕/๒๗๔/๑๘๕, วิสุทธิ (บาลี) ๓/๑๐๗, สงฺคห. (บาลี) ๔๕.

[๑๙] ที. ปา (บาลี) ๑๑/๓๙๓/๒๙๑, ขุ. อิติ. (บาลี) ๒๕/ ๒๒๘/๒๖๔.

วิจารณญาณ เชื่ออะไรง่ายๆ ตกเป็นเหยื่อง่าย ถูกล้างสมองง่าย การมีโยนิโสมนสิการ[๒๐] เปรียบเหมือนเรากินอาหารเข้าไป อาหารที่เป็นท่อนเป็นดุ้นจะผ่านการย่อยจนละเอียด เมื่อย่อยจนละเอียดแล้วจะเอาไปใช้ทั้งหมดไม่ได้เพราะ สารบางอย่างไม่มีประโยชน์หรือมีโทษ ต้องเลือกดูดซึมเอาสารที่มีประโยชน์ไปใช้ การคิดอย่างละเอียดแยบคายทำให้รู้ละเอียด รู้ลึก รู้เชื่อมโยง สุขุม ประณีต รู้ว่าอะไรจริงอะไรไม่จริงอะไรควรอะไรไม่ควรมีวิจารณญาณ ผู้สร้างแรงจูงใจต้องให้ความสำคัญกับเรื่องความคิดในแบบโยนิโสมนสิการ เพราะเมื่อคิดได้คิดเป็นคิดถูก ก็จะเกิดปัญญาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

๔.๓.๔ การไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ พระพุทธองค์ทรงแสดงคำสอนกาลามสูตร[๒๑] นี้ที่เกสปุตตนิคมของชาวกาลามะ ว่าด้วยเรื่องความไม่เป็นผู้เชื่อง่าย ๑๐ประการ ถ้าเชื่อง่ายโดยไม่ใช้โยนิโสมนสิการก็เข้าไปสู่ความโง่เขลา ความหลงผิด ความไม่จริงได้ง่าย[๒๒] พระพุทธองค์ท่านตรัสยิ่งไปกว่านั้นอีก คือ แม้องค์พระตถาคตเองพระสาวกควรจะพิจารณาตรวจสอบ เพื่อว่าพระสาวกจะได้มีความมั่นใจอย่างเต็มทีในคุณค่าที่แท้จริงของพระศาสดาที่ตนประพฤติปฏิบัติตาม[๒๓] มนุษย์เข้าไปสู่ความเสื่อมปัญญาได้ง่าย พระพุทธองค์จึงทรงเป็นห่วงเรื่องนี้ ได้ทรงสั่งสอนธรรมะไว้เป็นอันมากที่จะช่วยมนุษย์ไม่ให้หลุดไปสู่ความโง่เขลา รวมทั้งธรรมะเพื่อความไม่เป็นผู้ที่เชื่อง่ายหรือกาลามสูตรนี้ด้วย

๔.๓.๕ การเจริญสติ โดยทั่วไปบุคคลมีจิตที่ไม่ตั้งอยู่ในความเป็นกลาง มีอคติต่างๆ เช่น ฉันทาคติ โทสาคติ ภยคติ หรือเข้าไปติดในความฝังใจ หรือทิฏฐิบางอย่าง ทำให้ไม่รับรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง สิ่งต่างๆ ที่เราคิดว่าจริง แต่บ่อยครั้งมันไม่ใช่ความจริง เรารู้เราเห็นไปตามความเชื่อหรือความฝังใจ เมื่อไม่จริงเราคิดว่ามันจริงเราก็เสื่อมจากปัญญา การเจริญสติทำให้จิตเป็นกลาง [๒๔] การฝึกสติจะเกิดวิวัฒนาการของกระบวนการของจิตออกมาให้เห็น

---

[๒๐] สํ. ม. (บาลี) ๑๙/๕-๑๒๙/๒-๓๖, องฺ. เอก. (บาลี) ๒๐/๖๐–๑๘๖/๑๓–๔๑, ขุ. อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๙๔/๒๓๖.

[๒๑] องฺ. ติก. (บาลี) ๒๐/๕๐๕/๒๔๑.

[๒๒] ประเวศ วะสี, **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม**,พิมพ์ครั้งที่๒,(กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน ,๒๕๔๐), หน้า ๙–๑๐.

[๒๓] พระ ดร. ดับบลิว ราหุล, **พระพุทธเจ้าสอนอะไร**, แปลโดย รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗.

[๒๔] ประเวศ วะสี, **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม**,พิมพ์ครั้งที่๒,(กรุงเทพมหานคร :หมอชาวบ้าน ,๒๕๔๐), หน้า ๑๐.

ขั้นตอนต่างๆ ตามที่เป็นจริง ตลอดจนความแตกต่างในคุณภาพของการรับรู้ จากจิตใต้สำนึก สู่จิตสำนึก จากความรู้จักอารมณ์ครั้งแรกอย่างเลือนราง จนรู้ได้อย่างชัดเจนและมีความละเอียดยิ่งขึ้น จากความรู้ที่โดดเดี่ยวจนรู้กระทั่งความสัมพันธ์เชิงเหตุผลและความสัมพันธ์อื่นๆ จากความรู้ที่ยังบกพร่องไม่แน่นอนมีความลำเอียง จนถึงการเสนอความรู้ที่ชัดเจนไม่มีการบิดเบือน[๒๕] ดังที่พระพุทธองค์ตรัสเรียกสติปัฏฐานว่า "เอสมัคโค เป็นทางสายเอกหรือทางสายเดียวที่จะทำให้มนุษย์พ้นทุกข์"[๒๖]

๔.๓.๖ การเรียนรู้ร่วมกัน พระพุทธเจ้าตรัสอปริหานิยธรรม[๒๗]แสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย ในระบบสังคมมีคนหลายคนหลายกลุ่ม การที่ต่างคนต่างอยู่ไม่เรียนรู้ร่วมกัน ทำให้ไม่เกิดปัญญาเพียงพอที่จะดำรงชีวิตร่วมกันเพื่อเป็นไปด้วยดี สาระสำคัญของอปริหานิยธรรม คือการพัฒนาปัญญาร่วมกัน เพราะการหมั่นมาประชุมพร้อมเพรียงและเนื่องนิตย์ ก็เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดแรงจูงใจอันนำไปสู่การตัดสินร่วมกัน และพาไปสู่การทำกิจที่พึงทำอย่างพร้อมเพียงกัน ในการกระทำก็ต้องมีการเรียนรู้ การเรียนรู้ทำให้เกิดศักยภาพทางปัญญา อันนำไปสู่การเอาชนะอุปสรรค์ทั้งหลายทั้งปวง

๔.๓.๗ กัลยาณมิตรธรรม[๒๘] ความมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหา ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญามีความสามารถ ซึ่งจะช่วยสร้างแรงจูงใจ สนับสนุน ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน บุคคลพึงแสวงหากัลยาณมิตร และเป็นกัลยาณมิตรของผู้อื่นความสัมพันธ์ทุกชนิดควรเป็นไปด้วยกัลยาณมิตรธรรม ทำให้ฉลาดขึ้น พึ่งตัวเองได้มากขึ้น เข้าใจสิ่งต่างๆ ถูกต้องตามความเป็นจริง ความโลภ ความโกรธ ความหลงลดน้อยลง

๔.๓.๘ ความไม่ประมาท อัปปมาทะ[๒๙] คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ ความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ระมัดระวังตัวไม่ถลำไปในทางเสื่อม ไม่พลาดโอกาสใน

---

[๒๕] พระญาณโปนิกเถระ, **หัวใจกรรมฐาน**, แปลโดย พลตรีนายแพทย์ชาญ สุวรรณวิภัช, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔.

[๒๖] ที. ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๓–๓๐๐/๓๒๕–๓๕๑, ม. มู. (บาลี) ๑๒/๑๓๑–๑๕๒/๑๐๓–๑๒๗.

[๒๗] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๗๐/๙๐; องฺ.สตฺตก(บาลี)๒๓/๒๑/๒๑.

[๒๘] สํ. ม. (บาลี) ๑๙/๒-๓๖, องฺ. เอก. (บาลี) ๒๐/๗๒–๑๒๘/๑๖–๒๕, ขุ. อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๙๕/๒๓๗.

[๒๙] ที. ม. (บาลี) ๑๐/๑๔๓/๑๘๐, สํ. ส. (บาลี) ๑๕/๓๗๘–๓๘๔/๑๒๕–๑๒๙.

การทำความดีหรือความเจริญก้าวหน้า ตระหนักถึงสิ่งที่ต้องทำและไม่ทำ สำนึกในหน้าที่ มีความตื่นตัวกระปรี้กระเปร่า มีความตั้งใจ มีความใส่ใจ การเรียนรู้ ความมีปัญญา การใช้ปัญญา

๔.๓.๙ หลักการพื้นฐานในการสร้างแรงจูงใจตามแนวพุทธ

๑) ความเอื้อเฟื้อ เพื่อยึดเหนี่ยวใจของบุคคลคณะของบุคคลไว้ในความสามัคคี หรือการสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน คือหลักของสังคหวัตถุ๔[๓๐] เป็นพุทธวิธีที่ทรงใช้สร้างแรงจูงใจอย่างหนึ่ง ทาน การให้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อฟอกกิเลสของผู้ให้ และสงเคราะห์ผู้รับ ปิยวาจา การเจรจาที่น่ารัก คำพูดที่น่ารักเป็นสิ่งที่ไม่ต้องซื้อหาใช้ไม่รู้จักหมด อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือ บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ สมานัตตา ความมีตนเสมอ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในหมู่ชนทั้งหลาย วางตนเหมาะสมกับฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมแล้วแต่กรณี

๒)ประมาณหรือคุณสมบัติที่เป็นเครื่องสร้างแรงจูงใจ คือหลักประมาณ๔[๓๑] บุคคลที่เลื่อมใสในรูปร่างสวยงามทรวดทรงดีท่าทางสง่าหรือรูปประมาณ ชอบใจเลื่อมใสในเสียงที่ไพเราะ โฆษประมาณ ชอบใจเลื่อมใสในการปฏิบัติเคร่งครัด หรือสิ่งของเครื่องใช้ที่เศร้าหมอง ลูขประมาณ ผู้เลื่อมใสจากการพิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือธรรมประมาณ พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณสมบัติทั้งที่ข้อบางข้อทรงถือแต่พอดีจึงทรงครองใจทุกจำพวก ได้ทั้งหมด คนที่เห็นพระพุทธเจ้าแล้ว ที่ไม่เลื่อมใสนั้นหาได้ยากยิ่งนัก ผู้สร้างแรงจูงใจต้องสร้างความเลื่อมใสธรรมประมาณให้มากเพราะเป็นการรู้ชัดคนที่มองอย่างแท้จริง

๓) การรู้ความประพฤติปกติ พื้นเพของจิต อุปนิสัย มาสร้างแรงจูงใจ จริต หรือจริยา๖[๓๒] ตัวความประพฤติเรียกว่า จริยา บุคคลผู้มีความประพฤติอย่างนั้น ๆ เรียกว่า จริต มี ๖อย่าง ๑.ราคะจริตรักสวยรักงาม ร่าเริงยินดี พออกพอใจกับอารมณ์ที่สวยงาม ความสุภาพเรียบร้อยและรู้สึกเกลียดชังอารมณ์ที่อยู่ตรงข้าม ๒.โทสะจริต หงุดหงิดรีบร้อน จิตจะทำอะไรก็จะปล่อยเร็วรับเร็วชอบความเร็วต่าง ๆ สิ่งที่จูงใจให้นึกถึงความเร็ว หรือสิ่งของที่มีความเร็วอยู่ในตัว ๓.โมหะจริต เขลาซึม จะเป็นคนขาดความไวต่ออารมณ์ ไม่ใฝ่หาแต่คอยให้อารมณ์กระตุ้นส่วนมากสนองสังคมด้วยกำลังกาย ไม่ค่อยมีความรู้สึกนึกคิดเป็นของตัวเอง ๔.สัทธาจริต บูชา

---

[๓๐] ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗;๒๖๗/๒๔๔; องฺ.จตุกฺก. (บาลี) ๒๑/๓๒/๔๒;๒๕๖/๓๓๕.

[๓๑] องฺ.จตุกฺก.(บาลี) ๒๑/๖๕/๙๓. อภิ.ปุ(บาลี)๓๖/๑๐/๑๓๕.

[๓๒] ขุ.ม.(บาลี)๒๙/๒๗/๔๓๕; ๘๘๙/๕๕๕; ขุ.จู.(บาลี)๓๐/๔๙๒/๒๔๒.; วิสุทฺธิ.(บาลี)๑/๑๒๗.

ความเชื่อ ประพฤติตามความเชื่อทำตามความเชื่อ ชอบตื่นข่าว ตื่นของตื่นคนวิเศษ ๕.วิตกจริต กังวลมาก คิดมาก ห่วงหน้าห่วงหลังมากเกินไป ลังเลใจอยู่ตลอด และเกินเหตุเกินผล ไม่กล้าตัดสินใจ หรือตกลงใจ ทำงานได้ถี่ถ้วนแต่ช้า ๖.พุทธจริต ฉลาด ชอบหาความรู้ใช้ความรู้ ชอบค้นคว้า มีความภูมิใจที่ได้ใช้ความรู้ คนเราทุกคนมีจริตทั้งหกนี้อย่างใดอย่างหนึ่งประจำใจ และจริตอย่างอื่นผสมมากบ้างน้อยบ้าง สาเหตุการเกิดจริตจิตกับจริตเป็นคนละอย่างกัน จิตเป็นธรรมชาติดั่งเดิม ให้เกิดความสำเร็จของความนึกคิดเท่านั้น จริตเกิดขึ้นภายหลังซึ่งเป็นตัวชุบย้อมจิตให้จิตแปรเปลี่ยนไป จิตเปรียบเหมือนเนื้อผ้า จริตเปรียบเหมือนสีย้อมผ้า จริตเกิดได้เพราะการอบรม ต้องตรึกตรองนึกคิดถึงสิ่งนั้นบ่อย ๆ จิตใจคิดนึกถึงสิ่งนั้นซ้ำ ๆ ซาก ๆ การทำอะไรบ่อย ๆ สำคัญมาก เพราะจะทำให้จิตเกิดความเคยชิน จากที่ทำอยากก็จะทำได้ง่าย ๆ จากที่ไม่ชอบก็จะค่อย ๆ ชอบ สิ่งที่ไม่เคยติดก็จะติด

พระพุทธศาสนามีเครื่องมืออันทรงพลังยิ่งที่จะส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเป็นพลังในการสร้างแรงจูงใจ ธรรมะทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อให้บุคคลและชุมชนเกิดปัญญา และการบัญญัติวินัยของพระพุทธองค์ก็เพื่อฝึกสาวกทุกคนให้มีวินัยในตนเอง เพราะวินัยก็คือวิธีที่จะใช้เพื่อให้ได้ผลสำเร็จบางอย่าง ผลของการมีวินัยมีศีลซึ่งยิ่งสมบูรณ์มากเท่าไหร่ผลของการปฏิบัติธรรมยิ่งสูงมากขึ้นเท่านั้น ในความเป็นจริงทุกคนมีวินัยพอๆ กับคนอื่นแต่เขายังไม่ได้เลือกที่จะนำออกมาใช้ ยิ่งเราทำตามวินัยมากเท่าไรชีวิตเราก็จะพบว่าข้อวินัยต่างๆ ไม่ได้เคร่งครัด หรือลำบากในการปฏิบัติ ถ้ากระทำจนเกิดความเคยชินจนเห็นว่าเป็นการกระทำอย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตเหมือนกับภาษาต่างๆ ที่เราสามารถเรียนรู้ได้ เพราะฉะนั้นวินัยต่างๆ จึงเป็นเครื่องมือที่ทุกคนสามารถนำมาใช้ได้[๓๓] ผู้สร้างแรงจูงใจที่มีความสามารถจึงพยายามดึงศักยภาพในตัวบุคคลออกมา เพื่อจะนำชีวิตเขาไปสู่ความสำเร็จ พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแห่งปัญญาหรือศาสนาแห่งการเรียนรู้ อยู่ที่ชาวพุทธทั้งหลายจะมีกระบวนการอย่างไรที่จะเอาธรรมะและวินัยมาประยุกต์สร้างแรงจูงใจ เพื่อให้ไหลเข้าสู่จิตใจบุคคลและสังคมได้อย่างถูกต้อง สมบูรณ์ จนเกิดผลดีในที่สุด

๔.๔ การประยุกต์พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจกับการเรียนการสอน

การที่เราจะพร่ำสอนเพียงใดก็ตามแต่หากการสอนนั้นไม่กระตุ้นหรือส่งเสริมการเรียนรู้กับอีกฝ่ายหนึ่งเลย การสอนนั้นก็ไร้ประโยชน์ สิ่งที่เรามองข้ามกันไป คือ ให้ความสำคัญการ

---

[๓๓] สตีฟ แชนเลอร์ และสก๊อต ริชาร์ดสัน, **๑๐๐ วิธีทำให้คนยอมทำงานให้เรา**, แปลโดย สุดาวรรณ อริยะทรัพย์ พิมพ์ครั้งที่๔๒,(นนทบุรี : สำนักพิมพ์ บี มีเดีย,๒๕๕๐), หน้า๑๗,

สอนมากกว่าการเรียนรู้ บุคคลและเยาวชนของเราในสังคมเรียนรู้กับสื่อต่างๆ มากมายทั้งๆ ที่สื่อเหล่านั้นไม่ได้สอนเลย สื่อไม่เคยสอนว่า วัตถุนิยม ความรุนแรง และการหมกมุ่นทางเพศเป็นเรื่องดี แต่เนื้อหาของสื่อที่เต็มไปด้วยเรื่องราวเหล่านั้นและน่าสนใจพอที่จะเกิดแรงจูงใจกระตุ้นให้เรียนรู้และซึมซับพฤติกรรมดังกล่าว ยิ่งกว่านั้นการสอนศีลธรรมก็เน้นท่องจำอย่างเดียว ไม่ได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แลเห็นด้วยตนเองว่าศีลธรรมนั้นคืออะไร ดีอย่างไร และจำเป็นอย่างไรต่อชีวิตและสังคม นำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร ที่สำคัญผู้เรียนไม่ได้ถูกฝึกมาให้เรียนรู้ที่จะเอาใจเขามาใส่ใจเรา เพื่อเข้าใจถึงผลจากการเบียดเบียนผู้อื่น ด้วยเหตุนี้การสอนศีลธรรมในสังคมจึงประสบความล้มเหลว ในทำนองเดียวกันการบังคับให้เด็กนั่งสมาธิทำให้เด็กเกลียดการนั่งสมาธิไปเลย ทั้งๆ ที่สมาธิเป็นสิ่งที่เด็กสามารถเรียนรู้ได้จากวิธีอื่นอีกมากมาย และที่สำคัญคือการใช้การนั่งสมาธิมาลงโทษเด็ก ทำให้เด็กเกิดทัศนะคติที่ไม่ดีต่อการปฏิบัติธรรม การสร้างแรงจูงใจให้เด็กมีฉันทะหรือความชอบในการนั่งสมาธิเป็นสิ่งสำคัญกว่าการบังคับหรือเอาคะแนนเข้าล่อ[๓๔] ผู้ที่จะสร้างแรงจูงใจให้ประสบผลสำเร็จ จะต้องเข้าใจในบุคคลที่จะสร้างแรงจูงใจ ในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ แรงจูงใจจากการทำความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล พระพุทธองค์ท่านทรงสอนบุคคลทุกระดับ โดยใช้เรื่องราวต่างๆ ที่เขากระทำอยู่ในชีวิตประจำวันมาสร้างแรงจูงใจให้เกิดความสนใจ เชื่อมกับธรรมะที่พระองค์ทรงต้องการให้เขารู้ จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนมองเห็น เกิดความเข้าใจได้ง่ายและถูกต้อง บุคคลเราแตกต่างกันทั้งด้านสติปัญญา วัยสมรรถภาพร่างกาย ความถนัดตามธรรมชาติ และด้านบุคลิกภาพ ความทะเยอทะยาน ความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรี อารมณ์ และความมุ่งหวัง ซึ่งมีสาเหตุมาจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมที่บุคคลผู้นั้นได้รับมาตั้งแต่เกิด จึงเป็นเรื่องที่ผู้สร้างแรงจูงใจจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อนำมาปรับใช้ตามแนวทางของพระพุทธองค์

๔.๔.๒ แรงจูงใจจากการแสดงพฤติกรรม วินัยในพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงเข้าใจเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์เป็นอย่างดี ข้อบัญญัติทั้งหมดของวินัยเป็นไปเพื่อปรับเปลี่ยนแก้ไขพฤติกรรมของผู้ที่เข้ามาในพุทธศาสนาให้มีจิตใจสูงขึ้น พฤติกรรมของมนุษย์แสดงไปตามหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑.หลักความจริงเฉพาะหน้า ๒. หลักความพอใจ ๓. หลักมาตรฐานของสังคมและวัฒนธรรม[๓๕] พฤติกรรมที่ถูกต้องดีงามต้องมีหลัก ๓ประการ คือ แรง

---

[๓๔] พระไพศาล วิสาโล, "มองอย่างพุทธ", **มติชนรายวัน**, (๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๙) : ๖.

[๓๕] สุจิตรา พรมนุชาธิป, **มนุษยสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยะสาส์น,๒๕๔๙),หน้า ๖๙–๗๐.

เร้า แรงปรารถนา แรงมโนธรรม ที่พอเพียงเท่าเทียมกัน และทำให้เจ้าตัวเป็นสุขสมหวัง พฤติกรรมใดที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้ทำมีความสุขก็จะเกิดการกระทำซ้ำๆ จนเกิดเป็นพฤติกรรมประจำตัวเรียกว่า บุคลิกภาพ[๓๖] พฤติกรรมบางอย่างเป็นแบบอัตโนมัติ บางอย่างขึ้นต่อสังคมและวัฒนธรรม ผู้ที่สร้างแรงจูงใจต้องเข้าใจ มีความสามารถในการตีความและวิเคราะห์[๓๗] การเกิดพฤติกรรม ลักษณะของพฤติกรรมสาเหตุของพฤติกรรม แรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรม เพื่อนำมาใช้แก้ไขปรับปรุงในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดผลตามที่ต้องการ

๔.๔.๓. **แรงจูงใจจากการรับรู้หรือผัสสะ** ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า ผัสสะ แปลว่าการกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง และทางใจ มีคำท่องจำง่ายๆ เกี่ยวกับผัสสะว่า "ความทุกข์เกิดที่จิต เพราะทำผิดเรื่องผัสสะ; ความทุกข์จะไม่โผล่ ถ้าไม่โง่เรื่องผัสสะ; ความทุกข์เกิดไม่ได้ ถ้าเข้าใจเรื่องผัสสะ"[๓๘] ผัสสะหรือการรับรู้เป็นการแปลหรือตีความแห่งการสัมผัสที่ได้รับออกมาเป็นสิ่งใดที่มีความหมายหรือที่รู้จัก เข้าใจ ซึ่งการแปลหรือตีความหมายนี้บุคคลจะต้องมีประสบการณ์หรือความรู้เดิมหรือความจัดเจนที่มีมาก่อน โดยปกติแล้วบุคคลจะมองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนโลกนี้ด้วยสายตาของการรับรู้มากกว่าการหาข้อเท็จจริงที่เป็นจริง ทั้งนี้เพราะแต่ละคนมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน การที่แต่ละคนมองสิ่งเดียวกันไม่เหมือนกันเนื่องจากแต่ละคนมีความรู้สึกส่วนตัว ที่จะพยายามทำความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นเท่าที่มองเห็นหรือสามารถรับรู้พฤติกรรมหรือความเข้าใจต่างๆ ขึ้นอยู่กับการรับรู้มากกว่าข้อเท็จจริงหรือความจริงที่แต่ละคนสัมพันธ์อยู่ขณะนั้น ผู้ที่สร้างแรงจูงใจจะต้องเข้าใจในกระบวนการรับรู้ กิจกรรมในการรับรู้องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้คุณลักษณะของแต่ละบุคคลทั้งด้านสรีระและด้านจิตวิทยา[๓๙]

การจะทำให้บุคคลที่เราจะสร้างแรงจูงใจเกิดผล จำเป็นต้องศึกษาถึงเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล การเกิดพฤติกรรม และการรับรู้ของบุคคลที่เราจะสร้างแรงจูงใจ เพราะจะทำให้ทราบถึงความไม่เหมือนกันของบุคคล ปัจจัยของความไม่เหมือนกัน ทำให้ทราบถึง

---

[๓๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

[๓๗] ประชา สุวีชานนท์, "ดีไซน์ คัลเจอร์", **มติชนสุดสัปดาห์**. ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๕๑๓ (๑๔–๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๒) : ๘๙.

[๓๘] พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ), **ผัสสะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม**, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิสวนโมกพลาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๖-๗.

[๓๙] สุจิตรา พรมนุชาธิป, **มนุษยสัมพันธ์**,(กรุงเทพมหานคร :สุรียะสาสน์ ,๒๕๔๙),หน้า ๗๔–๗๗.

บุคคลที่เราจะสร้างแรงจูงใจมีการรับรู้อย่างไร เกิดมีแนวทางหลายๆ แนวทางที่จะสร้างแรงจูงใจให้ประสบความสำเร็จได้

๔.๔.๔ การสร้างแรงจูงใจเร้าให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ผู้สอนควรคำนึงถึงกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) พยายามทำทุกวิถีทางที่จะสนองความต้องการขั้นต่ำ ทำให้ผู้เรียนเกิดความสบายทั้งทางด้านร่างกายและสภาพภายในห้องเรียน มีความรู้สึกปลอดภัยทั้งสภาพร่างกายและภายในห้องเรียน ทำให้ผู้เรียนเห็นว่าได้รับความสนใจและเป็นส่วนหนึ่งของห้องเรียน และเกิดความรู้สึกว่าได้รับความยอมรับนับถือ สอนให้เด็กทำอะไรโดยอิสระเพราะจะเกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงช่วยตนเองได้กล้าแสดงจุดยืนของตัวเอง[๔๐]

๒) การกระตุ้นให้มีการเลือกที่จะนำไปสู่การพัฒนา ไม่ลงโทษเมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ได้หรือไม่ถูก ไม่เข้มงวดจนเกินไป หลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความตรึงเครียดมากๆ สร้างแรงจูงใจและกระตุ้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการเรียน ให้ผู้เรียนวางแผนการเรียนรู้ด้วยตัวเอง วินิจฉัย ตั้งเป้าหมาย เลือกวิธีการเรียนรู้ แสวงหาแหล่งความรู้ รวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การประเมินตัวเอง โดยครูอยู่ในฐานะกัลยาณมิตร[๔๑] แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของการศึกษาเล่าเรียน และผลเสียของการไม่เรียนว่ามีอะไรเกิดขึ้น

๓) จัดประสบการณ์การเรียนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ เป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนรู้จักตั้งความคาดหวังที่ตรงตามความเป็นจริง เป็นคนที่ทำอะไรแล้วต้องการความสำเร็จ ตลอดจนมีความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเองในทางบวก เน้นความคิดริเริ่ม ความขยันหมั่นเพียรพัฒนาความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตัวเองในทางบวก ประสบการณ์นั้นต้องไม่ง่ายจนเกินไปหรือยากจนเกินไป เป้าหมายต้องมีลักษณะที่ท้าทายและสามารถทำได้ และรู้ผลของการกระทำนั้น ไม่ว่าถูกหรือผิดเพื่อจะได้พัฒนาแก้ไขต่อไป

๔) คำนึงถึงผลเสียของการแข่งขันกันอย่างมากมายไร้เหตุผล พยายามสร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้ผู้เรียนแข่งขันกับตนเอง พยายามจัดสถานการณ์ต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนมีโอกาสประสบความสำเร็จบ้าง การแข่งขันเป็นกลุ่มนั้นเพื่อความสนุกเท่านั้นมิใช่เพื่อเอาชนะ

---

[๔๐] นพมาศ ธีรเวคิน, **จิตวิทยาสังคมกับชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

[๔๑] ทิศนา เขมมณี, **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๕.

กัน ให้ผู้เรียนแต่ละคนตั้งเป้าหมายของตนเอง และมีการแสดงผลของความก้าวหน้า คำนึงถึงความสามารถพิเศษของผู้เรียนแต่ละคน กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความร่วมมือ โดยการทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๕) การให้ความช่วยเหลือกับผู้เรียนบางคนที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษ สร้างแรงจูงใจโดยสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง ไม่ขู่เข็นคุกคาม ให้ความช่วยเหลือให้กำลังใจ และคำแนะนำต่างๆ จนผู้เรียนเห็นว่าเขามีความสามารถที่จะทำงานนั้นๆ ได้

๖) พยายามสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียน เรียนรู้เพราะความรู้สึกจากภายในของเขาเองมิใช่จากสิ่งล่อใจอื่นใด ซึ่งถ้าผู้สอนจัดสภาพต่างๆ อย่างเหมาะสมแล้วก็จะสามารถเร้าความสนใจของผู้เรียนได้ ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนอยู่แล้ว บุคคลจะสนใจสิ่งใดนั้นเนื่องมาจากประสบการณ์ที่เคยพบความสำเร็จและมีความคุ้ยเคยกับสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่ผู้สร้างแรงจูงใจควรศึกษาและนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป

๗) สร้างแรงจูงใจให้เกิดความสนใจโดยใช้เครื่องล่อใจต่างๆ การเรียนโดยที่ผู้เรียนมีความสนใจด้วยตัวของตัวเอง เป็นสิ่งสำคัญที่พึงประสงค์ควรจะให้เกิดขึ้นเท่าที่เป็นไปได้ แต่การเรียนบางอย่างก็น่าเบื่อมีเพียงบางคนเท่านั้นที่สนใจ ผู้สอนควรสร้างแรงจูงใจโดยมีเครื่องล่ออื่นๆ เช่น สิ่งของรางวัล การแสดงให้เห็นความก้าวหน้าของผู้เรียน วิธีที่ดีที่สุดคือให้ผู้เรียนเป็นผู้ใช้เครื่องล่อใจด้วยตัวเอง

สรุปได้ว่าการจะทำให้เกิดแรงจูงใจตัวผู้สอนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ต้องมีความกระตือรือร้นเตรียมเรื่องที่จะสอนและกิจกรรมต่างๆ มีความเมตตากรุณาผู้ที่สอน เข้าใจและชำนาญในเรื่องที่สอน รู้จักความต้องการของผู้เรียน มีการวางแผน การเรียนรู้ด้วยตัวเอง เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ ตั้งความคาดหวังตรงกับความเป็นจริงเกิดผล สร้างความคิดทางบวก คำนึงถึงผลเสียของการแข่งขันอย่างไร้เหตุผล ให้แข่งขันกับตัวเองดีที่สุด สร้างแรงจูงใจการเรียนรู้ให้เกิดจากภายใน ซึ่งจะเป็นสิ่งที่สร้างความสนใจและแรงจูงใจให้เกิดกับผู้เรียนทั้งสิ้น

๔.๔.๕ การประยุกต์พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจกับการเรียนการสอน[๔๒]

๑) การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ จะช่วยให้เข้าใจได้ง่ายชัดเจน แม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลินเพลิน พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทานประกอบ เฉพาะในคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชาดกถึง ๕๔๗ เรื่อง

---

[๔๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**,(กรุงเทพมหานคร :สหธรรมิกจำกัด ,๒๕๔๙), หน้า๕๑–๖๘.

๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาช่วยให้เข้าใจเรื่องลึกซึ้งที่เข้าใจได้ยาก ความหมายเด่นชัดจะปรากฏออกมาและเข้าใจได้ง่ายอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีนี้มากที่สุด

๓) การใช้อุปกรณ์การสอน พระพุทธองค์ทรงใช้กับการสอนสามเณร เพื่อให้เด็กเข้าใจได้ง่ายๆ เช่นทรงใช้น้ำเป็นอุปกรณ์การสอน และการทายปัญหา[๔๓]

๔) การทำเป็นตัวอย่าง เป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นการสอนที่ดีที่สุดวิธีหนึ่งโดยเฉพาะการสอนจริยธรรมการสอนโดยทำเป็นตัวอย่างก็คือจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง ที่พระองค์ทรงทำเป็นพิเศษก็มีเช่นการช่วยเหลือพระภิกษุที่ป่วยเป็นโรคท้องร่วง[๔๔]

๕) การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ พระพุทธองค์ทรงรับเอาคำที่มีใช้อยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายใหม่ซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้ผู้ฟังผู้เรียนหันมาสนใจ และเป็นการเปรียบเทียบในตัวด้วยว่าอย่างไหนถูกอย่างไหนผิดอย่างไร เช่นคำว่าพรหม พราหมณ์ อริยะ ตบะ ไฟ บูชายัญ ซึ่งผู้สร้างแรงจูงใจที่มีความสามารถทางภาษาสามารถนำคำต่างๆ ที่กำลังเป็นที่นิยมในปัจจุบันมาปรับใช้ในการสร้างแรงจูงใจเพื่อสร้างความสนใจได้

๖) อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล พระพุทธองค์ทรงวางแผนว่าจะสอนใครก่อนเพื่ออะไร มีการเน้นบุคคลบางคนที่จะต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ โดยที่บุคคลอื่นก็ยังรู้สึกว่าพระองค์ก็กำลังตรัสอยู่กับตน

๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะหรือเวลามีโอกาสก็ต้องมีความฉับไวที่จะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เช่น ในวันเพ็ญเดือน ๓ พระพุทธองค์ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ ในจังหวะเวลาที่พระสงฆ์สาวกมาประชุมกันจำนวนมาก

๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ โดยมุ่งหวังผลสำเร็จของผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะใช้กลวิธีใดถ้าการสร้างแรงจูงใจประสบผลสำเร็จถือว่าใช้ได้ทั้งนั้น

๙) กลวิธีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การสอนในที่ต่างๆ มีปัญหาเฉพาะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แตกต่างกันไป การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าจึงต้องอาศัยการตื่นตัว มีปฏิภาณ ไหวพริบ มีความสามารถประยุกต์หลักและวิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้อย่างเหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้งเฉพาะคราวไป

---

[๔๓] ขุ. ขุ. (บาลี) ๒๕/๔.

[๔๔] วินย. (บาลี) ๕/๑๑๖.

สรุปจะเห็นได้ว่ากลวิธีและอุบายสร้างแรงจูงใจในการสอนพระพุทธศาสนา ต้องมีความรู้ความชำนาญ ความเข้าใจ ความสนใจ คือมีพร้อมทั้งสติ สมาธิ และปัญญา จึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จสูงสุดได้

๔.๕ การประยุกต์พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจสำหรับการพัฒนาคน

ปัจจุบันแทบจะกล่าวได้ว่าพุทธธรรมเป็นส่วนเกินของชีวิตไทยและสังคมไทย จากการหลั่งไหลเข้ามาอย่างท่วมท้นของลัทธิวิทยาศาสตร์นิยมและบริโภคนิยม ซึ่งมีฐานคิดที่เป็นอริกับพุทธธรรมโดยตรง ไม่ได้รับการเผชิญหน้าตอบสนองและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับฐานคิดในเมืองไทยเอาเลย ในขณะที่คนไทยนับถือพุทธแต่กลับมองโลกและชีวิตจากแง่มุมของวิทยาศาสตร์นิยมและบริโภคนิยม มากกว่าจะใช้หลักพุทธธรรมในการเข้าใจและสัมพันธ์กับโลกและชีวิตของตน คนหนุ่มสาวส่วนใหญ่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับศาสนา ยิ่งการปฏิบัติธรรมด้วยแล้วยิ่งมีน้อยมาก เพราะแรงจูงใจให้เข้าปฏิบัติธรรมนั้นมีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย[๔๕] อนาคตของพระพุทธศาสนาจึงขึ้นอยู่กับว่าสามารถควบคุมกำกับบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยมได้มากน้อยเพียงใด ผู้วิจัยได้เสนอแนะในการนำวิธีการทางสังคมเพื่อมาสร้างแรงจูงใจให้สังคมหันมาสนใจการปฏิบัติธรรมดังต่อไปนี้

๔.๕.๑ สร้างแรงจูงใจให้สังคมสนใจธรรมะ โดยการเสนอหลักธรรมอย่างกระจ่างในฐานะเป็นหนทางบำบัดทุกข์ของมนุษย์ การให้คนในสังคมปัจจุบันลดกิเลสตัณหาเป็นเรื่องอยากยิ่งนักเพราะสังคมถูกยั่วยุให้เกิดความอยากตลอดเวลา ในปัจจุบันความคิดของคนหมู่มากพุทธศาสนากลายเป็นเรื่องของพิธีกรรมที่มีแต่รูปแบบ หรือไม่ก็ติดไสยศาสตร์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย หลักธรรมที่เป็นทางบรรเทาหรือดับทุกข์นั้นถูกลบเลือนหรือก็ไม่ได้รับความสนใจ ผู้สร้างแรงจูงใจต้องทำทุกอย่างทุกวิธี ให้เห็นว่าความทุกข์หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมายในสังคมปัจจุบันนี้เกิดจากการไม่รู้จักพอของมนุษย์ โดยใช้เครื่องมือของบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยมนั่นแหละมาประยุกต์ใช้ในการดึงคนเข้าหาธรรม ความสำเร็จจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อ ผู้สร้างแรงจูงใจต้องเข้าใจหลักธรรมที่จะนำมาเสนออย่างมีหลักมีจุดยืนของพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ไม่ตกเป็นทาสของบริโภคนิยม และมีความสามารถดึงบริโภคนิยมมาเป็นเครื่องมือเผยแผ่ธรรมอย่างได้ผล

๔.๕.๒ การสร้างแรงจูงใจให้สังคมตระหนักถึงมิติทางจิตวิญญาณ สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญทางวัตถุที่ประจักษ์ได้ด้วยประสาททั้งห้าเท่านั้น เข้าใจว่าต้นตอปัญหา

---

[๔๕] พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**,พิมพ์ครั้งที่ ๒(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์,๒๕๔๖), หน้า ๓๘๘.

ต่างๆอยู่ที่วัตถุ พุทธศาสนานั้นเห็นว่ามนุษย์มีหลายมิติ รวมทั้งมิติทางจิตวิญญาณซึ่งถูกมองข้ามไปจนไม่เห็นความสำคัญ จึงควรรื้อฟื้นให้กลับมาเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาที่จะเข้ามาช่วยเยียวยาจิตวิญญาณของสังคม สร้างความรู้ความเข้าใจที่จะช่วยให้แต่ละคนสามารถเห็นสาเหตุและหนทางบรรเทาทุกข์จนถึงการดับทุกข์ได้ด้วยตนเอง เพื่อให้คนในสังคมมีแรงจูงใจปฏิบัติสมาธิภาวนากันมากขึ้นจนเกิดผลของการมีอิสรภาพในทางจิตและปัญญา อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา

๔.๕.๓ การสร้างแรงจูงใจให้สังคมมีทางเลือกที่แตกต่างไปจากบริโภคนิยม พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายของชีวิตอยู่ที่การมีอิสรภาพทางจิตใจ โดยมีความสุขที่ไม่ขึ้นกับวัตถุ เป็นความสุขที่เกิดจากการมีปัญญาที่รู้เท่าทันความเป็นจริง ปัจจุบันคนส่วนมากเห็นว่าความสุขเกิดจากการเสพ การมีโภคทรัพย์ให้มากที่สุดคิดว่ายิ่งเสพมากยิ่งสุขมาก พุทธศาสนาถือว่าความสุขจากการบริโภคมีขีดจำกัด โดยจุดสูงสุดอยู่ที่กึ่งกลางระหว่างความสะดวกสบายกับความหรูหรามั่งคั่ง จุดนั้นเรียกว่า “ความพอดี”[๔๖] เมื่อสร้างแรงจูงใจให้บุคคลในสังคมมีการปฏิบัติธรรม ยิ่งฝึกพัฒนาตนเองมากเท่าไรก็จะมีความสุขทางใจมากขึ้น เพราะความสุขในพุทธศาสนามีหลายประเภทหลายระดับ เช่น สุขเพราะใจสงบ สุขเพราะจิตเป็นอิสระซึ่งมีทั้งระดับพื้นๆ จนถึงขั้นสูง แค่ระดับพื้นๆ เวลาจิตไม่มีอุปาทาน หรือกิเลสยังไม่เกิดก็มีความสุขมากแล้ว หากสังคมมองข้ามหลักธรรมด้านนี้ไป ไม่สร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น พุทธศาสนาก็ยากยิ่งที่จะเชื่อมกับสังคมปัจจุบัน

๔.๕.๔ การสร้างแรงจูงใจโดยผสานพระพุทธศาสนาให้เข้ากับวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของสังคมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม พุทธศาสนาต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความเชื่อหรือความนิยมดังกล่าว สนองความต้องการทางวัตถุ มีความหลากหลาย นำศัพท์ทางบริโภคนิยมมาบัญญัติใหม่เพื่อใช้กับศาสนา เช่น ห้างสรรพสินธรรม, ๗–๓๘ ร้านเกมส์ธรรมะ ที่เปลี่ยนการต่อสู้จากการทำลายเป็นการสร้างสรรค์ อาวุธต่างๆที่ใช้เป็นอาวุธที่สร้างสรรค์ มีการประสานกับระบบตลาด นำธรรมเข้ากำกับทุนและบริโภคนิยม ขณะเดียวกันต้องรักษาหัวใจและหลักการของพุทธศาสนาไว้ได้ มีหลักธรรมมากมายที่เกี่ยวกับเรื่องวัตถุ เช่น ธรรมเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน(ทิฏฐธัมมิกัตถะ)[๔๗] การสงเคราะห์ปัจจัย ๔แก่ผู้ทุกข์ยาก การพัฒนาชุมชน การสร้างอาชีพ ฯลฯ ที่สำคัญยากจะหลีกเลี่ยงก็คือการอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนเข้า

---

[๔๖]พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์,๒๕๔๖),หน้า๓๙๑.

[๔๗] องฺ. อฏฺฐก. (บาลี) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

หาพุทธศาสนาเพราะสิ่งนี้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากแรงหนุนของบริโภคนิยม ทำอย่างไรจะใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดึงคนเข้าหาพุทธศาสนาโดยไม่เสียหัวใจและหลักการพระพุทธศาสนา พุทธศาสนามีธรรมว่าด้วยทรัพย์ และการบริโภคอยู่หลายหมวด แต่ส่วนมากเป็นหลักการเกี่ยวกับท่าทีหรือทัศนคติ หรือไม่ก็เป็นแนวปฏิบัติแบบกว้างๆ เช่น สันโดษ[๔๘] โภควิภาค[๔๙] การรู้จักประมาณ การแสวงหาและใช้ทรัพย์โดยชอบ แต่ไม่มีรายละเอียดเฉพาะเจาะจงสำหรับสังคมปัจจุบันจึงถูกมองข้ามได้ง่าย จึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมดังกล่าวมาแตกเป็นรายละเอียดหรือถอดเป็นรูปธรรมเพื่อเป็นข้อปฏิบัติชัดเจนสำหรับสร้างแรงจูงใจคนส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะใช้วิธีใดเป็นการสร้างแรงจูงใจเบื้องต้นเท่านั้น ขั้นต่อไปก็คือการดึงให้เขาเข้าสู่การปฏิบัติธรรม

๔.๕.๕ การสร้างแรงจูงใจโดยผู้สอนหรือวิปัสสนาจารย์ เป็นผู้สำคัญและจำเป็นมากในการสร้างแรงจูงใจการปฏิบัติธรรม เพราะเป็นผู้สอนและชี้ให้เห็นความสำคัญในการปฏิบัติธรรม จำเป็นต้องมีความรู้และความสามารถในหลายๆ ด้าน มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติธรรมด้วยความรู้ความสามารถที่ผู้วิจัยพอจะยกตัวอย่างโดยดัดแปลงจากพุทธวิธีครองใจคน[๕๐] ดังต่อไปนี้

๑) สร้างแรงจูงใจโดยพยายามนำเรื่องที่ผู้เรียนสนใจดึงเข้าสู่การปฏิบัติธรรม ถ้ามีเวลาพอต้องหาข้อมูลว่าเขาชอบอะไร คนทุกคนมีความชอบไม่เหมือนกัน

๒) สร้างแรงจูงใจโดยการโอนอ่อนผ่อนตาม แสดงความเคารพในความคิดเห็นของเขา เพราะความต้องการของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ผ่านไปหาความต้องการของเขาก่อน แล้วจึงค่อยกระตุกเหนี่ยวเข้าหาแนวทางปฏิบัติธรรมที่เป็นจุดหมาย

๓) สร้างแรงจูงใจให้เขามีส่วนร่วมในการปฏิบัติธรรมโดยให้เสนอแนะความคิดเห็นว่า มีอะไรควรจะเปลี่ยนแปลง หรือมีอะไรควรจะเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้รู้สึกว่าเขาเป็นผู้ใช้ตัวเขาเอง โดยไม่ให้เสียจุดหมายหลักของการปฏิบัติธรรม

๔) สร้างแรงจูงใจโดยมีการปฏิบัติธรรมหลายๆ วิธีตามจริตของแต่ละคนต้องคอยสังเกตในการส่งอารมณ์แต่ละครั้ง เพื่อเพิ่มการปฏิบัติให้เข้าสู่จุดมุ่งหมายหลัก โดยไม่ทิ้งจุดหมายหลัก

---

[๔๘] ที. อ. (บาลี) ๑/๒๕๓, ม. อ. (บาลี) ๒/๑๘๘, องฺ. อ. ๑/๘๑.

[๔๙] ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๑๙๗/๒๐๒.

[๕๐] ปิ่น มุทุกันต์, **พุทธวิธีครองใจคน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๙๓–๒๐๘.

๕) สนใจและตั้งใจฟังทุกเรื่องที่ผู้ปฏิบัติธรรมส่งอารมณ์ ว่าเขากำลังพอใจกับอะไร หรือติดอยู่กับอารมณ์อะไร ไม่ว่าจะเป็นสภาวะจริงหรือเรื่องที่เขาแต่งขึ้นมา เพื่อนำมาสร้างแรงจูงใจนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง

ผู้เป็นวิปัสสนาจารย์ต้องตั้งจิตอยู่ในเมตตาธรรมเสมอ มีจิตใจอ่อนโยนเมตตาธรรม ช่วยเหลือผู้ปฏิบัติธรรมด้วยความจริงใจ อยากให้เขามีความสุขที่ถูกต้อง ที่ออกมาจากใจจริง ซึ่งจะเกิดได้ก็ต้องมาจากการปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่องจากตัวของวิปัสสนาจารย์เอง

๔.๕.๖ การสร้างแรงจูงใจโดยสถานที่ปฏิบัติธรรม และการเตรียมตัวก่อนไปปฏิบัติธรรม เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างแรงจูงใจของผู้ที่จะเข้าปฏิบัติธรรม

๑) สถานที่ปฏิบัติธรรมควรมีลักษณะดังนี้[๕๑] ไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้านหรือชุมชนนัก มีการคมนาคมสะดวก เป็นสถานที่ๆ สงบเงียบทั้งเวลากลางวันและกลางคืน มีเสียงรบกวนหรือมีกลิ่นอันไม่พึงประสงค์น้อย ผู้คนไม่พลุกพล่านอยู่กันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เป็นสถานที่ตากอากาศหรือสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นปัจจัยทำให้จิตวอกแวก หรือเกิดความรำคาญได้ง่าย มีธรรมชาติร่มรื่น มีอากาศถ่ายเทดี แสงแดดส่องถึง ไม่ชื้นหรือแห้งแล้งจนเกินไป สัตว์เลื้อยคลาน และแมลงต่างๆ รบกวนน้อยจะได้ไม่สร้างความกังวลเดือดร้อนรำคาญใจ ไม่เป็นกังวลเกี่ยวกับบิณฑบาตสำหรับพระภิกษุที่มาปฏิบัติธรรม ความสะดวกสบายในเรื่องที่อยู่อาศัยตามสมควรแก่สถานภาพ เช่น อาหาร และยารักษาโรค มีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีศิลาจริยาวัตรงดงาม เป็นบัณฑิต มีความรู้ในทางทฤษฎี (ปริยัติ) รวมทั้งมีประสบการณ์ในวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นผู้ที่สามารถแนะนำปรับแต่งอินทรีย์ บอกแนวทางวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ถูกต้องได้

๒) ผู้ที่จะไปปฏิบัติธรรมควรเตรียมพร้อมก่อนที่จะไปดังนี้ เรื่องอาหาร ต้องศึกษาข้อมูลของสถานที่ๆ ตนจะไปปฏิบัติว่ามีระเบียบในการรับประทาน(ฉัน) อาหารอย่างไรกี่มื้อกี่ครั้ง เป็นมังสวิรัติหรือทั่วๆ ไป มีน้ำปานะและเครื่องดื่มเสริมในช่วงใดบ้างบางแห่งมีบางแห่งก็อนุญาตให้นำไปเอง เรื่องการนอน บางแห่งนอนกลางวันปฏิบัติกลางคืน บางแห่งนอนกลางคืนปฏิบัติกลางวัน นอนน้อยลงเพียง ๖-๔ ชั่วโมงเท่านั้นผู้ปฏิบัติต้องเตรียมกายและจิตใจให้พร้อมจะได้ไม่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติ เรื่องเวลาของการปฏิบัติ ต้องศึกษาตารางเวลาของการปฏิบัติในที่ๆ เราจะไปให้ถี่ถ้วน จะได้ไม่กังวลใจ เพราะเราต้องตื่นเช้า (๐๓.๓๐ น.) และกว่าจะเข้านอนก็ดึก

---

[๕๑] พระอธิการสมศักดิ์ โสรโท, **คู่มือการพัฒนาจิตตามแนวสติปัฏฐาน ๔ สำหรับผู้ปฏิบัติใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ศิลปาคมการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า๑-๖.

(๒๒.๐๐น.) จึงต้องเตรียมตัวเตรียมใจให้พร้อม เรื่องการพูดคุย สถานที่บางแห่งจะห้ามการพูดคุย โดยไม่จำเป็นยกเว้นการส่งอารมณ์เท่านั้น เรื่องอิริยาบถ จะเน้นการเคลื่อนไหวร่างกายค่อนข้างช้า ในสายตาของคนส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเดิน ยืนนั่ง นอน กิน ดื่ม ฯลฯ ฉะนั้นจึงควรทำใจยอมรับตั้งแต่ต้น ละทิ้งความเคยชิน มุ่งเน้นให้ใช้สติปัญญาในการกำหนดรู้อากัปกริยา และความเคลื่อนไหวต่างๆ โดยปราศจากความรีบร้อนใดๆ ทั้งสิ้น เรื่องการสำรวมทวารทั้ง ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ต้องกำหนดรู้ทุกอย่างเพื่อสกัดกั้นกิเลสไม่ให้ไหลเข้ามาทางทวารทั้ง ๖ เพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติ เรื่องความกังวล ต้องสลัดทิ้งไป คือปลิโพธ ๑๐ ได้แก่ ๑) อาวาสปลิโพธ ห่วงที่อยู่อาศัยหรือติดที่อยู่ ๒) กุลปลิโพธ ห่วงตระกูลหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่ตนเองนับถือ ๓) ลาภปลิโพธ ห่วงลาภติดลาภ หรือห่วงรายได้อันเป็นผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับ ๔) คณะปลิโพธ ห่วงหมู่ ห่วงคณะมิตรสหาย อาจารย์ลูกศิษย์ บริวาร ผู้สนิทคุ้นเคย ๕) กัมมปลิโพธ ห่วงการก่อสร้าง ห่วงการงานห่วงธุรกิจและอาชีพของตน ๖) อัทธานปลิโพธ ห่วงการเดินทางการท่องเที่ยว ๗) ญาติปลิโพธห่วงญาติพี่น้อง บุตร ภรรยา สามี บิดามารดา ๘) อาพาธปลิโพธ กังวลเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ และดินฟ้าอากาศที่เปลี่ยนแปลงกลัวตนเองเป็นโรคต่างๆ ๙) คันถปลิโพธ ห่วงการศึกษาเล่าเรียนการสอนการบรรยายธรรม ๑๐) อิทธิปลิโพธ ห่วงฤทธิ์ ห่วงอำนาจวาสนา เพราะมาปฏิบัติธรรมกลัวเสียโอกาส เมื่อตัดสินใจจะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเรื่องที่ต้องเตรียมไป เตรียมถอดเครื่องแบบยศถาบรรดาศักดิ์ ลดทิฐิมานะทำตัวให้เรียบง่าย วางสิ่งมารยาไว้นอกสถานที่ปฏิบัติกรรมฐานเตรียมเครื่องนุ่งห่มให้เรียบร้อย รวมทั้งของใช้ที่จำเป็นจริงๆ เตรียมที่นอนปลอกหมอนผ้าห่มไปเองถ้าสำนักไม่มีให้ เครื่องประดับเครื่องตกแต่งร่างกายทุกชนิดไม่ต้องนำไป ยกเว้นนาฬิกาบอกเวลาผู้ที่มีโรคประจำตัวที่ไม่ร้ายแรง และไม่เป็นโรคติดต่อ ควรนำยารักษาไปเอง และต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบไว้ด้วยเพื่อกรณีฉุกเฉิน งดการติดต่อสื่อสารทุกชนิด ห้ามอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ฟังวิทยุ หรือคุยโทรศัพท์มือถือ เตรียมดอกไม้ธูปเทียน เพื่อบูชาพระรัตนตรัย และครูบาอาจารย์อย่าลืมลงทะเบียนอ่านระเบียบให้เข้าใจก่อนลงมือปฏิบัติ

สรุปการสร้างแรงจูงใจสำหรับการพัฒนาคนนั้น ต้องให้เขาเห็นผลว่าธรรมะกำจัดทุกข์ได้ สังคมยังมีมิติทางวิญญาณที่สำคัญกว่าวัตถุ สภาวะของการมีอิสระทางจิตใจ การใช้ชีวิตที่มีธรรมหรือการมีธรรมในชีวิต การเข้าหาครูอาจารย์เพื่อศึกษาธรรม และหาสถานที่ปฏิบัติธรรมลงมือปฏิบัติจนเกิดผล

๔.๖ การประยุกต์พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจสำหรับการประกอบอาชีพการทำงาน

พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมนุษย์ชายหญิงทุกชนชั้น กล่าวคือ กษัตริย์-ชาวนา, พราหมณ์-จัณฑาล, คฤหบดี-ขอทาน, นักบวชและโจร โดยมิได้ทรงแบ่งแยกชนชั้นแม้แต่น้อยในหมู่

ชนชั้นเหล่านั้น พระองค์มิได้ทรงยอมรับความแตกต่างกันแห่งชั้นวรรณะ หรือการแบ่งกลุ่มในสังคมเลย มรรคาที่พระองค์ทรงสั่งสอนนั้น ทรงเปิดรับมนุษย์ชายหญิงทุกคนผู้พร้อมที่จะเข้าใจและดำเนินตาม มรรคที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนนั้นมีข้อหนึ่ง คือ สัมมาอาชีวะ ที่พระพุทธองค์ทรงวางแนวทางไว้ให้ สังคมปัจจุบันควรที่จะสนใจหันมาสร้างแรงจูงใจในทางที่ถูกต้อง เพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดให้สมกับเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางในการสร้างแรงจูงใจที่ใช้สำหรับการประกอบอาชีพการงานตามแนวพระพุทธศาสนาพอจะสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๔.๖.๑ สร้างแรงจูงใจโดยการจัดระเบียบวินัยในการทำงาน คนเราทุกคนทำงานเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้แต่จะต้องพอเหมาะกับสุขภาพกำลังร่างกายของตนเอง ไม่ทุ่มเทหักโหมจนเกิดกำลัง ซึ่งผู้ที่ทำงานตรากตรำมากๆ จะต้องมีร่างกายที่แข็งแรงมีสุขภาพดีอายุยังไม่มาก การทำงานทุ่มเทหักโหมจนเกินไป ในสภาพที่ร่างกายและจิตใจยังไม่พร้อม จะทำให้เกิดความเครียด ร่างกายทรุดโทรม และเป็นสาเหตุให้เกิดโรคต่างๆ ได้ เช่น เป็นแผลในกระเพาะอาหาร การแปรปรวนของจิต โรคอัมพฤกษ์ โรคปวดหัว ปวดหลัง ปวดข้อ จะเห็นได้ว่าในพระพุทธศาสนา จะมีระเบียบวินัยเหมาะสมกับระดับการปฏิบัติธรรมเริ่มจากน้อยไปมาก (ศีล ๕ - ศีล ๒๒๗) และในศีลแต่ละข้อก็ปฏิบัติได้มากน้อยไม่เท่ากัน เพื่อจะสร้างพลังทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้สูงขึ้นตามลำดับ

๔.๖.๒ สร้างแรงจูงใจโดยการวางแผนการทำงานล่วงหน้า พระพุทธองค์วางรากฐานพระพุทธศาสนาเป็นปรึกแผ่นได้ก็เพราะทรงวางแผนในการเผยแผ่ศาสนามาอย่างดี เริ่มตั้งแต่ปัญจวัคคีย์ผู้ที่เคยใกล้ชิดกับพระพุทธองค์ ตลอดจนถึงชฎิลและพระเจ้าพิมพิสาร เป็นการเริ่มต้นในการวางรากฐานพระพุทธศาสนาในที่เจริญก่อน จะเห็นได้ว่าทรงประกาศสาสนาแก่นักบวช ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มุ่งดี เป็นผู้คงแก่เรียน ในฝ่ายคฤหัสถ์ทรงประกาศกับบุคคลที่เป็นหัวหน้าคน เช่นพระเจ้าแผ่นดิน หัวหน้าอำมาตย์ พราหมณ์ [๕๒] ทำให้ดึงบุคคลอื่นๆ เข้ามาเป็นอันมาก ผู้ที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จต้องมีการวางแผนล่วงหน้าเสมอ จะทำอะไร อย่างไร เมื่อใด อะไรควรทำก่อน อะไรควรทำทีหลัง กำหนดจุดมุ่งหมายให้ชัดเจน พยามรักษาความเป็นระเบียบ ความเรียบร้อย ระยะเวลาตามแผนที่วางไว้ ฝึกตัวให้รู้จักผักผ่อนเป็น ลองทำงานที่ยากเสียบ้าง เริ่มทำส่วนเล็กหรือส่วนย่อยๆ ก่อน

---

[๕๒] สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า**,พิมพ์ครั้งที่๓ (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๓๙), หน้า ๔๘.

๔.๖.๓ สร้างแรงจูงใจโดยการฝึกการอ่าน การพูด การเขียน เรียนรู้เรื่องการจัดการ ในการทำงาน การฝึกนิสัยการอ่านซึ่งหาได้ง่าย ราคาถูก สงบ ไม่นำไปสู่ความเดือดร้อน หนังสือเป็นกัลยาณมิตรที่สำคัญและมีส่วนช่วยสร้างแรงจูงใจให้เราทำงานได้ประสบความสำเร็จ การพูดก็ต้องฝึก ต้องไตร่ตรอง ต้องวางแผน ไม่งั้นพูดให้คนรู้เรื่องไม่ได้ ผู้ประสบความสำเร็จในการงานต้องรู้จักพูดที่เหมาะสมด้วย คนไทยมีปัญหาในการเขียนมากและเป็นอุปสรรคอันยิ่งใหญ่ต่อความเจริญทางวิชาการของประเทศ การที่จะเขียนอะไรออกไปให้ปรากฏเป็นหลักฐานในที่สาธารณะนั้นต้องพิถีพิถันตรวจสอบความถูกต้อง ต้องมีอิทธิบาท ๔ ในการเขียน การจัดการจำเป็นสำหรับทุกเรื่อง การจัดการ คือ การทำให้พอเหมาะพอดีในทุกๆ เรื่อง[๕๓] เช่นจะทำอะไรบ้าง ทำอะไรก่อน อะไรหลัง ทำอย่างไร พูดอย่างไร นัดแนะอย่างไร ใช้กำลังกาย กำลังปัญญา กำลังทรัพย์อย่างไร เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับทุกๆ มิติ เช่น เรื่องความเข้าใจมนุษย์ ทั้งความสามารถ บุคลิก อารมณ์ เรื่องทางเทคนิค เรื่องทางทรัพยากร เป็นต้น ว่าทำอย่างไรจึงจะจัดให้เหตุปัจจัยในมิติต่างๆ ประสานสอดคล้องพอเหมาะพอควรให้ส่งผลสำเร็จ อุดมการณ์อย่างเดียวไม่พอต้องมีการจัดการที่ดีด้วย

๔.๖.๔ การสร้างแรงจูงใจโดยการฝึกฝนปลูกฝังให้มีสมาธิในการทำงาน วิธีจะฝึกให้ใจเป็นสมาธิ คือเมื่อจะทำกิจการงานใดให้คิดแต่เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น เลิกนิสัยขี้กังวลเพราะเป็นข้าศึกของสมาธิสิ่งที่ยังมาไม่ถึงอย่าไปวิตกกังวลกับมัน เลิกนิสัยพูดเพ้อเจ้อจะทำลายสมาธิอย่างมาก เพราะขาดสติคุม เลิกคิดฟุ้งซ่านหรือคิดสมบัติบ้า ฝึกหัดการคิดที่เป็นระเบียบ คิดทีละเรื่อง เรื่องใดที่ไม่ต้องการคิดให้สลัดทิ้งไป ให้มีสติอยู่กับงานที่ทำตรงหน้า หากกลัวลืมเรื่องอื่นให้จดไว้และทำทีละเรื่อง หัดทำงานไปตามความสำคัญของงาน อย่าปล่อยให้จิตเหม่อลอย หรือเป็นคนใจลอย หัดเป็นคนมีสติระลึกได้ตลอดเวลา ฝึกแก้อุปนิสัยที่มักง่วงเหงาหาวนอน เลิกอุปนิสัยอิจฉาริษยาอาฆาตพยาบาทผู้อื่น หัดแผ่เมตตาทำใจให้รักคนอื่นๆ ทำงานด้วยความรักในงาน และเอาใจใส่ในงานโดยถือหลัก ๙ ส. สะสาง สะดวก สะอาด สวยงาม สร้างนิสัย สุขลักษณะสิ่งแวดล้อม เสริมความรู้ สามัคคี

๔.๖.๕ มีหลักธรรมะในการสร้างแรงจูงใจให้พบความสำเร็จประจำตัว การมีหลักธรรมประจำตัวหรือ ธรรมชีวี มีชีวิตตามธรรม เพื่อธรรม โดยธรรม ถือเป็นเครื่องมือการดำเนิน

---

[๕๓] เกียรติศักดิ์ กตะเวธิคุณ และครอบครัว, **ธนาคารบุญวิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ**, (กรุงเทพมหานคร : บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๕.

ชีวิตเพื่อให้ได้ธรรมที่เป็นผลที่เราต้องการ ธรรมะที่เป็นเครื่องมือในที่นี้ก็ คือ ฆราวาสธรรม ๔[๕๔] ได้แก่ ๑) สัจจะ มีความตั้งใจจริง มีการกระทำจริง เป็นคนจริง จริงต่อบุคคล จริงต่อเวลา จริงต่อการงาน ที่ประเสริฐสุด คือจริงต่อตนเอง จริงต่อความเป็นมนุษย์ของตนเอง ๒) ทมะ บังคับตนเองคือการบังคับกิเลส ไม่ยอมให้กิเลสพาไป ฝึกฝนความฉลาดในการบังคับตนเอง ๓) ขันติ ความอดกลั้นอดทน อดทนต่อการบีบคั้นของกิเลสการบังคับขู่เข็ญของกิเลส อดทนรอได้คอยได้ในกรณีที่ควรรอควรคอยถือว่าเป็นความอดทนที่จำเป็น ๔) จาคะ สละสิ่งที่ไม่ควรมีอยู่ในตน การรักษาระเบียบวินัยประเพณีต่างๆ เป็นเรื่องขจัดสิ่งที่ไม่ควรมีอยู่ในตน อิทธิบาท ๔[๕๕] ได้แก่ ๑) ฉันทะ ความพอใจในสิ่งนั้น ๒) วิริยะ ความพรากเพียรในสิ่งนั้น ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น ๔) วิมังสา ความสอดส่องค้นคว้าในสิ่งนั้น พละ (อินทรีย์) ๕[๕๖] ได้แก่ ๑) ศรัทธา ความเชื่อถือความเลื่อมใส ๒) วิริยะ ความเพียร ความบากบั่น รุดหน้าไม่ท้อถอย ๓) สติควบคุมไม่ให้ผิดพลาด ให้ถูกต้องทุกขั้นตอน ๔) สมาธิ กำลังจิตที่รวมเป็นหนึ่งเดียวในการทำงาน ๕) ปัญญาความรอบรู้ทุกอย่างที่ควรรอบรู้เป็นกำลังในการแก้ปัญหาแก้ข้อสงสัย แก้อุปสรรคต่างๆ

พุทธพจน์ที่ทำให้เกิดกำลังใจเพื่อเร่งทำกิจการต่าง ๆ ให้ลุล่วง “ในเวลาที่ควรลุกขึ้นทำงานไม่ลุกขึ้นทำ. ทั้งยังหนุ่มแน่นมีกำลัง กลับเฉื่อยชา ปล่อยความคิดให้จมปลัก เกลียดคร้านมัวซึมเซาอยู่ ย่อมไม่ประสบทางแห่งปัญญา.[๕๗] “เมื่อยังหนุ่มสาว พรหมจรรย์ก็ไม่บำเพ็ญ ทรัพย์ก็ไม่หาไว้ (ครั้นเฒ่าแก่) ก็ต้องนั่งซบเซาเหมือนนกกะเรียนแก่จับหงอยอยู่กับเปือกตมที่ไว้ปลา”[๕๘] “เพราะฉะนั้น ในชีวิตที่เหลืออยู่นี้ ทุกคนควรกระทะหน้าที่ และไม่พึ่งประมาท.[๕๙] รู้ว่าอะไรเป็นประโยชน์แก่(ชีวิต)ตน ก็ควรรีบลงมือทำ”[๖๐]เตรียมกิจสำหรับอนาคตให้พร้อมไว้ก่อน. อย่าให้กิจนั้นบีบคั้นตัวเมื่อถึงเวลาต้องทำเฉพาะหน้า”[๖๑] บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า วันคืนล่วงไป บัดนี้เรา

[๕๔] สํ. ส. (บาลี) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖, ขุ. สุ. (บาลี) ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

[๕๕] ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓, อภิ. วิ. (บาลี) ๓๕/ ๕๐๕/ ๒๙๒.

[๕๖] สํ. ม. (บาลี) ๑๙/ ๘๔๓–๙๐๐/๒๕๖–๒๗๑, ๑๐๖๑–๑๐๖๙/ ๓๑๐–๓๑๒.

[๕๗] ขุ.ธ.(บาลี)๒๕/๓๐/๕๒.

[๕๘] ขุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๒๑/๓๕.

[๕๙] ขุ.สุ.(บาลี) ๒๕/๓๘๗/๔๖๕.

[๖๐] สํ.ส.(บาลี) ๑๕/๒๘๑/๘๑.

[๖๑] ขุ.ชา.(บาลี) ๒๗/๑๖๓๖/๓๒๘.

ทำอะไรอยู่"[๖๒] ผลประโยชน์ทั้งปวง ตั้งอยู่ที่หลัก ๒ ประการคือ การได้สิ่งที่ยังไม่ได้ และการรักษาสิ่งที่ได้แล้ว."[๖๓]

ในปาปณิกสูตร[๖๔] พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณธรรม ๓ ประการว่าเป็นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพของคนทั้งหลาย คือ ๑) จักขุมา มีตาดี มองเห็นสิ่งทั้งหลายที่ตนต้องจัดต้องทำเป็นกระบวนการ มีวิจารณญาณเห็นการไกลมองเชื่อมโยงสิ่งนั้นๆ ได้ชัดเจน ๒) วิธุโร มีความขยันหมั่นประกอบด้วยปัญญาและมีความชำนาญในการงานนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นการค้าขายหรืองานอะไรก็ตาม ทำงานได้ทำงานดี ทำงานเป็น ถึงคนถึงงาน โดยอาศัยความรอบรู้ ทำงานได้รวดเร็วงานนั้นสำเร็จเรียบร้อย มีความเชื่อมั่นตนเองสูงแต่พร้อมที่จะรับฟัง ๓) นิสสยสัมปันโน เป็นคนดีมีหลักคุณธรรมประจำใจมีชื่อเสียงดี เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของแหล่งเงินทุน แหล่งวิชาการทั้งหลาย พร้อมที่จะให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมโครงการ คือมีที่พึ่งที่อาศัยในเรื่องต่างๆ สรุปก็คือ จะต้องเป็นคนที่ "มีความรอบรู้ตลอดทั้งระบบในงานนั้นๆ มีความคิดอ่านก้าวหน้าสามารถพัฒนาความคิดจนเป็นที่คิดได้ คิดดี คิดเป็น คิดชอบ มีความสามารถในการบริหารในการจัดการ และพื้นฐานทางคุณธรรม คือความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลาหน้าที่ของตน"

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การสร้างแรงจูงใจทั้งหลายทั้งปวง บุคคลที่สร้างแรงจูงใจให้ประสบความสำเร็จต้องประกอบด้วยปัญญา มีความรู้ความเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสุดยอดปัญญาของมนุษย์ พระองค์ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องอยู่ห่างไกลหรือพ้นสมัยอะไรเลย พระองค์กล่าวถึงเรื่องที่มนุษย์ทั่วไปรู้กันดีอยู่แล้ว แต่ทุกวันนี้มนุษย์ส่วนมากนับถือศาสนาในแนวทางที่จะปรนเปรอกิเลสมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นกิเลสในระดับบุคคลหรือในระดับสังคม อันได้แก่ อุดมการณ์ วัตถุนิยม และบริโภคนิยม ทางเดียวที่พุทธศาสนาและสังคมจะอยู่รอดได้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนตัวเอง โดยการตอบโต้กระแสที่กำลังบั่นทอนผู้คนในขณะนี้

---

[๖๒] องฺ.ทสก.(บาลี)๒๔/๔๘/๙๒.

[๖๓] ขุ.ชา.(บาลี) ๒๗/๒๔๔๒/๕๓๑.

[๖๔] องฺ. ติก. (บาลี) ๒๐/ ๔๕๙/ ๑๔๖.

บทที่ ๕
สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร ศึกษาค้นคว้าเอกสารจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และตำรา เอกสาร งานวิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่างๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ ๓ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาทฤษฎีและแนวคิดการสร้างแรงจูงใจ (๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีสร้างแรงจูงใจที่ปรากฏในพุทธวิธีการสอน (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางประยุกต์ใช้ พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจมาใช้ในสังคม จากการศึกษาสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายและมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ทฤษฎีและแนวคิดการสร้างแรงจูงใจ แรงจูงใจหมายถึงสภาวะใดๆ ก็ตามที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา ส่วนการจูงใจหมายถึงการนำปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงจูงใจมาผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างมีทิศทาง แรงจูงใจนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ตราบใดที่มนุษย์ยังมีความต้องการและแรงขับ มีทั้งแรงจูงใจภายในและภายนอกแรงจูงใจเป็นกระบวนการทางจิตวิทยา ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะจะทำให้เข้าใจในเรื่องพฤติกรรมของบุคคลโดยตรงและอาจจะก้าวไปถึงขั้นทำนาย รวมถึงการควบคุมพฤติกรรม และเพิ่มหรือลดพฤติกรรมบางอย่างเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น หรือในแนวทางที่ต้องการ แรงจูงใจเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะความต้องการหรือสัญชาตญาณในตัวบุคคลเท่านั้น ยังขึ้นกับสิ่งต่างๆ อีกมากมาย เช่น โครงสร้างทางสังคม สภาพแวดล้อม การเรียนรู้ ประสบการณ์ การศึกษาอบรม อิทธิพลของกลุ่ม เทคโนโลยี และสิ่งจูงใจซึ่งมักจะเป็นเป้าหมายแห่งพฤติกรรมนั้นด้วย เพราะพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นได้ต้องมีสาเหตุ และสามารถจูงใจได้ โดยการมุ่งสู่เป้าหมาย พอสรุปได้ดังนี้

๑) ทฤษฎีการจูงใจนั้นมีมากมายแบ่งออกได้ ๓ กลุ่ม คือ ทฤษฎีที่เน้นเนื้อหา ได้แก่ ทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการของมาสโลว์ ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮอร์สเบอร์ก ทฤษฎี อี. อาร์. จี. ของอัลเดอร์เฟอร์ อีกกลุ่มคือกลุ่มที่เน้นกระบวนการ ได้แก่ ทฤษฎีการตั้งเป้าหมาย ทฤษฎีความคาดหมายของวรูม เป็นต้น กลุ่มสุดท้าย คือทฤษฎีเสริมแรง ความเชื่อของทฤษฎีต่างๆ มีดังนี้ เชื่อว่าแรงจูงใจมีสาเหตุมาจากความต้องการความสุขส่วนตัวถือว่ามนุษย์แสดงพฤติกรรม

ต่างๆ เพื่อจะให้ตนเองมีความสุขและหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด เชื่อว่าแรงจูงใจเกิดจากสัญชาตญาณเป็นสิ่งที่ติดตัวมากับมนุษย์และเกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องมีการเรียนรู้ เชื่อว่าแรงจูงใจเกิดจากการคิดอย่างมีหลักการและเหตุผล บุคคลจะตัดสินใจตามที่ตนตั้งใจและปรารถนา และทุกคนมีอิสระในการคิดและการกระทำ เชื่อว่าแรงจูงใจเกิดจากแรงขับเป็นเหตุที่มนุษย์จะเลือกกระทำมากหรือน้อย

๒) การนำทฤษฎีมาปรับใช้เพื่อเป็นประโยชน์ในทางปฏิบัตินั้นเป็นภาระหน้าที่ของผู้ที่จะสร้างแรงจูงใจ ซึ่งอาจจะยากกว่าการทำความเข้าใจในตัวทฤษฎีเสียอีก โดยอาจยึดแนวทางเพื่อการปฏิบัติดังนี้ การเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล การจัดคนให้เหมาะสมกับงาน การใช้เป้าหมายเพื่อการจูงใจ การใช้การป้อนกลับเพื่อการจูงใจ การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม การให้ผลตอบแทน การให้รางวัลตามคุณภาพและปริมาณ การสร้างและธำรงไว้ซึ่งระบบการจูงใจที่เป็นธรรม ผู้สร้างแรงจูงใจต้องมีความสามารถในการ “อ่าน” บุคคลและสถานการณ์ให้ออก พร้อมทั้งมีความสามารถที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการสร้างแรงจูงใจที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓) แรงจูงใจในการเรียนรู้พอสรุปได้ดังนี้ แรงจูงใจในการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้เพราะฉะนั้นทั้งผู้สอนผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดต้องร่วมมือกัน ส่งเสริมแรงจูงใจของผู้เรียนเกี่ยวกับการเรียนรู้ เพื่อความสำฤทธิ์ในการเรียนด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสร้างแรงจูงใจในการเรียน บทบาทของครูในการส่งเสริมแรงจูงใจของนักเรียน

๔) แรงจูงใจกับการสื่อสาร สรุปก็คือมนุษย์มีความต้อง จึงเกิดพฤติกรรมต่างๆ ผู้สื่อสารต้องมีความรู้และความเข้าใจ ในความต้องการของคนที่จะสื่อสารในระดับต่างๆ ให้ถูกต้อง ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน คือปัจจัย ๔ และคำนึงไว้เสมอว่ามนุษย์ทุกคนต้องการมีความรู้สึกว่าตนมีคุณค่าและมีศักดิ์มีศรี จึงจะทำให้การสื่อสารนั้นเกิดผล

๕) การพูดจูงใจ สรุปได้ดังนี้ คือ การพูดเชิงชักชวน เกลี้ยกล่อม โน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความคิด ความเชื่อถือ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังและส่วนรวม โดยมีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ผู้ฟังเปลี่ยนแปลงทัศนคติและนำสู่การปฏิบัติ เช่น มีจุดมุ่งหมายในการพูด บอกถึงความภาคภูมิใจ ยกย่องผู้ฟังด้วยใจจริง อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่แบ่งฝ่าย สีหน้าแจ่มใส น้ำเสียงอ่อนโยน พูดในสิ่งที่ผู้ฟังสนใจ มีความสุขทั้งสองฝ่าย น้อมรับคำวิจารณ์ แสดงออกถึงคุณธรรม พูดออกมาประสาสื่อจริงใจ ไม่เห็นแก่ตัว สามารถทำให้ผู้ฟังคล้อยตามได้และมีความเร้าใจตั้งแต่เริ่มต้น ขณะเล่าเนื้อเรื่อง และตอนสรุป การพูดจูงใจจึงจะประสบผลสำเร็จ

๖) แรงจูงใจกับการทำงานสรุป คือ การกระทำที่มีส่วนช่วยให้เกิดความเต็มใจในการทำงาน เกิดความพอใจ มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้ดีที่สุด ให้ประสบความสำเร็จ มีความต้องการ ๓ประการที่เป็นแรงจูงใจในการทำงาน คือ ความต้องการความสำเร็จ ความต้องการความผูกพัน ความต้องการอำนาจ งานที่เกิดแรงจูงใจได้ต้องมีลักษณะดังนี้ คือ สามารถติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่น ใช้การตัดสินใจและสติปัญญา ใช้ความชำนาญที่มีอยู่ เป็นที่สนใจของคนอื่น การขาดแรงจูงใจในการทำงานเพราะ ไม่รู้ความหมายของการทำงาน ไม่เห็นความสำคัญ ไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้เป้าหมายของการทำงาน

๗) หลักการในการสร้างแรงจูงใจในการเรียนการสอน ได้แก่ การชมเชยและการตำหนิ การทดสอบบ่อยครั้ง การให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง วิธีสอนและการจัดกิจกรรมที่แปลกใหม่อยู่เสมอ การตั้งรางวัลล่วงหน้าสำหรับทุกคน สอนด้วยการยกตัวอย่างที่คุ้นเคย สอนด้วยการเชื่อมโยง สอนโดยใช้เกมและละคร ลดหรือขจัดสถานการณ์ที่ไม่มีผลต่อการเรียนรู้

๕.๑.๒ พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจที่ปรากฏในพุทธวิธีการสอน พระพุทธองค์มีวิธีการหลากหลายวิธีในการสร้างแรงจูงใจเพื่อดึงคนเข้าหาพุทธธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างบางส่วนที่รวบรวมได้จากพระไตรปิฎกพอสรุปได้ดังนี้

๑) พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจให้กับปัญจวัคคีย์ทรงใช้บุคลิกภาพของพระองค์สร้างแรงจูงใจ ยสะกุลบุตรพร้อมทั้งครอบครัวสหาย และภัททวัคคีย์ พระองค์ใช้คำตรัสสร้างความพร้อมก่อนแล้วจึงใช้อนุปุพพิกถาเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ ชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมทั้งบริวารพระพุทธองค์ทรงใช้ปาฏิหารย์ ๓ และตรัสเรื่องไฟเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ พระเจ้าพิมพิสารและบริวาร ๑๒ นหุตพระองค์ทรงใช้อุรุเวลกัสสปเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ อุปติสสมานพและโกลิตะมานพพระพุทธองค์ทรงใช้เวทนา ๓ เป็นตัวสร้างแรงจูงใจ พระบิดาและพระประยูรญาติของพระองค์ ทรงใช้ชาดกเรื่องพระเวสสันดรและบุคลิกของพระองค์เป็นตัวสร้างแรงจูงใจ พระโอรสของพระองค์ พระองค์ทรงใช้อุปกรณ์การสอนง่ายๆ ที่เด็กอายุ ๗ ขวบเห็นจนชินตาเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ พระจูฬปันถกพระพุทธองค์ทรงใช้ผ้าขาวและคำภาวนาเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ นางกิสาโคตมีพระพุทธองค์ทรงใช้ประสบการณ์ที่นางพบเห็นและเข้าใจเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ พระนันทะพระพุทธองค์ทรงใช้ความอยาก สิ่งแวดล้อมและสภาวะจิตใจของพระนันทะเป็นตัวสร้างแรงจูงใจ ซึ่งยังมีพระสูตรอีกมากมายที่แสดงให้เห็นการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้บุคคลและคณะบุคคลต่างๆ เกิดความพร้อมก่อนแสดงธรรม

๒) ฉันทะคือแรงจูงใจทางพระพุทธศาสนาที่ผู้สร้างแรงจูงใจต้องสร้างให้เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในแนวทางที่ถูกต้อง แรงจูงใจที่ผิดทางพระพุทธศาสนาคือ ตัณหาซึ่งต้องสร้างความเข้าใจและพยายามไม่ให้เกิดขึ้น

๓) อนุปุพพิกถาคือ ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ให้บุคคลต่างๆ เกิดความพร้อมก่อนที่จะแสดงธรรมขั้นสูงเป็นธรรมที่พรรณนาถึงทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม และอานิสงส์แห่งการออกจากกาม พระพุทธองค์ทรงมีคุณสมบัติรู้อัธยาศัยวาสนาบารมีของสรรพสัตว์ จึงเลือกที่จะแสดงธรรมกับบุคคลที่มีความพร้อมที่จะบรรลุธรรม เมื่อทรงเลือกบุคคลได้แล้ว ด้วยคุณสมบัติกำหนดรู้จิตใจผู้อื่น จึงทรงรู้ว่าบุคคลผู้นั้นยังมีปัญหาอุปสรรคอยู่ เช่นยังไม่เลื่อมใสศรัทธา จึงทรงปรับจิตใจให้เขาเลื่อมใสศรัทธาก่อน โดยแสดงปาฏิหาริย์ ๓ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง ๓ อย่างพร้อมกัน เมื่อพร้อมแล้วจึงแสดงเนื้อหาธรรมในอนุปุพพิกถาที่เหมาะสมกับบุคคลผู้นั้นพร้อมรับฟังธรรมขั้นสูงต่อไป

๔) สรุปการใช้วาจาของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์เป็นต้นแบบการใช้วาจาในรูปแบบ นวังสัตถุศาสน์ จึงมีความชัดเจน เนื้อหาดี สร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ทุกคน และพระพุทธองค์ทรงเรียกพระองค์ว่า วิภัชชวาที แปลว่าผู้กล่าวจำแนก ผู้แยกแยะพูด ทรงแสดงธรรมแยกแยะแจกแจงออกไปให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากส่วนประกอบย่อยๆ มาประชุมกันเข้าอย่างไร สิ่งทั้งหลายมีด้านที่เป็นคุณและเป็นโทษอย่างไร เรื่องนั้นๆ มีข้อเท็จจริงอย่างไร การกระทำนั้นๆ มีแง่ถูกแง่ผิดแง่ดีแง่ไม่ดีประการใด เมื่อผู้ฟังเข้าใจมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง ไม่ตีคลุมหรือเห็นด้านเดียว แล้วยึดติดในทิฏฐิต่างๆ

๕) องค์ประกอบที่พระพุทธเจ้าใช้สร้างแรงจูงใจจนประสบผลสำเร็จสรุป คือ บุคลิกภาพของพระองค์ คุณธรรม คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ และความสามารถในการใช้สื่อการอุปมาจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมซึ่งเห็นได้ง่ายและเข้าใจชัดเจน

๕.๑.๓ แนวทางประยุกต์ใช้พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจมาใช้ในสังคม สรุปได้ว่า

๑) ปัญหาและอุปสรรค์ต่อการสร้างแรงจูงใจ การจะประยุกต์สร้างแรงจูงใจเพื่อเผยแผ่ธรรมะให้เข้าสู่สังคมให้ได้ผลนั้น สิ่งสำคัญเริ่มตั้งแต่บุคคลที่จะสร้างแรงจูงใจ ต้องมีบุคลิกภาพที่ดี มีคุณธรรม มีความตั้งใจมั่นที่จะพัฒนาตัวเอง จนสามารถเป็นที่พึ่งของตนและผู้อื่นได้อย่างถูกธรรมถูกทาง การประยุกต์สร้างแรงจูงใจเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะนำธรรมะเข้าสู่สังคมให้ได้ผลนั้น ธรรมะนั้นจะต้องสัมพันธ์กับชีวิตของผู้คนในสังคม เรื่องสำคัญที่ต้องทำความเข้าใจเพื่อนำธรรมะเข้ามาสร้างแรงจูงใจให้ถูกต้อง คือ การบริโภค เงิน กามารมณ์ ความสัมพันธ์

เทคโนโลยี อัตลักษณ์ ความเครียดและความเบื่อ ความโดดเดี่ยว ความตาย เป็นเรื่องที่ผู้สร้างแรงจูงใจจะต้องเข้าใจทั้งโทษและประโยชน์อย่างลึกซึ้ง และสามารถทำตนเป็นตัวอย่างถูกต้องได้อย่างมีความสุข โดยไม่ตกเป็นทาสหรือหลงไปกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ จนสามารถทำให้บุคคลและสังคมตระหนักถึงโทษของสิ่งเหล่านี้ถ้าจิตใจขาดธรรมะ

๒) การประยุกต์สร้างแรงจูงใจ หลักการและธรรมที่นำมาประยุกต์เป็นเครื่องมือใช้ในการสร้างแรงจูงใจนั้น ผู้วิจัยยกตัวอย่างมาพอสรุปได้ดังนี้ การรู้เท่าทันความจริง การรู้เท่าทันกิเลสตัณหา การฝึกคิดแบบพุทธศาสนา การไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ การเจริญสติ การเรียนรู้ร่วมกัน กัลยาณมิตรธรรม ความไม่ประมาท ความเอื้อเฟื้อ การรู้จักจริตของบุคคล ธรรมะทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อให้บุคคลและชุมชนเกิดปัญญา ผู้สร้างแรงจูงใจที่มีความสามารถจึงพยายามดึงศักยภาพในตัวบุคคลออกมาเพื่อจะนำชีวิตเขาไปสู่ความสำเร็จ

๓) การประยุกต์พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจในการเรียนการสอน ต้องให้ความสำคัญต่อการกระตุ้นเรียนรู้มากกว่าการสอน ควรคำนึงและเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ คือ ความแตกต่างระหว่างบุคคล พฤติกรรม การรับรู้หรือผัสสะ จึงจะทำให้เกิดผลตามแนวการสร้างแรงจูงใจของพระพุทธศาสนา

๔) การสร้างแรงจูงใจเร้านักเรียนเกิดความสนใจในการเรียน พอสรุปได้ดังนี้ สนองความต้องการขั้นต่ำทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการเรียน ให้ผู้เรียนแข่งขันกับตัวเองมากที่สุด ให้ความช่วยเหลือเมื่อผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือพิเศษ สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากภายใน มีการให้รางวัลและการลงโทษแบบสร้างสรรค์ สิ่งสำคัญที่สุด คือตัวผู้สอนต้องมีความกระตือรือร้น ความพร้อมและสอนด้วยความสนุกสนาน

๕) กลวิธีและอุบายการสร้างแรงจูงใจในการสอนพระพุทธศาสนา เช่น การยกอุทาหรณ์ การเล่านิทาน การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อาชีพ การกระทำหรือความเคยชินดึงเข้าหาธรรม การใช้อุปกรณ์การสอน การทำตนให้เป็นตัวอย่าง การเล่นคำเล่นภาษา และใช้สำนวนในความหมายใหม่ มีอุบายในการเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างถูกต้องรวดเร็วและทันเหตุการณ์

๖) การประยุกต์พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจสำหรับการพัฒนาคน พอสรุปได้ดังนี้คือ การเสนอหลักธรรมอย่างกระจ่างในฐานะเป็นหนทางบำบัดทุกข์ของมนุษย์ ให้สังคมตระหนักถึงมิติทาง

วิญญาณมีทางเลือกที่แตกต่างไปจากบริโภคนิยม ผสานแนวคิดทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับชีวิตและสิ่งแวดล้อมของสังคมปัจจุบัน สร้างบุคคลเผยแผ่ธรรมที่มีรู้และความสามารถเข้าใจหลักธรรมที่แท้จริงและไม่ตกเป็นเหยื่อของวัตถุนิยม มีสถานที่ปฏิบัติธรรม ผู้ให้ความรู้ที่พร้อมและบุคคลที่จะไปปฏิบัติธรรมมีการเตรียมตัวในการจะไปปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง

๗) การประยุกต์พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจในการประกอบอาชีพการงานสรุปได้ดังนี้ มีการจัดระเบียบและมีวินัยในการทำงาน มีการวางแผนการทำงานล่วงหน้า ฝึกการอ่าน การพูด การเขียนให้ชำนาญและนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เรียนรู้เรื่องการจัดการจนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ฝึกฝนปลูกฝังให้มีสมาธิในการทำงาน มีธรรมะที่สร้างแรงจูงใจประจำตัวในการสร้างกำลังใจเพื่อต่อสู้กับปัญหาจนพาไปสู่ความสำเร็จ

๕.๒ อภิปราย

ผู้วิจัยพบว่าในสมัยพุทธกาลที่ศาสนาพราหมณ์กำลังยิ่งใหญ่ และมีเจ้าลัทธิมากมาย พระพุทธองค์ทรงใช้หลักการ คำสอนต่างๆ ของศาสนาพราหมณ์ และเจ้าลัทธิต่างๆ มาปรับใช้สร้างแรงจูงใจจนเกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญ คือพลานุภาพของพระพุทธองค์นั่นเอง

สังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปตามหลักไตรลักษณ์ เป็นสังคมปัจเจกนิยมและวัตถุนิยม การพัฒนาสังคมมุ่งไปสู่ความโลภเป็นจุดหมาย จิตวิทยาและทฤษฎีในปัจจุบันจะเน้นไปที่ผลประโยชน์ของบุคคลหรือหมู่คณะของตนเป็นส่วนใหญ่ และบุคคลากรพระพุทธศาสนาทั้งสงฆ์และฆราวาสในสมัยส่วนมากนี้ก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจนี้ การจะสร้างแรงจูงใจให้สังคมหันมาสนใจพระพุทธศาสนาและนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเกิดผลนั้นผู้คนในสังคมต้องเห็นคุณค่าและได้รับผลประโยชน์ เห็นและเข้าใจว่าหลักธรรมของพระพุทธศาสนาช่วยชีวิตเขาให้มีความสุขได้จริง เกิดประโยชน์ถ้านำมาใช้ในการดำเนินชีวิตจริง ตั้งแต่เกิดจนตายจากโลกนี้ เป็นเรื่องที่บุคคลากรในพระพุทธศาสนาทุกคนต้องช่วยกันเพราะอนาคตพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่ว่า จะใช้พระพุทธศาสนาควบคุมกำกับบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยมได้มากน้อยเพียงใด จะสามารถนำความเชื่อและความชอบในวัตถุนิยมบริโภคนิยม มาประยุกต์ใช้กับพระพุทธศาสนาให้เหมือนที่พระพุทธองค์ทรงทำให้เห็นเป็นแนวทางและตัวอย่างในการนำหลักการต่างๆ ของศาสนาพราหมณ์และคำสอนของเจ้าลัทธิต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสร้างแรงจูงใจให้สังคมหันมาสนใจหลักธรรมและการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง สิ่งที่สำคัญที่สุดคือผู้ที่เป็นผู้นำในการสร้างแรงจูงใจ ต้องเป็นผู้ที่เข้าใจหลักธรรมอย่างถูกต้อง มีประสบการณ์ทั้ง ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ โดยใช้หลักสิกขา ๓

คือ ศีล สมาธิ (จิต) และปัญญา จนสามารถเห็นภัยวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งบุคคลในสังคมจะหลงใหลในการเสพมากกว่า การนำมาทำให้เกิดประโยชน์ เพื่อปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ปฏิบัติได้ยากยิ่งขึ้นทุกทีในสังคมปัจจุบัน แต่เป็นเรื่องที่ชาวพุทธศาสนิกต้องทำและสมควรทำอย่างยิ่ง เพื่อให้สังคมไทยเราที่กำลังลุกเป็นไฟนี้สงบร่มเย็นลง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า การสร้างแรงจูงใจเป็นเรื่องสำคัญ สังคมปัจจุบันมีการสร้างแรงจูงใจมากมาย ส่วนมากเป็นไปเพื่อประโยชน์ของตนหรือกลุ่มของตน หลักของพระพุทธศาสนาการสร้างแรงจูงใจเป็นไปเพื่อให้ทุกคนพึ่งตนเองได้ คือจูงใจให้ผู้นั้นลงมือกระทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลเปลี่ยนแปลงในชีวิต มีความสนใจ ใส่ใจ ตั้งใจ ไม่เป็นผู้หลงหรือผู้เสพจนขาดสติ มีความเพียรอดทนที่จะฟันฝ่าอุปสรรค์ต่าง ๆ ด้วยตัวของตัวเอง จนเกิดผลเป็นประโยชน์กับตนเองและสังคมรอบข้าง

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าการสร้างแรงจูงใจตามแนวพระพุทธศาสนานั้นยังมีประเด็นที่น่าสนใจ และศึกษาให้เข้าใจชัดเจน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมดังนี้

๑.ทางสถาบันสงฆ์ควรมีการศึกษาและนำเอาแนวทางการสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอนมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์กับการเผยแผ่ศาสนาต่อไป

๒.ทางสถาบันบ้านเมืองทั้งทางกฎหมายและการปกครอง ควรนำแนวทางการสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอนมากำหนดเป็นแนวทางการวางแผน นโยบาย และจุดมุ่งหมายในการบริหารบ้านเมือง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสังคมต่อไป

๓. ในระดับองค์กรและระดับบุคคลควรมีความสนใจที่จะสร้างแรงจูงใจอันถูกต้องตานแนวทางของพระพุทธศาสนาให้เกิดผล เพื่อประโยชน์ และเป็นการนำพระพุทธศาสนามาใช้กับการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นอื่นที่น่าศึกษาเพิ่มเติม ที่จะนำหลักธรรมและแนวทางของพระพุทธศาสนามาใช้ในการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์กับสังคม โดยผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการทำวิจัยในเรื่องต่อไปนี้

๑. ควรศึกษาความสัมพันธ์ในสังคมระหว่างมนุษย์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับสมัยพุทธกาล เพราะน่าจะเห็นความแตกต่างและนำมาประยุกต์ หรือนำมาดัดแปลงเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งจะนำประโยชน์มาสู่บุคคลและสังคม

๒. ควรศึกษาการสื่อสารของมนุษย์ในปัจจุบันกับสมัยพุทธกาล ว่าทำไมการสื่อสารของมนุษย์ยิ่งเจริญมากขึ้นเท่าใด ปัญหาสังคมยิ่งมากขึ้นเท่านั้น การสื่อสารเป็นสาเหตุหนึ่งหรือไม่เพราะเหตุใด และจะใช้ธรรมะเข้าไปแก้ไขโดยวิธีใด

๓. ควรศึกษาเรื่องพุทธวิธีที่สร้างความเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพและการอยู่ร่วมกันทั้งของพระสงฆ์และฆราวาส พระพุทธองค์วางแบบแผนอย่างไร เกิดผลอย่างไร และสามารถนำมาใช้ในสังคมปัจจุบันได้หรือไม่

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

__________. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

__________. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

__________. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับจุฬามหาฎีกา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

เกียรติศักดิ์ กตะเวธิคุณ และครอบครัว. **ธนาคารบุญวิปัสสนาทิฏฐิ**. กรุงเทพมหานคร : บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๔๙.

โครงการพบกันครึ่งทาง. **น้ำ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. **จิตวิทยาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : แอคทีฟ พริ้น จำกัด, ๒๕๔๙.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. **สุดยอดเทคนิคสู่ครูมืออาชีพ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บี อี ซี, ๒๕๔๕.

ทิศนา เขมมณี. **ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๘.

นพมาศ ธีรเวคิน. **จิตวิทยาสังคมกับชีวิต.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

ปิ่น มุทุกันต์. **พุทธวิธีครองใจคน.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๙.

ประเวศ วะสี. **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **จิตวิทยาการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๘.

พงพันธ์ พงษ์โสภา. **จิตวิทยาการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษา, ๒๕๔๔.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปญฺโญ). **ผัสสะสิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม.** สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิสวนโมกพลาราม, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

__________. **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

__________. **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

__________. **ปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาจะไปอยู่ไหน?.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๔.

__________. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่๑๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

__________. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

__________. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธวิธีการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระมหาจรรยา สุทฺธิญาโณ. **ชีวิตและงานของท่านปัญญานันทะ.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้น ติ้ง กรุ๊ฟ, ๒๕๔๓.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ ปยุตฺโต). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้น ติ้ง กรุ๊ฟ, ๒๕๓๐.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต). **พุทธศาสนาร่วมสมัย ๒.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระอธิการสมศักดิ์ โสรโท. **คู่มือการพัฒนาจิตตามแนวสติปัฏฐาน ๔ สำหรับผู้ปฏิบัติใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : หจก.ศิลปาคมการพิมพ์, ๒๕๕๐.

พรรณี ช.เจนจิต. **จิตวิทยาการเรียนการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

พวงเพชร วัชรอยู่. **แรงจูงใจกับการทำงาน.** กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้น ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๗.

พุทธทาสภิกขุ. **ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการเผยแผ่**พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : ธรรมบูชา, ๒๕๐๓.

มัลลิกา คณานุรักษ์. **จิตวิทยากับการสื่อสารของมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

ระวีวรรณ ประกอบผล. **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๓-๙.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๑.

วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๔๕.

สมจิต ชิวปรีชา. **วาทวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **๔๕พรรษาของพระพุทธเจ้า.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ. **พฤติกรรมองค์กร : ทฤษฎีและการประยุกต์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

สุจิตรา พรมนุชาธิป. **มนุษย์สัมพันธ์.** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๙.

สุชา จันทร์เอม. **จิตวิทยาทั่วไป.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.

สุรางค์ โค้วตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สุวัฒน์ พุทธเมธา. **การเรียนการสอนในปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **บางแง่บางมุมเกี่ยวกับพระพุทธองค์.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, ๒๕๔๔.

เสรี วงษ์มณฑา. **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วย๙–๑๕.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒.

แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

อาภรณ์ ใจเที่ยง. **หลักการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้น ติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๐.

อารี พันธ์มณี. **จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน.** กรุงเทพมหานคร : ใยไหม, ๒๕๔๖.

อำนวย แสงสว่าง. **จิตวิทยาอุตสาหกรรม.** กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๓๖.

(๒) บทความ :

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "มาตราฐานที่ไร้ความรู้", **มติชนรายสัปดาห์.** ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๑๔๑๓ (๘-๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑) : ๙๑

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูรย์. "วิญญาณไทยหัวใจสากล", **มติชนสุดสัปดาห์.** ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๕๑๘ (๑๘–๒๔ กันยายน ๒๕๕๒) : ๕๙.

ประชา สุชีวนนท์. "ดีไซน์ คัลเจอร์", **มติชนสุดสัปดาห์.** ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๕๑๓ (๑๔–๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๒) : ๘๙

พระไพศาล วิสาโล. "มองอย่างพุทธ", **มติชนรายวัน.** (๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๙) : ๖

(๓) วิทยานิพนธ์ :

ธนัชกร กีรติเสถียร. "ศึกษาการใช้วาจาสร้างสรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พันจ่าอากาศเอกอภิชาติ พรสี่. "การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุปุพพิกถา ในสังคมไทยปัจจุบัน". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาวชิรางกร วชิรญาณเมธี. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องนิวรณ์ในพระพุทธศาสนา". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาอุทัย อุทโย (ศิริภักดิ์). "การศึกษาวิเคราะห์เรื่องตัณหาในพระไตรปิฎก". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

(๔) หนังสือแปล :

พระญาณโปนิกเถระ. **หัวใจกรรมฐาน**. แปลโดย พลตรีนายแพทย์ชาญ สุวรรณวิภัช, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๕.

พระ ดร.ดับบลิว ราหุล. **พระพุทธเจ้าสอนอะไร**. แปลโดย รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร ; มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สตีฟ แชนเลอร์ และ สก๊อต ริชาร์ดสัน. **๑๐๐ วิธี ทำให้คนยอมทำงานให้เรา ด้วยความเต็มใจและมีแรงจูงใจที่ดี**, แปลโดย สุดาวรรณ อริยะทรัพย์. พิมพ์ครั้งที่ ๔๒. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ บี มีเดีย, ๒๕๕๑.

(๕) เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ :

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http:llw.w.w.krir ac.th/eolucation/article 10.htm. [๑๐ ก.ย. ๒๕๕๒]

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http:llecurriculum.mv.ac.th/libraryz/clinic/thain-entlarticle-detait:asp-number-286. [๒๘ ม.ค. ๒๕๕๒].

อนันต์ จันทร์กวี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http:llise.tu.ac.th/data/ba000284.doc. [๑๒ ก.พ. ๒๕๕๒].

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระมนัส ธมฺมรโต (มีมณี)

เกิด วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๐๐

สถานที่เกิด ๔๘๕ หมู่ ๑ ตำบลช่องแค อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์

การศึกษา สำเร็จการศึกษา พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐.

อุปสมบท วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๗.

สังกัด วัดเขาวงษ์ ตำบลช่องแค อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์

หน้าที่ พระสอนศีลธรรมประจำโรงเรียน กกกว้าว ตำบลพรมนิมิต อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์. วิปัสสนาจารย์

เข้าศึกษา วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐

สำเร็จการศึกษา

ที่อยู่ปัจจุบัน วัดเขาวงษ์ ตำบลช่องแค อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๒๑๐.
โทรศัพท์ 084- 815 -1912.